

■ Angel Amigo: “Pertur-i buruzko dokumentalak ez du inoren irudia garbituko”

ARGIA

ARGIA

2007ko irailaren 16a | LXX. urtea | 2.102 zenbakia | 3,60 euro

www.argia.com Euskal Herriko astekaria

Gure museo handiena urpean

■ Ihesi: Zegama-Aizkorri maratoiari segika ■ Zhù Yí: Made in China erakusketa Gasteizen

Bai Euskarari Ziurtagiria

kalitatea

elkarlana

lehiakortasuna

balio erantsia

erantzukizun soziala

laguntzailea:

ARGIA

ziurtagiriaren elkartea

www.baieuskarari.org 902 430026

Gaiak

- 12 Eugenio Etxeberria:** "Alboka jotzetik ez dago bizimodurik!". Amets Arzallus.
- 19 Busturiako zazpi fusilatuen oroimen hariak.** Joseba Agirreazkuenaga.

Iritziak

- 23 Asisko Urmeneta.** Gora Pro Nobis.
- 24 Ur Apalategi Idirin.** Ttakun (h)errenka.
- 25 Luparekin. Jakes Bortairu.** Euskara eta 2008ko herri bozak.
- 26 Julen Zabalo.** Estella-Madrid ituna.
- Andoni Mujika.** Gure bikotea, kasu.
- 27 Ixabel Etxeberria.** Espazio zabalagoak.
- Joxemari Ostolaza.** ETB.

Erdiko kaiera

- 29 Erne! Txina badator.** Nere Lujanbio.
- 33 Axi Olano:** "Denon begi bistan jarri nahi ditut inork ikusi nahi ez dituenak". Lierni Alkorta.
- 35 Argitalpenak.** Iker Barandiaran eta Pilar Iparragirre.
- 38 Ezpalak eta Abarrak.** Jon Torner.
- 40 Denbora-pasak.** Ana Zambrano eta Kike Amonariz.
- 42 Ihesi. Zegama-Aizkorri. Maratoi handiaren xendari barrena.** Gorka Azkarate.
- 46 Makina bat kontu.** Jabier Agirre, Joxerra Aizpurua, Jakoba Errekondo eta Nagore Irazustabarrena.

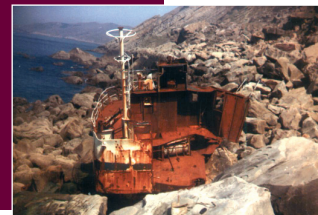

Termometroa

- 52 Aturriko euskararen kolorea, Lapurdiko misterioa.** Kristina Encinar.
- 54 Bero-beroan.** Xabier Letona, Onintza Irureta eta Juan Mari Arregi.
- 56 Net Hurbil: Ingelesak badoaz Basoratik eta Bushen gerizpetik.** Pello Zubiria.

6 | Urpeko ondare arkeologikoa | Lander Arbelaiz

Azken mendeetan itsasontzi ugari joan da urpera gure kostaldean. Urteen joanarekin batera, kanoiak, baxerak, nabigazio elementuak... baita ontziak ere atera izan dira itsas hondotik. Iraganaren lekuko isil hauen atzetik urteak daramatzate urpeko euskal arkeologoek. "Euskal Herriko itsasertzean oraindik ere gauza asko dago aurkitzeko", diote.

05 | Deabruaren abokatua | 28 | Bertso berriak

Hur Gorostiaga

Aitor Sarriegi

58 | Azkena

Bixente Serrano Izko

49 | Angel Amigo | Mikel Asurmendi

Eduardo Moreno Bergaretxeren (*Pertur*) kasua eraman du zinemara Angel Amigok, *El año de todos los demonios* dokumentalean. Egilearekin mintzatu ondoren, 1976 urtean deabru guztiak bildu ote ziren inpresioa jaso dugu.

Jabetza: Komunikazio Biziagoa, S.A.L. Lehendakaria: Joxe Mari Irazusta. Zuzendaria: Xabier Letona. Zuzendariaren albokoa: Pello Zubiria. Erredakzio-burua: Estibx Eizagirre. Erredakzioa: Urko Apaolaza, Mikel Asurmendi, Gorka Bereziartua, Unai Brea, Mikel García, eta Onintza Irureta. Dokumentazioa: Garbiñe Ubeda. Argazkilaria: Dani Blanco. Produktzioa: ANTZA, S.A.L. Sareko Argia: Eli Pombo eta Jon Torner.

Kudeatzailea: Berdaitz Goia. Salmenta Burua: Bego Zuza. Harpidetzak: Urtzi Azpiroz. Publizitatea: Nere Armendariz, Urko Vivar. Idazkaritza Teknikoa: Ixabel Bereziartua. Sustapena: Esti Parada. Administrazioa: Marijo Aiertza, Mari Karmen Loiarde, Aloña Sorluze. Bezeroen harrera: Olatz Korta.

Argitalpenak: Arantza Egaña, Alai Zubimendi. Zerbitzuak: Joxe Mari Irazusta, Lore Agirrezabal, Naiara Irureta.

HELBIDEAK: Gipuzkoa: Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria. Tel: 943 371545. Faxak: 943 373403 (erredakzioa), 943 361048 (komertziala). Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa: Xalbardin baita. 64122 Urruña. Tel: 559 476000. Faxa: 559 476001. Nafarroa: Gazteluko Plaza 44, 3 eskuina. 31001 Iruñea. Tel: 948 222285. Bizkaia: P.K. 140. 48.100 Mungia. POSTA-ELEKTRONIKOA. Erredakzioa: kazeta@argia.com. Komertziala: komertzial@argia.com. Harpidetzak: harpide@argia.com. Interneten: www.argia.com. Lege gordailua: NA 80-1963. ISSN: 0213-909X. Batzorde parekidea: 72562 E. Inprimategia: Antza S.A.L. Informatika: Adur Software Productions. S.Koop. Elk. Urtebeteko harpidetza. Hego Euskal Herria: 130 euro. Ipar Euskal Herria: 160 euro. Espainia: 130 euro. Beste atzerriak: 165 euro. Airez: 260 euro. Komunikazio Biziagoa S.A.L. Ametzagailua Taldeko partaidea da.

Azala: Antza. Azaleko argazkia: Dani Blanco

KULTURA SAILA
Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak
diruz lagundua

Gipuzkoako Foru Aldundia

ILLIMANI

Boliviako izpiak
eta hizkiak

TXOMIN TXUEKA & AMETS ARZALLUS

Testuak gaztelerara, frantsesera eta ingelesera itzulita.

“Pausoa egiten da La Pazera aurrena.
Hankak lurreraino iristen baitira han ere,
baina oxigenoa ez da iristen bururaino.
Arnasa ematen oso zuhurra da Boliviako
atmosfera. Bestela hori ere lapurtua
zuketzen honezkero kolonizatzaileek...”

ARGIAko
harpidedunek
-%15

25€

ESKAERAK | 943 37 15 45 | www.argia.com | denda@argia.com |

“Gu ere manipulatuak izan gaitezke”

Hur Gorostiaga | Hirugarren promoziokoa

Oso argi omen zeukan medikuntza ikasi nahi zuela, medikuntzako ikasle batekin gurutzatu, eta suposatzen zuen lan zamaz jabetu zen arte. Kasualitatez aukeratu zuen kazetaritza, eta *Le Journal*eko zuzendaria da egun.

SUSTRAI COLINA

Argazkia: Gaizka Iroz

Ikastolako hirugarren promoziokoa eta oraindik bizirik?!

Urtebete bost aldiz aldatu behar izan genuen ikastolaz, Herri Urratseko hastapenak ziren eta eskola orduak pasatzen genituen zigiluak gutunazaletan kolatzen. Bizitzaren eskola bat zen, begiak irekitzen asko lagundu ziguna.

Athleticeko atezain batek hobe du, bai, bi begiak zabalik ibili...

Futbola asko maite nuen baina goi-mailako futbola oso militarra iruditu zitzaidan.

Entrenatuta zaude, beraz, Sud-Ouesten aurkako gerrarako.

Politikan, kulturen, eta iritzian bataila irabazi diegu. Tokiko berrietan eta eskeletan irabazten digute eta horrek inportantzia handia du egunkarietan.

Jakina, hildakoek mantentzen dute egunkari bat bizirik...

*Sud Ouest*ek bere irakurleen izenak publikatzen ditu eskeletan. Gure irakurle goa askoz gazteagoa da, eta beste irakurle mota bat eta kazetaritza landuago bat sortzeko esperantza dugu.

Ba zuzendariak kazetaritza geroz eta urrunago omen daude.

Zuzendari gehienak tertuliano profesionalak bilakatzen dira eta distantzia hartzen dute lurreko aktualitatearekiko. Egitura handien arazoa izango da segur aski.

Zuena egitura txikia da eta Firin-Faranen ikusi zaituzte!

Ni beti saiatu izan naiz kazetari moduan neutro edo objektibo gelditzen, eta nahiko zaila egiten zait nire burua iritzi bat ematera bortxatzea. Baina alde bakarreko iritziak dauden mahaira, beste aldeko iritziak ematera joaten naiz.

AHTaren aldeko publizitatea negoziatzera joaten zinela uste nuen!

Publizitatea publizitatea da eta egunen batean, beharbada, *Macdonalds*en sartu beharko dugu. Momentuko tripako min hori *Journal*a diru horrekin aurrera aterako dugula pentsatuz pasa behar dugu.

Niri, Journalen euskarak duen presentzia urriak ematen dit tripako mina.

Normala iruditzen zait, baina euskara defendatu daiteke euskaraz aritu gabe ere, nahiz eta gure hurrengo pausoa euskarari bere tokia ematea izango den.

Prentsak hainbesteko eragina baldin badu...

Mobilizazioak eragiten du prentsa eta prentsak mobilizazioa. Sekulako eragina du bai gizartean, bai pertsona soilengan, baita erabaki guneetan ere.

Gizon boteretsua zara, beraz. Laster monsieur esan beharko dizut.

Gaur egun, medioek pertsonak baino pisu handiagoa dute. Ez bazara hedabideetan agertzen ez zara existitzen. Jendeak ikasi behar du hori erabiltzen. Gu ere manipulatuak izan gaitezke. ■

A photograph of a diver in a blue wetsuit and mask, underwater, examining ancient stone ruins. The diver is positioned on the right side of the frame, reaching out towards a large, rectangular stone block. The water is clear and blue, and the ruins are made of large, weathered stone blocks. A yellow line, possibly a rope or cable, runs diagonally across the upper part of the image.

Urpekari bat *Orio IV*
ontziaren arrastoak
ikertzen.

LUIS MARIA NAYA

Urpeko ondare arkeologikoa

Iragana berreskuratzen

Galeoi handietatik familiarteko txalupetara, jatorri, kolore eta tamaina askotako itsasontziak pasa izan dira Euskal Herriko uretatik. Bertako porturen bat izan dute askok abiapuntu zein helmuga, beste askok une baterako geltoki besterik ez; eta izan dira itsaso zabalean ustekabeko bidaiaren amaiera garrantza topatu dutenak ere. Arrazoi ugari hondora dezakete ontzi bat eta ondoren, Kantauri Itsaso zakarra arduratzen da egur eta burdina pixkanaka hondar bihurtzeaz. Dena den, alga artean bada oraindik historiako kapitulu hauen testigantza ematen duen aztarna ugari.

Baiona: Enbor bat hustuta egindako piragua

Biarritz: Belaontzia, ipar orratzak, mahai-tresnak

Hondarribia: Pieza erromatarak, pezio bat, brontzezko piezak, lau jaingo klasiko irudikatzen, zeramikak, anforak, txanponak, aingurak, kanoiak

Pasaia: kanoiak

Donostia: kanoiak, burdinazko jaurtigaia, aingurak, XVII eta XVIII. mendeetako beirazko botilak, pezioak, pipa, zeramikak

Orio: Bost mea-ontziren pezioak, eztaizuzko pitxerra

Getaria: Nabigazio konpasa, XV eta XVI. mendeetako bi txanpon, kanoi balak, egurrezko ontzi baten egitura, XVI. mendeko urka flandestar baten zama, 1638an hondoratutako ontziteriaren hondakina, mea-ontzi baten zamaren zati bat, bale hezurak, aingurak

Zarautz: 1874an urperatutako petrolio-ontzi alemaniarren pezioa

Zumaia: Egurrezko zatiak, XVIII eta XIX. mendeetako zuaker eta iltzeak

Mutriku: Kanoi balak

Gernika: XV. mendeko Urbietako pezioa

Plentzia: Erromatar txanponak

Bakio: Kanoiak

Bilbo: Aingurak, kateak

Portugalete: Erromatar txanponak

PORTUGALETETIK (Bizkaia) atera zen *Padosa* belaontzi suediarra. 1878an eraiki zuten eta 60 metroko luzera eta 860 tonako pisua zuen. Ekaitz gogor batek astintzen zuen 1907ko abenduaren 14ko ilunabar hura. Haizearen zakartasunak oso zail egiten zuen olatu erraldoien artetik bide egitea eta Martin Björk kapitainak berehalako erabakiren bat hartu behar zuen, hamaika pertsonako tripulazioa ez bazuen arriskuan jarri nahi. Bide erdian Biarritzeko hondartzan aterbe hartzea erabaki zuen. Baina kapitainak ez zekien Saint Martin gaineko faroa aldatu zutela eta hondartzarantz zuzendu zenean, zorigaiztoko harkaitzezko labarra topatu zuen hondar xehea beharrean. Garai hartako argazki batean ageri denez –ikus ondoko irudiak–, hondartzatik bertatik ikusi zuten hainbat bizilagunek belaontzi dotorea, ur gainean mantentzeko borrokan, baina itsasoa hain zakarra izaki, natura erraz gailendu zen. Gau ilun hartan, tripulazioko hamaika gizonetatik lauk bizia galdu zuten eta orduz geroztik, herri lapurtarreko plaza batek *Padosa* izena darama gau hartan zendutakoen omenez.

Itsasontzi suediarra bezalako pasarteak ez dira gutxi izan Euskal Herriko kostaldearen historian. Duela 2000 urte baino gehiago, itsaso bidez ere iristen ziren erromatarak euskal herrietara, eta bertako biztanleekin egindako harremanek, *Lapurdum* (Baiona), *Oiasso* (Irun-Bidasoa) eta *Menosca* (agian Zarautz) bezalako herriak sustatu zituzten. Lehen portu eta dikeak ordukoak dira, lurraren aberastasuna itsaso bidez ateratzeko eraikiak. Hurrengo mendeetan arrantza eta merkataritza indarra hartzen joan ziren

Euskal Herrian eta ontzigintzak urte oparoak bizi izan zituen, batez ere XV. mendetik aurrera. Euskal itsasgizon asko itsasoan eta itsasoarentzat bizi zirela jakinik, Aranzadi Zientzia Elkarteko Ana Benitoren iritziz, “normala da hogei mendeko jarduera honek arrastoa utzi izana nola itsas azpian, hala lur lehorrean ere, adibidez portuetako estruktura zaharretan”.

Duela 35 urte konturatu zen Manu Izagirre urpeko ondarea zaintzeak duen garrantzia. Lanbidez Ondare Historikoko teknikaria da Gipuzkoako Foru Aldundian, baina aldi berean, urpeko ondarea ikertzeaz arduratzen den INSUB elkartearen sortzaileetako bat ere bada. “Itsasoa jende askoren eskura egon izan da eta hortik datorkigu hemen hainbeste ontzi mota ego-tearena. Ontzi horiek noizbait hondoratu eta bertan uzten dira”, dio Izagirrek. Diru gehiagorekin urpean askoz ere aurkikuntza gehiago egingo liratekeela uste du.

INSUB eta Aranzadi Zientzia Elkar-teak dira Euskal Herriko urpeko on-darea gehien ikertu dutenak. Aurkikuntza kopuruari dagokionez, bi taldeak ados daude gunerik aberatsenak Gipuzkoan

daudela: Hondarribiako Higer lurmuturra, Donostiako badia, Orioko itsasadarra eta Getaria ingurua. Kostaldeko gune ezberdinen ikuskatzeak antolatzen dituzte, pixkanaka ikertutako eremua zabalduz, baina gehienetan aurkikuntzak ustekabean egiten dira. 1945. urtean esaterako, *Marichu* baporearen azpiak Donostiako badian zerbait jo zuen. Jabea urpera jaitsi zen ea zer zen ikustera eta bere harridurarako, zenbait kanoi aurkitu zituen.

Goiko irudian,
Padosa belaontzi
suediarra ekaitzari
aurre eginez.
Behekoan,
itsasontziaren
hondakinak
Biarritzeko
hondartzan.

“Orio IV”, kirol portuak zapalduta

Bilatzen dena izaten da aurkitzeko zailena, urpekaritzan behintzat. Hori dio Manu Izagirrek behin eta berriz. Eskuineko argazkiak erakusten duen bezala, patu horrek zapalduta bukatu zuen *Orio IV* ontziaren erdiak, egin berri duten Orioko portu berriko hormaren azpian. Inguru hartan aurkitutako aurreko beste hiru ontziek (*Orio I, II* eta *III*) laugarrenaren pista emana zuten eta portu berriaren eraikuntza lanak hasi baino lehen hor nonbait zegoela bazekitenez, Eusko Jaurlaritzari lanak atzeratzeko eskatu zioten INSUB taldekoek. Behin lanak geldituta, erlojuaren aurka aritu ziren urpekariak burdin eta egurrezko altxoraren bila, baina egunak joan egunak etorri, Orioko itsasadarrean ez zenez ezer ere agertu, lanak ezin zituztela hainbeste atzeratu iragarri zieten Portuen Departamentutik. Handik gutxira, lanean zerabilten makina batek ontzi zaharrenekin egin zuen topo ustekabea. Berehala jarri zuten Izagirreren taldea jakinaren gainean eta hauek euren ikerketa egin zuten, ahal zuten neurrian behintzat. Itsasontzia *Orio IV* izendatu zuten arkeologoek, XVI. eta XVIII. mendeen artekoa, bere burdin mineralaren zama alboan zuela, aurkitua izateko zain.

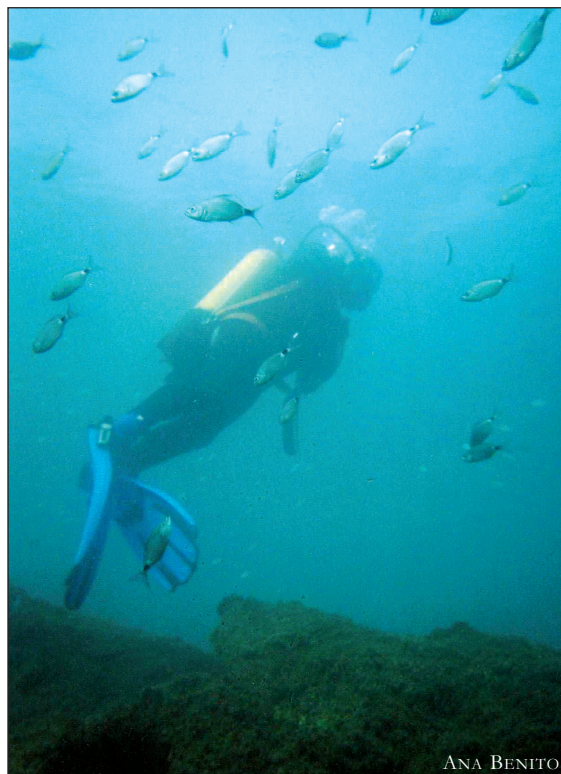
LUIS MARIA NAYA

“Alde batetik, ikertzeari utzi izana gaitzets liteke, baina bestetik, barkua aurkitu eta guri abisua eman izana ere ongi dago”, oroitzen du Izagirrek herrarik gabe. Orioko portu berria egiteko lanek erdiz erdi harrapatu zuten barkua eta urpean geratu da betiko, erdia behintzat murruren azpian duela. “Pena da barkua erditik moztu izana, baina ez dut uste saihestea posible zenik, egungo legeekin ez behintzat”. Urpeko ondare historikoarekiko dagoen interes eta errespetu faltaren adibidetzat hartu du gertaera hau zenbaitek.

Hala ere, Ana Benitoren hitzetan, “egia da Gipuzkoan aurkitu izan direla aztarnarik gehienak, baina hori, nagusiki Gipuzkoan ibili izan garelako da. Ziur nago hemendik aurrera beste probintzietan ere aurkikuntza gehiago egingo ditugula”.

Hain zuzen, aurkitutako ontzirik zaharrena Gernikan (Bizkaia) topatua da, XV. mendearen

bigarren erdikoa. 1998an, itsasadarraren kanalizazioan konponketa lan batzuk egiten ari zirela, makina batek aurkitu zuen. Mineral eta lurrez estalirik zegoen lurpean lau metroko sakoneran eta aurkikuntza egin zuen makinak zati bat birrindu zion ustekabea. Indusketa lanak aurrera eramateko, dike bat eraiki zuten eta ikerketa eremua lehorrean utzi zuten. Ikerketek ez dute argitu ea

ANA BENITO

ANA BENITO

Hondarribian aurkitutako brontzezko pieza erromatarrak.

gainean zituen mineral horiek bere zamaren parte ziren, edo denboraren eraginez korronteak ekarritakoak.

Honez gain, Getarian aurkitutako urka flandestarrak aipamen berezia merezi duela uste du Ana Benitok: “Getariako Udal Artxi-boetan dokumentazio lana egiten ibili ginen, baina Lehenengo Karlistaldian erre egin zuten, hainbat hutsune zituen. Horrek bultzatuta, Madrilgo Ontzi Museora eta Simancaseko Artxibo Orokorra joan ginen agiri bila”. Dokumentazio lana egin ostean, 1992tik aurrera dena egiaztatzeko aukera izan zuten, egin zituzten indusketa kanpainetan hainbat aurkikuntza egin baitzituzten. “Zerbait azpimarratu behar banu, XVI. mendaren hasierako urka flandestarra aipatuko nuke, arkeologiaren ikuspuntutik ikaragarria izan zen gure uretan hori aurkitzea”.

Lapurretak buruhauste

Gure hondartzetan surfa indarra hartzen ari zen unean, ez ziren oraindik gehiegi urpeko jantziarekin eta hegatsak oinetan olatuen azpian ibiltzeko zaletasuna zutenak. Orain hogeita hamar urte, inor gutxi zuen aire konprimatuko botilarik etxean eta jarduera hau aparteko gauza zela esan daiteke. Egungo egoera oso bestelakoa da ordea, eta urpekariak edo urpekaritza ikastaroak oso ohikoak dira. Arrazoi hori medio uste du Izagirrek bere garaian aurkitu zituzten gauzak ez lituzketela egun aurkituko. “Jende asko ibiltzen da ur azpian eta zerbait aurkitzen dutenean, zer den ere jakin gabe, hartu eta etxera eramaten dute oroigarri gisa”. Ana Benitok ere behar hori ikusi zuen Arantzadira sartu zenean: ordurarte aurkitua zena aztertu, eta batez ere, urpekariekin harremanetan jarri hauek beren kasara aurkitu zutena aztertzeke. “Uretatik ateratako materialaren parte handi bati argazkiak atera eta aztertu, marraztu eta katalogatzea lortu nuen”, dio donostiarrak.

Ia eremu guztietan bezala, urpeko arkeologian ere eragina du aurrerapen teknologikoak. Orain arte ikerketak gizakia iristen den

hotela Atxaspi

Bittiria kalea 24 • 31770 LESAKA

Tel.: 948 637 53 • www.atxaspi.com

Legeak korapilo

Herrialde baten ur eremuan aurkitutako ontzi bateko merkantzia norena den erabakitzeak, nazioarte mailan hainbat burukomin eragin izan ditu azken urteetan. Adibide batekin argiago ikus liteke gaiaren konplexutasuna. Jo dezagun XVII. mendean barku holandar batek barku ingeles bat urperatu zuela Espainiako uretan, Kantabriako kostan. Ontzia enpresa frantziar batek aurkitzen badu, eta kultura aztekari dagozkion urrezko figuraz beterik badago, gauza korapilatsua da urrea norena den erabakitzea. Gainera, kultura azteka gaur egungo Mexiko herrialdean koka litekeenez, herrialde amerikarrak ere izango luke erreklamua egiteko aukera.

Honelako arazoak konpondu eta urpeko ondarea babestuko lukeen gutun bat idatzi asmoz, UNESCOk 1996 eta 2001 urte bitartean mundu mailako konferentzia bat deitu zuen. Ondorio batera iritsi ziren: ontzia eta karga, urperatu zen momentuan zeraman banderarenak izango dira, baina urpetik ateratzeko baimena egun dagoen ur eremuko agintariak eman behar diote.

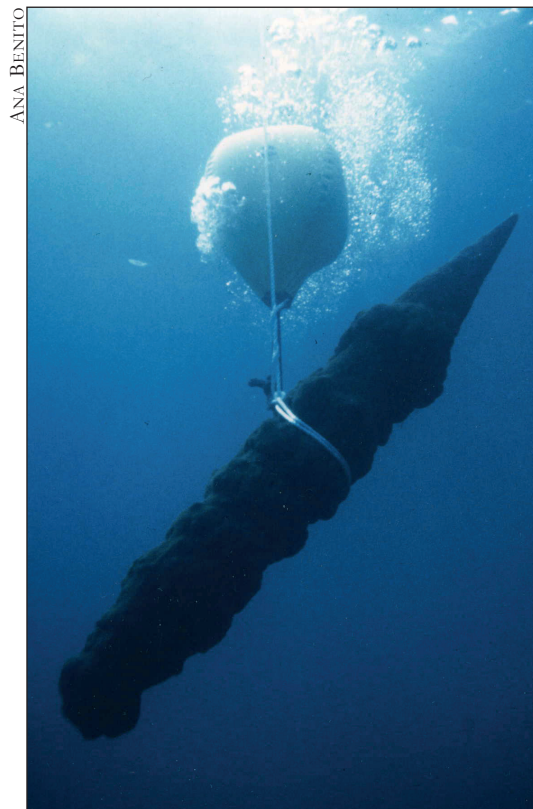
Manu Izagirreraren ustez ere, ez da erraza arazo hauek konpontzea. Bere ustez, herrialde jakin baten ontziren bat aurkitzen den momentuan herrialdea jakinaren gainean jarri behar da. Hala ere, urrea tartean denean, gaia zaildu egiten dela dio, alde guztien interesa asko handitzen baita. Ez da Euskal Herriaren kasua, Bizkaiko Golkoan nabigatzen zuten barkuak ez baitziren Amerikarekin merkataritzan jarduten. Atlantikoaren bestaldetik zetozen galeoiak Andaluziara joaten ziren han kargatutako urre, zilar eta bitxiek.

lekura mugatzen ziren, 50 metro sakon, gutxi gorabehera. Orain, aire konprimatuko botilek bere garaian ekarritako iraultza atzean geratzen hasiko da laster, urpekontzi robotizatuak eskaintzen dituzten enpresen eraginez. Hala ere, oraindik garestiegiak dira zerbitzu hauek ikerketa talde gehienentzat. “50 metrotik behera, itsasoa ez da hainbeste mugitzen eta hor, egunen batean gauza asko izango da aztertze. Zeresana izango dute urpekontzi robotizatuak, baina egun, garestiegiak dira zerbitzuok guretzat”, dio Manu Izagirrek.

UNESCOk, 2001 urtean Parisen hitzartutako agirian, “larriki kezkatua” dagoela dio urpeko ondare kulturala jasaten ari den esplotazio komertziala dela eta, “bereziki, hau saltzea, lortzea edo elkartrukatzea helburu duten jardura batzuegatik.” Izagirre ere kezkatzen dute *altxor bilatzailer* bezala ezagutzen diren enpresek, baina hauek lan egiten uzten dieten gobernuek ere erantzukizun osoa dutela dio. “Gaizki dago pentsatzea enpresa horiek direla gaiztoak eta gainontzeko guztiak zintzoak; nonbait barkuren bat dagoela jakinez gero, kontrol bat eraman behar du estatuak, eta askotan, dirua tarteko izaten denez, ez du eramaten”.

“Jende asko ibiltzen da ur
azpian eta zerbait aurkitzen
dutenean, zer den ere jakin
gabe, hartu eta etxera
eramaten dute oroigarri gisa”

MANU IZAGIRRE

ANA BENITO

Getarian pieza arkeologiko bat ur azalera ateratzen.

“Barkuak: nire pasioa izan dira, eta oraindik ere badira; aurkitzen dugun itsasontzi bakoitzak ilusio handia egiten dit, bakoitza mundu bat da”. Hitz horiek Javier Mazpule Aranzadi Elkarteko kidearenak dira. “Nire aitak umetan Pasaiaiko portura eramaten ninduen itsasontziak atzera eta aurrera ikustera, hortik datorkit zaletasuna”. XX. mendeko hondoratzeaz arduratzen da bereziki. “Askotan Erdi Aroko gauzen bila joaten gara gauzen bila, baina XX. mendea jada historiaren parte da, egungo gazteek ezagutu ez duten mundu bat”. Egin duen lanen bat nabarmentzekotan, *Gulstav Trader* merkatal ontzi daniarrearekin egindakoa aukeratu luke. 1979ko abenduan motoreak huts egin eta Jaizkibelgo (Gipuzkoa) harkaitzak jo zituen. Zegoen lekura heltzeko zailtasunak medio, hor geratu zen barkua eta Aranzadiko kideak zortzi urte igaro zituen naturak barkua nola deusezten zuen aztertzen. “Kapitainaren giltzak eta baita zenbait telegrama ere berreskuratzea lortu nuen; egun, 3.000 tona zeramatzan barkuaren arrastorik ez dago, motorra ikus daiteke, baina nik badakidalako non dagoen, bestela ez da ikusi ere egiten”.

Egungo urpeko arkeologiaren egoera zertan hobe litekeen galdetuta, Aranzadiko Benito eta Mazpulek ez dute dudarik: “Gure ondarea biltzeko urrezko aukera baten aurrean gaude. Bost

Euskal arrastoak kanpoan

Euskal Herriarekin lotura zuzena izan duten aurkikuntzak ere egin dira gure kostaldetik urrun. Bat aipatzearren, 1978an Quebecen, Red Bay badian ontzi baten arrastoak aurkitu zituzten. Baleen atzetik zebilen *San Juan* ontzia dela diote ikerketek, Pasaiaiko ontziolan egina. Selma Huxley ikerlariak aurkitutako dokumentu batzuek diotenez, 1565ean hondoa jo eta urperatu egin zen, ekaitz baten erdian. Quebecoko uretan denbora bat pasa eta Europara itzultzeko prest zegoen, bale-koipez beteriko mila barrikaz kargaturik.

Indusketek itsasontzia identifikatzea erraztu dute, XVI. mendeko euskal ontzien egiturarik osoena du eta koipe arrastoak zituzten ehunka barrika zituen ganberetan. Tripulazioaren objektu pertsonalez gain, kanoi txiki bat, aingura eta lema aurkitu dituzte, besteak beste.

Hala ere, aurkikuntza gehiago ere egin izan dira. Pasaian Habanako Konpainiarentzat eraikitako *San Martin* ontzia aurkitu zuten Txilen. Irlandan berriz, Espainiako Itsas Armada Handiko (1588) euskal ontzi batzuk aurkitu zituzten, *Santa Maria de la Rosa* kasu.

Gulstav Trader ontzi daniarraren eboluzioaren lekuko izan zen Javier Mazpule. Beheko irudian, 1979an Jaizkibelen harkaitzak jo zituenetik denbora gutxira ateratako argazkia. Eskuinekoan, barku bera urte batzuk beranduago.

JAVIER MAZPULE

urte hauetan jada egurrezko azken barkuak urperatu edo birindu egingo dituzte, baita portuetan dauden zenbait garabi zahar ere; berandu baino lehen berreskuratu behar ditugu”. Izagirrek, berriz, egungo legediari buruz hitz egin digu: “Bakarrik gaude honetan, ea noizbait agintean daudenen interesa pizten den eta hau garaiz salbatzen dugun. Orion lau itsasontzi agertu dira eta gauza jakina da oraindik gehiago ere badaudela, baina ondare kulturalako gune izendatzen ez den bitartean, denak daude arriskuan”. Lege zorrotzagoak eskatzen ditu donostiarrak.

Beren hastapenei buruz solasean, irribarrean ateratzen zaie hiruei eta esperientziak ematen duen segurtasunetik begiratzen dute denboran atzera. Lehen aldiz urpean sartu zirenetik, ordu asko igaro dituzte Izagirre, Benito eta Mazpulek olatu artean. Urte hauetan guztietan hamaiak aurkikuntza eta ikerketa egin dituzte euskal kostaldean, eta oraindik ere urpean zain daude: erreskatatzen jarraitzeko asmo irmoekin dabilta. Arkeologia historikoan aditu, urpeko historialariak dei dakieke, alga artetik gure historiako pasarteak ur azalera ateratzeaz arduratzten baitira. ■

JAVIER MAZPULE

Eugenio
Etxeberria

«Alboka jotzetik ez dago bizimodurik!»

Xoriei mintzo zen, mintzo zen errekarri, oihaneko zuhaitzeri ta zeruko izarrei, mintzo zen... Eugenioren alboka. Etxean ez ziotelako uzten jotzen. Eta basoak ez ziolako inoiz esan isil zedin.

AMETS ARZALLUS

Argazkiak: Dani Blanco

Juan Mari Beltran zu entzunda hasi omen zen alboka jotzen.

Berak hala esaten du. Ni ez naiz gogoratzen, bera mutikoa baitzen ikusi nindueanean, nik ordurako baneuzkan berrogeita hamar edo hirurogei urte. Kontatzen duenez, egun batean joan da Donostiara eta ikusi nau ni alboka jotzen. Eta egun hartan ni ikusita hasi omen zen alboka jotzen, gustatua edo. Nigana etorri eta esan zidan berak ere ikasiko zukeela hori, alboka jotzen ikasi nahi zuela. Bueno, ikusita ikasiko zuela, nik musikako arrastorik ere ez dakit eta.

Zuk nor entzun zenuen alboka jotzen?

Nik Leon, Leon Artabe. Hark ez zekien alboka jotzen, zarata egiten zuen, baina hari ikusi nion nik. Eta egun batean aitari esan nion “nik ere ikasiko nuke alboka jotzen!”, “esaiok ba orduan Leon Artaberri” erantzun zidan. Leon Bilbao ere ikusten nuen, eta hark ere jotzen zuenez, ea alboka zeinek egin zion galdetu nion. Aitak egin zuela, Jose Maria Bilbaok. Eta orduan zer pentsatuko nik... Gure aitak baso behiak edukitzen zituen, eta baso zekorrak ere bai batera eta bestera, eta baso zekorrak adarrak izaten zituen. Eta gure aitak esan zion Jose Mariari, “hi, albokak hik egin dituk?”, eta bai, berak egin zituela. “Ba zekor bat zeukaat hiltzeko eta haren adarra eramango diat”, “bai, eka-

Nortasun agiria

Eugenio Etxeberria 1920ko azaroaren 6an jaio zen, Diman, Santuru baserrian. Dimako eskolan hasi zen eta gero Igorreko marianistetan segitu zuen. Bi urte egin zituen komertzioa ikasten, gerra atera zen arte. Gero, komertzial bezala egin du lana arrantzako eta ehizarako tresnak salduz. Txilibrinekin eta Leon Bilbaorekin bat alboka jolerik ezagunena izan da urtetan, eta gaur egun, bizirik gelditzen den azken alboka jole tradizionala da. Beste biak hilak dira. Eugenio Arrigorriagan bizi da.

rrri!” Jose Mariak. Barruko ura ere berak atera zion, albokak egiten artista zen hura, eta hark egin zidan alboka gure aitak hildako zekorrarekin. Hura hartu eta Leon Artabere-nera joan nintzen, eta kantu batzuk esan zizkidan hark, nota batzuk ere bai hola eta hola, eta haren etxera joaten nintzen ikastera. Baserriak sarrera ondoan korta zeukan, eta “segi kortara alboka jotzen!” esaten zidan. Baina denbora gutxi egin nuen han alboka jotzen eta gero etxean hasi nintzen.

Ganadu artean ibiltzen omen zinen etxean ere entrenatzen.

Etxe barruan hasi nintzen, baina amak, “mekaguen la puñeta, zoaz kortara alboka jotzera!” esaten zidan. Eta orduan kortara. Ganaduari gustatu egiten zaio gainera, ganadua zaratarekin beti gustura. Baina azkenean, behean jota ere soinua gora joaten zela, kortan ganaduak endredatuko nituela eta basora bidali ninduten alboka jotzera. Orduan, eskolatik irten eta basora joaten nintzen segidan. Baso ganaduak edo etxe ganaduak geneuzkan guk, baina landarik ez genuen, eta orduan batzuk basora joaten ziren, eta ni haiekin batera alboka jotzera. Etxetik urruti, zuhaitz artean ibiltzen nintzen entrenatzen, eta handik inork ez zidan entzuten.

Ez zen entzuten?

Ez, basoa itzela da! Eta hantxe ibiltzen nintzen ni ekin eta ekin. Hantxe ikasi nuen nik, eta oraintxe ere edozer gauza jotzeko moduan nago ni.

Belarriak beste denek bezalakoxeak dauzkat nik.

Baina entzutez hartuko zenituen piezak, solfeorik gabe...

Bai, bai, entzutez. Esan dizut, musika arrastorik ere ez dakit.

Eta noiz atera zinen plazara?

Hamabi eta hamahiru urterekin Urkiolara joan nintzen, Sanantolinetan alboka jotzera. Urkiolako landetan oholza itzelak jartzen ziren, eta nik gaztetxoak ikusi izan nituen han alboka jotzen, zazpi-zortzi urtekoak, baita ni baino zaharxeagoak ere, baina hamalau urtetik beherakoak denak. Eta panderoa jotzen beste batzuk. Ni hamabi eta hamahiru urterekin izan nintzen. Gero 1935ean eta 1936an ez zen Batzokitik inor joan Urkiolara. Baina herrietara eta ibiltzen ginen, eta gogoan dut nola etorri zen behin obispoa Dimara. *Koño*, obispoa zetorrela eta hari ongietorria emateko alboka eta panderoa jo genituen, eta obispoak hamabi pezeta eman zizkidan. Hamabi pezeta!

Zenbat ziren orduan?

Pentsa, litro bat ardo pezeta bat baino ez zen kostatzen.

Zenbat zen asteko jornala?

Bost pezeta. Eta egunero joan behar hori irabazteko, orduan domekarik ere ez zen izaten! Egunero jo eta ke ibili eta bost pezetako irabazia. Eta niri hamabi pezeta eman zizkidan obispoak, koadrilarako noski, niretzat bakarrik ez. Baina hamabi pezeta eman zizkigun. Gaseosa edateko edo...

Zure amak eta aitak zer esaten zuten zu alboka jotzera joaten zinenean?

Ezer ez, haiek konforme izaten ziren, mutikotan beti jaietara joaten ginen, eta beste anaia batzuk izaten ziren etxeko lanak egiteko, beraz ni konforme joaten nintzen, eta gurasoak ere bai gelditu.

Gerrara ere alboka eta guzi joan zinen?

Ez gero, albokarik ez zen orduan! Gainera, *Instrumentos Vascos* edo holako zerbait zela eta, Orue Lemoakoarengana, Guardia Zibilak joan ziren alboka jotzen ibili zen batean. Esan zioten albokarik ez zeukala jotzerik bestela barrura sartuko zutela eta. Beraz alboka jotzerik ez zegoen.

Nola hasi zinen berriz?

Egun batean Galdakaora joan nintzen. Jate-txe bat dago han, eta hara Aita Donostia ekarri zuten omenaldia egiteko edo, fraidea eta musikaria. Bazkari hartan alboka jo zuten Leon Bilbaok eta Txilibrinek. Niri ere hasteko eta hasteko, baina ezta pentsatu ere, ni ez nintzela hasiko. Hainbeste urtean nengoen jo gabe eta. Atera kontuak, gerra aurretik nengoen jo gabe, eta bazkari hartara berrogeita hamar urte baino gehiagorekin joan nintzen. Jotzera ez nintzen ausartu, baina bazkalostean bai Leoni galdetzerako: "Aizu alboka batzuk ba al dauzkazu saltzeko?". Baietz, eta hari erosi nizkion eta hasi nintzen berriz jotzen. Hasi, eta hara!, segidan heldu nion. Eta jotzen hasi bezala, segidan hasi zitzaizkidan deika, eta Gipuzkoa aldeko ia herri guztietarako eskea hasi zen.

Bakoitzaren lerrokatze politikoak ere izango zuen eragina zenbat ibilian...

Txilibrin beti izaten zen, EAJkoa zen, eta beste berriz, Leon Bilbao, karlista. Baina ekitaldi politikoetan ez genuen hainbeste jotzen, gehiago erromerietan eta hola, euskal jaietan. Kantariak ere egoten ziren, bertsolariak ere bai. Benito Lertxundi ez hainbeste, baina Laboa askotan egoten zen, eta Xabier Lete ere bai.

Txilibrin alboka jotzetik bizi al zen?

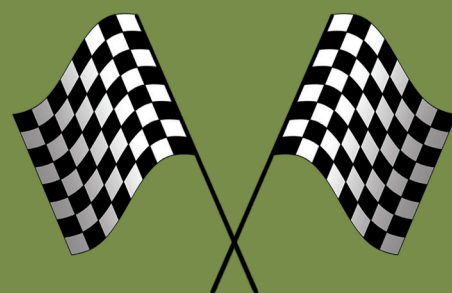
Nik ez dakit Txilibrin nola bizi zen, jubilatu eta gero bai, noski, albokatik. Gainera astero joaten ziren Deustuko hotel batera, zapatu gauetan, igual domeketan ere bai, eta inoiz barikuetan ere bai. Ezkontzak izaten ziren, jendea jaten eta edaten eta beraiek jotzen. Baina lehenago, itxura, hori portuan ibiltzen zen. Eta ez dakit nola egiten zuen, Ameriketatik eta hortik ibiltzen baitzen albokarekin.

Zertan ezberdintzen zen Eugenio beste biengandik?

Olaberriako zirkuitua

Gida eskola

Karting-a

Gainera auzoa, Z/G

20212 Olaberria

☎ 943 16 08 62

www.vilarinomotor.com

info@vilarinomotor.com

Nik detaile askorekin jotzen dut, zelan esango dizut, haiek tak, eta nik tik, tik, tik, nota gehiago sartzen ditut, eta hola garbiago ateratzen da. Osterantzean piezak ilun samar edo nahasi gelditzen dira. Baina Txilibrinek bazuen beste gauza bat: nik ezpain biak barrura sartzen ditut alboka jotzeko, Txilibrinek berriz behekoa adarraz kanpotik ibiltzen zuen, nik ez dakit haginagatik edo zergatik. Eta atzaparrak ere alderantziz jartzen zituen, nik eta Leon Bilbaok era batera, eta Txilibrinek aldrebes.

Eta pieza berriak sortzen ibili izan zara?

Niretzako denak dira berriak! Baina piezarik sortu nik ez.

Diskorik ateratzea ez duzu inoiz pentsatu izan?

Orduko denboran ez zen holakorik.

Orain ateratzen dituzte, Beltranek eta, txalapartariak ere bai. Eugenioren alboka soinua euskarri batean ez gelditzea lastima litzateke.

Beltranek eta ateratzen dute, baina batek txalaparta, besteak alboka, bi edo hiruren artean ibiltzen dira. Eta gainera horiek musikaz asko dakite, diferentea da. Horretaraxe bakarrik dedikatzen dira, eta guretzat, berriz, ahal zenean egiteko gauza zen hori.

Berriz hasiko bazina horretara dedikatuko zinateke?

Ez, ez. Lehenengo egin behar dena da musika ikasi, eta nik arrastorik ere ez dakit.

Ikasiko zenuke.

Bai horixe, gaztea banintz bai, baina gero hortik ez dago bizimodurik ateratzerik, Beltran bakarrik da hortik bizi dena.

Asmatu egin behar bizimodua!

Bai, hark asmatu du! Museoa dauka, eta han zerbait egingo du, Oiartzunen, gero klaseak ematen ditu. Horretaraxe dedikatzen da, eta haren modukorik ez dago besterik. Txilibri-

nek erakutsi inori ez zion egiten, Leon Bilbaok bai, Leonek denei trankil erakusten zien. Txilibrinek ez. Gasteizko batek esan zidan, dultzainak eman zizkidanak, Txilibrinekin nahi izan zuela zerbait ikasi, baina *keba*, ezta ezer ere, ez ziola erakutsiko.

Zure seme alabetan inork ez du jotzen?

Ez, inork ere ez. Afiziorik ez daukate.

[Alaba batek hartu dio hitza]

Garrantzi gutxi eman diogu guk. Eta guretzat bere gauza izan da beti, berari deitzen zioten, bera joaten zen, amarekin batzuetan, eta ez diogu guk garrantzirik eman. Ikasi genezakeen guk ere, berak ikasi zuen bezala, belarriz.

[Aitak berriro]

Baina inork ere ez du ikasi, afiziorik ez dute izan.

Pena gelditzen zaizu?

Pena ez, hortik ez dago eta bizimodurik!

Laguntza izango zen baina jornalarentzat, ezta?

Laguntza? Gastatu egiten genuen baina! Andrea eramaten nuen sarritan eta orduan bazkaldu batean eta bazkaldu bestean. Eta gero hari interesatu ere ez zitzaion egiten, hortik irabaztea izango bazen, tailerra zer?

Tira, albokagile ere izan zinen.

Bai, nik lehenengo albokak hamaika edo hamabi urterekin egin nituen. Alboka bi. Bat Dimako bati eman nion eta bestea Leon Bilbaori. Egia esan adarrak ez dakit nondik lortuta egin nituen albokak, egurra anaia zaharragoak eman zidan, arotza zen eta.

Beste inor ez zen orduan albokak egiteko?

Leon Bilbao ibiltzen zen. Baina gero ez, inor ez. Orain bai, Gasteizen dago bat, baina hark ere bere klasera egiten ditu. Ni berriz

jubilatuta hasi nintzen albokak egiten. Baina arazo bat izaten nuen: adarrak nola lortu? Hasieran Bilbotik ekartzen zizkidana batek. Barruko ura atera, eta balkoian edukitzen zituen, kanpoko balkoian, baina usaina botatzen zuten kristorena. Eta egun batean, “mekaguen, alboka adarrak etxera eramaten dik usain bat terriblea! –esan zidan–. Beste bati enkargatzen badizkiok niretzat mese-dea!”. “Bueno ba, konponduko nauk!” esan eta berri bila hasi nintzen. Bilboko hiltegikoak esan zidan berak ekarriko zizkidala adarrak. Eta gero beste batek ere bai gure semeari, berak bazekiela nondik ekartzen zituzten, Ibardineko bentetatik gorako batek Baionako hiltegian biltzen zituela eta hark ekarriko zizkidala. Eta hala hasi nintzen.

Kanpora ere saldu izan dituzu, ez?

Ingalaterrarako behin alboka bi egin nituen. Eta Argentinarako ere bai. Eta beste batean Kolonbiarako.

Albokak denak dira ezberdinak?

Bai, baina denak koadrila berekoak. Soinua antzerakoa ateratzen dute. Adarrak aldea izaten du, batzuk zabalagoak, eta besteak

Jaso astero ARGIA etxean

Abantaila ugari izateaz gain, Harpidedunen Guneko kide ere izango zara

Izen deiturak:
 Helbidea: Posta kodea: Herria:
 Herrialdea: Jaioteguna:
 N.A./I.F.K.: Tel./Faxa: e-posta:
 Ordainketa mota: ☐ Bankuz
☐ Taloiez
☐ Transferentziaz KOMUNIKAZIO BIZIAGOA S.A.L-ren kontura (ARGIA): 3035 0036 14 0360048647
 Bankuz ordaintzekoek betetzeko soilik
 Banku edo aurrezki kutxa:
 Titularra: N.A./I.F.K.:
 Titularraren helbidea: Titularraren telefonoa:
 Entitatea: Sukurtsala: K.D.: Kontu zenbakia:
 Data: Sinadura:

Harpidetza-orri hau zure datuekin bete eta helbide honetara bidali: 142 P.K. / 20160 Lasarte-Oria –Gipuzkoa–

Aukeratu ongi etorri oparia

“Ardibidez” mahai-jolasa

“888 txiste” liburua

“Mokogorri” puzzleak

%25eko beherapena
ikasle bazara

Urtebeteko harpidetza:
2007ko prezioak

130 € Hego Euskal Herrian
160 € Ipar Euskal Herrian

estuagoak, baina esan liteke denak direla antzerakoak. Gasteizkoak egiten ditu gaur egun, eta uste dut horrek notak osoak ez dituela, eta gainera plastikozkoak ere egiten ditu. Baina bera baino ez dago gaur albokak egiten dituen, eta asko egiten du.

Zuk jotzeari noiz utzi zenion?

Ez dakit ba, Leon Bilbaori egin genion omenaldi hartan jo nuen, duela hamar urte baino gutxiago, eta Hernaniko Albokarien Egunean ere izan nintzen duela hiru urte edo. Pieza pare bat edo jo nuen, eta entzun ere han entzuten ditut albokari guztiak, baina arretarik jada ez daukat nik hainbeste entzuten egoteko, eta gazteak ez ditut entzuten.

Arnasa asko landu behar da alboka jotzeko?

Ez, ez. Jakina, asko erretzen baduzu ez da ona, hauspoa bete egiten zaizu, baina hori tresnaren araberakoa ere bada. Izaten dira albokak ia putz indarririk ez dutenak behar izaten, beste batzuk berriz gehiago kostatzen dira jotzen.

AZKEN HITZA

Gillermin

"Gillermin ni baino urtebete gazteagoa zen, eta hark jotzen zuen nirekin panderoa. Kojoa zen, baina nola jotzen zuen panderoa hankarekin eta buruarekin! Jendea harrituta gelditzen zen: 'Koño, hori kojoo?!'".

Jo ezazu nahi baduzu pieza bat...

Baina ordezkio haginekin hasten banaiz hagina irtengo zait! Dultzainarekin ere batzuetan horixe gertatzen da. Gogoratzen naiz Donostiara joaten ginela dultzainero batekin, eta hark jo baino lehenago, disimulan, haginak ateratzen zituen. Eta nik ere, Hernanin jo nuenean, diskrezioz baina haginak kendu nituen. Mutikotan ez, mutikotan haginak ondo izaten dira eta! ■

Busturiako zazpi fusilatuen oroimen hariak

Bizkaian, 1937ko abuztuaren 5ean Busturiako 6 gizon fusilatu zituzten frankistek Derion. Lehenago, Galiziako Ferrolen, itsasontzi bateko bidaiari guztiak ere fusilatuak izan ziren, Santiago Gondra Zigorraga busturiarra tartean. Hona haien oroimen hariak.

Elisa Kaltzada aitaren omenez krabelina jartzen, joan den abuztuaren 5ean.

JOSEBA AGIRREAZKUENAGA

BUSTURIAKO ELIZAN hileta elizkizuna deitu zuten. Baina frankisten alkate berriaren eraginez eta Bizkaiko gobernadorearen aginduz, beraien arimaren aldeko hileta debekatzea agindu zioten Busturiko parrokoari. Ofizialki desagertuak ziren. Ez zuten oroimenik merezi. Eta apaizak esana bete zuen. Etxerik etxe joan ei zen hiletarik ez zegoela ospatzerik ohartaraziz. Espainiako

Estatu berriko gobernadoreak agindu osoa –terrenala eta espirituala– izango zuen aurrerantzean. Baina ez ahaide ezta herritarrek ere ez zituzten ahaztu. Domeketako meza nagusian, “sepulturetan” kandela argia bizturik izan zuten eta isileko mezak agindu zituzten.

Ondokoak, eskola urteetan jadanik, oroimena jasotzen hasi ginen. San Blas egun

urdaibai

Laidako hondartza
Arketa auzoa, z/g
48311 IBARRANGELU
www.urdaibai.com
info@urdaibai.com

batean, zinta zuri, gorri eta berdeak paparrean ipintzearen harira, gertakizun tragikoaren lehen ahotsak entzun nituen. Beranduago etxe-koen kontakizuna jaso nuen. Ondoren, ikerketa etnografikoen bidez, gertatutakoa aztertu eta duela hogeit urte argitaratu nuen. Oroimena bizi-bizirik zegoen.

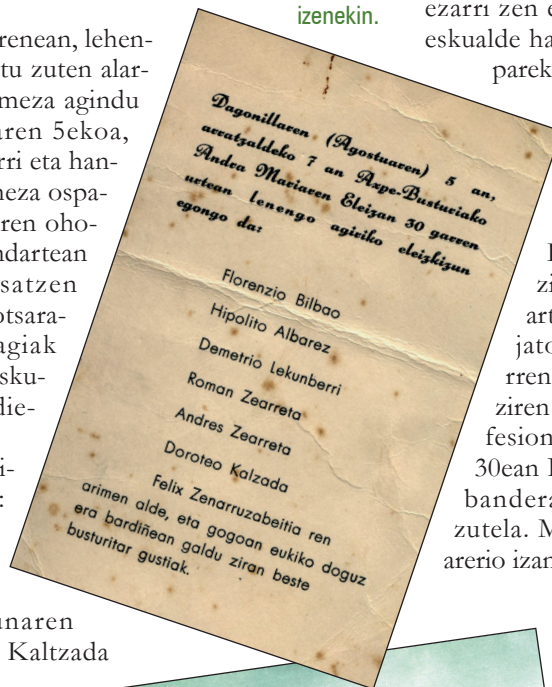
1938an, Karmele Lekunberrik Derioko aitaren hilobian gurutzea jartzeko baimena lortu zuen. Urte batzuk geroago, 1947ko abuztuan, fusilatuen ahaideek Derioko lagun-
nen deia jaso zuten: bertako hilerrian fusila-
tuen hezurak atera eta lekuz aldatzeko asmoa
zegoen. Berehala joan ziren. Doroteo eta
Romanen hezurak igarri zituzten, arropa eta
hortzetako aztarnen bidez; Demetriorenak
ere bertan zeuden; Hipolitorenak, aldiz, ezin
izan zituzten aurkitu. Gaur egun gorderik
dituzte beraienak beraien izan zituzten gerri-
ko, hortz eta enparauak.

Hogeita hamargarren urteurrenean, lehen-
dabiziko oroimen garaipena lortu zuten alar-
gun eta senitartekok: ageriko meza agindu
eta ospatzea. 1967ko abuztuaren 5ekoa,
fusilatuen ahaideentzat egun berri eta han-
dia izan zen. Izan ere, ageriko meza ospa-
tu ahal izateak hildako bakoitzaren oho-
rea, izen ona eta zuzentasuna jendarte-
an garbitasunez zabaltzea suposatzen
zuen. Gainera, beste batzuen lotsara-
ko, hildakoak herriko buruzagiak
zirela eta horrelaxe agertzeko esku-
bidea zutela esan nahi zuen adie-
razpen publiko horrek.

1967ko deialdia gomuta orri-
txo bidez eta ahoz aho egin zen:
*30garren urtean lenengo ageriko ele-
izkizuna*. Busturiko Andra
Mariaren eliza gotiko zabalak
gainezka egin zuen. Elizkizunaren
meza Julen Kaltzada, Doroteo Kaltzada
fusilatuaren semeak eta beste
apaiz batzuek –Emiliano Iturra-
ranek, besteak beste– gidatu
zuten, euskaraz. 1967ko deial-
dian, Busturiko sei fusilatuen eta
Ezkaban (Nafarroa) hil zen –edo
hil zuten– presoaren izenak ager-
tzen ziren, baina era berean, zera
zioen adierazpenak: *Gogoan eukiko
doguz era bardiñean, galdu ziran beste
busturitar gustiak*.

Fusilatuen oroimena elizan ez
ezik, udalean ere berpiztu zen, fusi-
latuen seme-alabak herriaren orde-
z-kari bilakatu zirenean. 1979ko udal
hauteskundeetan Doroteo Kaltza-
daren alaba, Elisa, zinegotzi aukeratu
izan zen eta 1983koan, Roman Zearre-
ta fusilatuaren semea, Gorka, aukeratu

Beheko argazkian:
Eztabaida askoren
ondoren,
fusilatuen omenez
1988an inauguratu
zen 10 metroko
obeliskoa, Lauren
pintore eta
eskultoreak egin.
Harria sei laukiz
osaturiko oinarri
batek eusten du.
Goiko irudian:
1967an egin zen
ageriko mezarako
esku orria,
fusilatuen
izenekin.

zuten kargu horretarako. Gerora, familia bere-
ko bilobek ere parte hartu dute udaletxean:
Doroteo Kaltzadak eta Andres Zearretak.
1983ko udaleko alkate zenak, J. M. Agirreaz-
kuenagak, Frantzian hiru urtez errefuxiatu-
rik izan zenez (1937-1940), 1914ko Gerraren
garaiko frantziarren oroimen publikoak gogo-
an zituen. Horrela, fusilatuen izen ona eta giza
legezko zuzentasuna gogoratzeko, oroigarria
eraikitzea erabaki zen, eta 1988an inauguratu
zen, Julian Bilbao alkate zela. Horretaz gain,
fusilatuen historiari buruzko liburuxka ere
argitaratu zuen udalak.

Zergatik fusilatu zituzten?

Busturiarren aurkako epaiketaren berri *La
Gaceta del Norte* egunkari katolikoak eman zuen
–1937.07.20: *Causa contra unos concejales y vecinos
de Busturia*–. Beraz, ez zen ohikoa. Busturian
ezarri zen errepresioa berebizikoa izan zen,
eskualde hartako herrietan gertatu zenarekin
parekatuz gero behintzat. G. Steer kaze-
tariak ere aipatu zuen eta New
Yorkeko egunkarietan oihartzu-
na izan zuen.

Demetrioren aurkako salaketa
nagusia zera zen: bere ostatuan
Eusko Jaurlaritzako kideak bildu
zirela. Gernika birrindu ostean, ke
artearen sartu ziren frankistak –karlista
jatorrak eta ipar Afrikako Espainia-
rren aurkako gerra kolonialetan zaildu
ziren “moruak”–, buruzagi militar pro-
fesionalen esanetara. 1937ko apirilaren
30ean Busturian motoristak agertu ziren,
bandera monarkiko espainiarra aldean
zutela. Monarkiko liberalak eta karlistak,
arerio izan zirenak, behingoz batera.

Busturian gertatu zen errepre-
sio gogorra ulertzeko, bi abia-
puntu ditugu: gerra aurretik
herrian bizi izan zen botere
borroka batetik, eta 1937ko
agintari berriek erretagoardian
erabateko garbiketa eta beldu-
rra ondo ereinik utzi nahi izana
bestetik. Busturiko herrian,
monarkiko liberalak aspalditik
ziren aginte politikoaren jabe,
karlisten aurkari zuzenak.
Zehazki, Arrotegi anaiak
ziren nagusi –eskolak eta
zaharren egoitzak eraiki
zituzten, besteak beste–.
Baina Sabino Aranak era-
gin handia zuen herrian;
euskara zela-eta, adibidez,
bertako eskolako maisua-
rekin polemika bizia piztu
zen behin. Eta hara non-

Ezker-eskuin eta goitik behera: Hipolito Alvarez, 45 urte; Florencio Bilbao, 45 urte; Andres Zearreta, 36 urte; Demetrio Lekunberri, 50 urte; Doroteo Kaltzada, 39 urte; Feliciano Zenarruzabeitia, 47 urte; Roman Zearreta, 45 urte.

dik, 30 urteren buruan, Aranaren jarraitzaileak monarkikoen gainera jarri ziren udalean. Baina monarkikoen eta Arrotegiren aginte sarea, Palmira Arrotegiren bidez, oraindik oso zabala eta sendoa zen. Aginte politikoa galdu zuten, baina ez botere ekonomikoak sorturiko babes soziala. Bestetik, errepublikano-sozialistek ere bazuten pisurik, Prieto eta Azaña politikariak bertan ibili izan ziren gerra aurretik –1936ko kolpe militarra gertatu zenean Indalecio Prieto Sukarrietan zegoen, Busturia ondoan–.

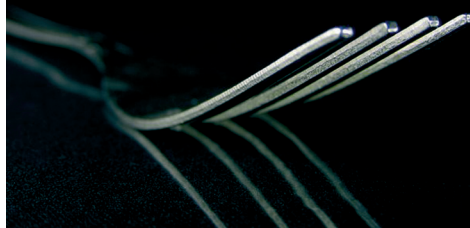
Kolpe militarren ostean, Errepublikaren defentsarako komitea sortu zen eta azaroan udalak aginte osoa hartu zuen. Francoren aldeko ugari zegoen, bereziki, udatiarren artean. Baina Arginzoniz alkateak esan ei zuen: “Ni alkate nasen artean esta gure erriren inor deteniduko”. Areago, Busturian karlista eta monarkikoak ezkutu egin behar izan ziren, besteak beste Jesusa Urrutxuaren etxean. Hipolito Alvarezek ere Durangoko karlista bi, Orue anaiak, gorde zituen.

Frankistak agintean jarri zirenean, Bermeoko komandante militarrek, Eusebio Garcia de Villarre, Ricardo Damboronea Castroviejo *delegado de mi autoridad en Pedernales y Busturia* izendatu zuen. Horrela, damborenetarren familiaren etxe azpiko solairua, Sukarrieta eta Busturiaren mugan kokatua, bilera gune berezi bihurtu zen. Bertara joaten zen sarritan G. Learreta, Palmira Arrotegiren bigarren senarra. Damboroneak eta bere lagunek udal berria izendatu zuten: Dario Gomez itsas kapitaina izango zen alkate. Lege onean aukeraturiko Busturiko alkateak eta ingurukoek Frantziara alde egin behar izan zuten. Hasiera-ko unean, beste batzuen artean, Sabino Arana-

UROLA JATETXEA

FERMIN CALBETON, 20
20003 DONOSTIA

© 943 423 424 · Fax: 943 424 424
urola@restauranteurola.com
www.restauranteurola.com

ren alarguna ere atxilotua izan zen, hirurogei eta lau urteko alarguna, nahiz eta azkenik etxera bidali zuten gaixorik.

Ezkutatu zirenik ere bazeuden egon: Roman Zearreta, Andres eta Doroteo Kaltzada... Hala ere, ezer txarrik inori egin gabe-koak zirela-eta, Derion ezkutaturik egon ondoren, etxera itzultzea erabaki zuten. 1937ko ekainaren 21ean itzuli ziren senideen ondora, ezinbestekoa zela-ko beraien lana. Baina zinegotzi ohiak ziren eta udale-txean aurkeztu ziren

lehenik. Zortzigarren egunean, San Pedro egu-nean, meza ostean atxilotu zituzten. Uztailaren 2an beraien eta beste lagun batzuen aurkako salaketak sinaturik zeuden jadanik. Sinatzaileak udal berriko alkatea eta beste herritar batzuk ziren. Atxilotu eta salatu ugari izan arren, azke-nik hamabi lagun izan ziren epaituak, horietar-rik 10 ezkondurik.

1937ko uztailaren 18an epaiketa egin zen. Zinegotzi izan zirela, EAJ edo Izquierda Repu-blicanako kide zirela eta gazteak erreklutatu zituztela leporatu zieten, eta horrez gainera, espainolen aurka esamesak esan omen zituzte-la. Hori guztia honetan laburbiltzen zen: *Sub-versión roja-separatista* delakoaren alde zeudenez gero, erreboltariak zirela. Horra bada paradoxa bitxia: Errepublikaren legea bete baino ez zutenak orain salatuak ziren. Eta nortzuk sala-tzaile? Legearen urratzaileak. Mundua al-derantziz. Jakina, indar militar garaileak bere agindua ezarri zuen. Sententzia gogorra izan zen: sei gizon herio zigorrera kondenatuak.

Epaia berriz ikusteko, pertsona ezagunen testigantza zuzenak behar ziren. Alkate eta parrokoarenak lortuz gero aski zen. Andres Zearretak emazteari uztailaren 28an bidalita-ko gutunean egoeraren azterketa argia eta

Izen guztiak

Busturiko Hirugarren Adineko Elkarteko kideek, Elisa Kaltzada, Maria Luisa Alva-rez eta beste batzuen ekimenez, 1936ko Gerratean galdu zirenen zerrenda osoa burutzen hasi ziren. Ildo beretik, Alema-nian preso zegoela hil zuten Angel Lekuo-na Beitiaren kasua berreskuratu zuen bere iloba batek. Gaur egunean gerraren inguruan hil eta desagertu zirenen zerren-da osotua dagoela dirudi. Baina herritik alde egitera beharturik joan zirenen zerrenda egiteke dago oraindik. Jarritako

multak eta errepresioa ere ez dira aztertu. Hirugarren Adinekoek, 2005ean, hildako guztiak gogoan izateko, meza eta ekitaldi publikoa antolatu zuten. Geroztik hildako berri bat ere ageri da, laster batean beato izango dena: Cesareo Elexgaray Otazua. Paul kongregaziokoa zela, Madrilen hil zuten 1936an, 32 urterekin.

Aurten, Busturiko fusilatzeen 70. urteurrena dela-eta, abuztuaren 4an uda-lak ekitaldi publikoa deitu zuen eta 5ean Paresiko jaietan gogoratuak izan ziren.

zehatza egin zuen, lortu beharreko babesa aipatuz. Baina katoliko irabazleen bihotzak gogorturik zeuden. Esaterako, Florencio Bil-baok bere alde testigantza eman zezan Sol-luben auzo bereko baserritar adiskidea izenda-tu zuen, jakin barik, berberak izenpetu zuela bere aurkako salaketa.

Beldurraren sozializazioa

1937ko abuztuaren 5ean, Busturian 6 andre alargun eta 17 umezurtz geratu ziren, zerua goian eta lurra behean. Etxeko ezinegona eta negarra, horixe da fusilaturiko seme-alabak gehien gogoratzen dutena.

Busturiko gizasemeak militar eta politiko batzuen erabakiz fusilatuak izan ziren eta ez edozelan erailak. Ezin duguna ahaztu, ezta nahastu ere, agintari berrien asmoa, prozesu osoaren zentzu politikoa eta helburua zein zen: ikara eta beldurra eragitea. Militarrek beldurraren sozializazioa sorrarazten profesio-nal txukunak dira. Agintari berriek uste zuten, politikoki nagusitzeko heriotza zigo-rren bidea aplikatzea nahitaezkoa zela. Milita-rren uste ustela baino ez da, pentsatzea, hil-keten bidez herrien gogoa eta norabidea alda daitekeenik. 1937ko uztailean eta abuztuan, zigorren beldur joandako batzuk etxeratzen hasi ziren, baina beste batzuk Frantzian gera-tu ziren badaezpada. Errepresioak gizarteko esparru guztietan jarraitu zuen. Adibidez, 1941ean, urte batzuk lehenago fusilatuak izan zirenak, 250 pezeta ordaintzera kondenatuak izan ziren! Eta bizirik atera zirenak 1.000 eta 2.000 pezeta.

Bukatzeko, Gerra Zibila eta ondorengo egoeraren azterketarako, euskal ahozko his-toriak oraindik ez du lortu merezi duen ager-pena eta onarpena. Hala ere, gizalegezkoa dirudi noizbait burutzea. ■

Jesusa Urrutxua

Duela 20 urte, herio zigorrera kondenatua izan zen Jesusa Urrutxua elkarriketu nuen. Epaietaren testigantza eman zidan. Azken unean, bera eta Karlota heriotzatik libratu egin ziren eta ondoren sei urte egin zituzten preso. Atxilotu zituztenean Busturian bertan militarren aurrera aurkeztera behartu zituzten eta horietako batek esan zion: *“Qué pena, el mal querer lo tienen ustedes aquí mismo”*. (Ze pena, hemengoek ez dizuete onik opa).

4x4_a
EROSI
EGIN
DUT...

...LAU-LAU
IBILTZEKO ...

Bandera pisuak, bandera arinak

Back to the light! Edo back to ARGIA, bederen. Hemen nauzue berriro, gure zirko mediatico euskofonoan orrialde intermitente baten jabe. Agur irakurle, eta kaixo Angel eta Jose Inazio. Pozik nator zuen artera, erritmo kolektibo honi egokitu eta zerbait berri edo pertsonal eransteko gogoz.

Ikurriñaz zeniharduten (ez larritu, *euskal aditz batua* ireki behar izan dut adizki hau ziurtatzeko) eta funtsera itzuliz, ez dezagun ahanzi ezer baino lehen sinboloa edo ikurra dela edozein bandera. Bandera nazionalari dagokionean nortasun nazionalaren ikurra dateke. Ez da hori beste bandera batzuen kasua. Esaterako, futbol talde baten bandera talde horren ikurra da eta taldearekiko identifikazioa sinbolizatzen du darabilen jendearengan. Honekin esan nahi dudana da bandera nazionalak baduela pisu berezi bat. Ez da gauza bera sentitzen Athletic-en bandera astintzean ala ikurriña astintzean. Nahiz batzuentzat Athletic taldea —bere fitxaketa politika nazionalista dela medio— euskal nortasun nazionalaren sinbolo edo ikur bihurtu den. Kasu honetan, esango genuke Athletic-en bandera ikur baten ikur bihurtzen dela, ikur karratua, nahiago bada. Hots, euskal nortasun nazionalaren ikur den futbol talde baten ikurra. Ez gaitu harrituko hortaz ikusteak San Mamesen bandera zuri-gorriak beste direla astintzen diren ikurriñak. Eta kasu batzuetan futbol taldearen banderan bertan txertaturik datorrela ikurriña, ala alderantziz. Ironia nondik datorren? Athletic-en bandera gure ikurriña nazionala baino zaharragoa da, herri zaharra baina nazio gaztea baikara.

Esan moduan, bandera nazionala beti da besteak baino “pisuagoa”. Zure gainean pausatuko diren begiradek egiten dute pisu ala arin bandera bat. Kirol talde baten banderarekin ibiltzeak mota guztietako begiradak erakar ditzake baina *tifosi soziopata* gutxi batzuk kenduta inork ez dio bestelako garrantzirik emango kon-

DANI BLANCO
Ur Apalategi Idirin

Bastervetxea

Errro

tuari. Bandera arinak dira hauek, zer duda. Ez da hala gertatzen bandera nazionalekin. Halakorik eraman duenak badaki norberarengan eragin emozional handi eta sakon samarra izan dezakeela, besteen begirada abegikor ala gaizto baina beti emozioz kargatuak biderkatu baino egiten ez duena. Eta nik uste alferrik dela postmodernitatearen pose indiferentea hartzea fenomeno

honen aurrean. Zeren naziotasunarekiko indiferentzia sentimendu *hautatua* izaten baita, prozesu indibidual baten ondorioa, eta ez zerbait naturala. Zorionez ala zoritxarrez, ez dakit, naziotasun batekin edo batzuekin gatoz mundura —kulturalak, jakina, ez biologikoak— eta ehunezko banderarik gabe ere hizkuntzaren bandera darabilgu egunero gure solasetan, baita naziotasunarekiko indiferentzia adierazten dugun unean ere. Parkean nabilenean seme-alabekin solasean, ingurukoek segituan identifikatzen naute darabildan hizkuntz-banderari esker —edo hizkuntz-banderearengatik—. Eta gertatzen dena da ezin naizela ingurukoei adierazten hasi euskaldun postmodernoa naizela eta naziotasuna bost axola zaidala. Ez. Beraiek nire ahoan euskara identifikatu duten ber, “euskalduna” bihurtzen naiz beraientzat, esentzia nazional baten ordezkaria, esentzia horri beraiek —eta ez nik, hori da okerreana— asoziatzen dioten konnotazio eta estereotipo guztien jabe. Euskaldunak terroristatzat badauzkate, niri ere tasun hori kutsatuko zait, euskaldunak langiletzat bagauzkate, halaber. Eta horretan ere ez dago berdintasunik: nazio loriatsuen banderak anitzez dira arinagoak nazio xumeenak baino.

Beraz, tamalez banderarik gabe ibili ezin gaitezkeenez, gure borroka —aurretik galdua, noski— izango da euskaldunetz ez-euskaldunek duten kontzeptua ahal den neurrian eguneratzea eta hobetzea. Gure bandera ‘eramangarria’ izan dadin. *Prêt-à-porter* udatiar bat, aukeran, eta ez

Tamalez banderarik gabe ibili ezin gaitezkeenez, gure borroka —aurretik galdua, noski— izango da euskaldunetz ez-euskaldunek duten kontzeptua ahal den neurrian eguneratzea eta hobetzea. Gure bandera ‘eramangarria’ izan dadin. *Prêt-à-porter* udatiar bat, aukeran, eta ez

Erdi Aroko armadura zurrin eta zaratatsua

Euskara eta 2008ko herri bozak

Heldu den martxoan herri hauteskundeak iraganen dira Ipar Euskal Herrian eta erronka bereziak izanen dira euskara dela-eta. Alabaina, azken hauteskundee-tatik hona, hots 2001etik, ekimen eta aldaketa asko gertatu dira hizkuntzaren alorre-ko panorama bestelakatz.

Euskalgintzako herri mugimenduen aldetik lehenik: 2002tik 2006ra Euskal Konfederazio-ak lan jarraiki eta sakona eraman zuen Herriko Etxeek hizkuntzaren normalizazio engaiamen-duak har zitzen. 42 udalek erantzun zuten eta hitzarmena izenpetuz gero, plan-gintza onartu eta martxan jarri zuten. Denbora berean horietako bost herritan hamarnaka eragile sozialek *Bai Euskarari akordioa* izenpetu zuten, herriko euskararen aldeko giroa eta egoera aldatzen lagunduz. Kontseiluak bestalde, zenbait herritan eramaten den hiz-kuntza politiken neurketa zehatza burutu zuen 2006an, ebaluaketa tresna sortuz eta agintarien beneta-ko borondate politikoa agerian utziz.

Instituzioen aldetik berriz, Hiz-kuntza Kontseiluaren entseiuaren ondotik (2001/2004) hizkuntza politikaz arduratzeko lehen egitura publikoa sortu zen 2005ean, Euskararen Erakunde Publikoa (EPP) hain zuzen. Honek euskara sustatzeko politika

DANI BLANCO

bat aurkeztu du, eta besteak beste, Euskal Konfederazioari lekukoa hartuz, Herriko Etxeetan normalizazio ardura bereganatu du, jarraitzeko eta hedatzeko asmoz. Joan den uda-berrian haren presidenteak eta prefetak gutun elebiduna igorri diete auzapez guztiei, Herriko Etxeko bizitzako alor guztietan euskararen era-bilera posible dela baieztatzeko, azken urteetan han-hemenka errepikatzen ziren zalantza eta kezka uxatuz. Azkenik hizkuntza teknikaria-ren figura sortu eta hedatzen ari da herri mai-lan, zeinetan gero eta eskumen gehiago har-tzen dituzten herri elkargoetan. Hendaiaren ondotik, Baiona eta Miarritzeko herri nagusiek bat-bedera hartu dute, Iparraldeko beste herri gehienek biltzen dituzten hiru herri elkargoak bezala.

Panorama berri honetatik argi gelditzen da herria edota herri elkar-goia hizkuntzaren normalizaziorako maila garrantzitsu eta eraginkorrak bilakatu direla. Tokiko administra-zioaren jarduera eta jendartearen dinamika uztartzeko eremu egokia da alde batetik. Bestalde, Iparralde-ko instituzio berezia lortu bitartean, Herriko Etxeak erakunde erabaki-garriak dira hizkuntzaren normali-zazio politikak abian jartzeko, nahiz eta euskarari legezko ezagupena oraindik eskas zaion. Azkenik Fran-tziako Estatuko politika erasokor edo boron-date eskasaren salaketan itozteko arriskua saihestuz, lan ildo esperantzagarria ireki da *de facto*ko ofizialtasunari eta bizitza sozialean hiz-kuntzaren erabilpenari begira.

Egoera honetan pentsa daiteke euskararen gaiak lehen baino leku gehiago izanen duela hauteskunde kanpainan. Euskalgintzako herri mugimenduek interpelazio zuzena luzatu beharko diete alderdi guztiei beren programa politikoetan gaia sar dezaten, hizkuntzaren normalizazio bidean engaiamendu eta neurri konkretuak zehaztuz eta ez betiko lelo hutsak errepikatuz. Horrela, azken sei urteetako ibilbi-dea ikusirik, herri hauteskunde hauek etapa berri baten hasiera bilakatzen ahalko dira, orain arteko lorpenak iraunarazteko, herri gehiago inplikatzeko eta hizkuntza normaliza-zioan sakontzeko. ■

«
**Euskalgintzako herri mugimenduek
interpelazio zuzena luzatu beharko
diete alderdi guztiei beren programa
politikoetan gaia sar dezaten,
hizkuntzaren normalizazio
bidean engaiamendu eta neurri
konkretuak zehaztuz eta ez
betiko lelo hutsak errepikatuz**
»

Julen Zabalza

EHUKO IRAKASLEA

Estella-Madrid ituna

Lizarra-Garazi itun zalapartatsua ez zen ezkutuan igaro, eta nahikoa zeresan eman zuen politikaren arlo praktikoa zein nazionalismoari buruzko arlo teorikoan, eskusioari dagokionez, batez ere. Eztabaida interesgarriak sortu ziren, euskal nazionalismoaren barruan ere, halako *nazio itunen* egokitasunaz, eta abar. Gaur egun indarrean dagoen Estella-Madrid itunak, berriz, ez du halako eztabaida interesgarriarik pizten, ezkutuan aritu ez arren, eta benetan bitxia, nazio ituna izaki, ez da eskusioaz hitz egiten, eta bai, aitzitik, inklusioaz.

Era horretara, Lizarra-Garazi itunak Nafarroaren erabakitze eskubidea aldarrikatzea eskluientetzat jo zen; eta berriki, Hego Euskal Herri-rako autonomia proiektuaz hitz egitean, Nafarroa jokoan ez zegoela haizatu zuten batzuek. Estella-Madrid itunak, aldiz, bete-betean sartu du Nafarroaren geroa joko politikoa, eta horrek guztiak –Nafarroako Gobernuak presidentziarako prozesuak, alegia– kritika, iruzkin eta eztabaida handiak sortu baditu ere, arlo politikoari egokitu zaizkio, gehienbat. Ez da egon sakoneko eztabaidarik azpian ageri zen nazio arazoaren inguruan.

Izan ere, espainiar nazionalismoaren kontonaziorik gabe, ezin da ulertu Nafarroan ger-

INIGO AZKONA

tatu dena; pentsa ezina egingo litzaiguke gauza bera beste autonomia erkidego batean gertatzea, EAEn salbu. Interes politikoa nazio interesarekin batera joatea –eta ez interes politikoa nazionalaren pean, euskal nazionalismoak batzuetan nahi duen bezala– da *nazio itunaren* ezaugarria, eta itunaren aldeko indarrek ondo jakin dute zer egin behar zen, bai alderdiek zein komunikabideek.

Hala ere, eztabaida handirik piztu ez den arren, Lizarra-Garazikoak bezala, Estella-Madrid itun honek arazo eta auzi berberak

planteatzen ditu –gehi beste batzuk–, oraindik ebatzi gabe gertzen direnak. Horietako bat *nazio frontearen* ideari dagokio, eta berari loturik joaten den gizarte zatiketaren arriskua. Arrisku larria, gizarte baten geroa luzaro marka dezakeena eta alde baten garaipenaz kontontzen ez dena. Nazio gatazka eta nazionalismo indartsuak egonik, bestalde, saihesta ezina da nazio konfrontazioa, Nafarroan batzuetan ikusi nahi ez den arren. Beraz, nazio konfrontazio politikoari uko egin behar izan gabe, mesedegarria izango litzateke Euskal Herriak duen gatazka politikoa aurre egiteko, herritar guztien iritzia jasoko lukeen itun bat proposatzea, momentuan behintzat nazio gatazkaz gain egongo litzatekeena. ■

« Nazio konfrontazio politikoari

uko egin behar izan gabe,

mesedegarria izango litzateke

Euskal Herriak duen gatazka

politikoari aurre egiteko, herritar

guztien iritzia jasoko lukeen

itun bat proposatzea

Abuztu bueltan izaten dira urtero errepikatzen diren antzerako berri batzuk. Zer eguraldi egin duen, nor

bil den, nortzuk banatu diren, oporretan nondik zehar ibili garen, lanerako itzulera nolakoa izango den... Ederra rolloa!

Artea da gero bizi izaten ikastea! Urteekin bat, hobeto edo okerrago, nork bere trukutxoak hartzen ditu –ahalik eta ondoen– bizitzaren jarraitu ahal izateko. Gutxi-asko oinarritzko teknikak, ohitura jasagarriak eta errepikatzaileak gutxienez, ikasten ditugu eta horiekin maneiatzen gara ahal dugun moduan. Askotan, teknika koldar samarrak direlakoan nago, eta kasurik onenetan,

Gure bikotea, kasu

dira, baina hain hauskorak izanik, sarri, gure biziraupenerako arkitektura hauskorrean hondamendia ekar dezakete, esaterako, gure bikotearen bideragarritasunean. Eta bi gauza gertatzen dira, edo gehiago. Bat, bikotearen eskutan pertsonalak diren zutabeak jartzen ditugu, ezjakintasunagatik ziurrenik, eta bi, menpekotasun joko goitik behera onartzen da, esan ala ez. Eta askatasun entrenamendu gutxi egiten dugu, eta kulpak, eta erdi-egia/erdi-gezurra, eta asperraldia, eta sentitzen ez duguna sentitu beharra, eta pobrezia... ■

TXANDAN
Andoni Mujika

Ixabel Etxebarria

URRUÑAKO HAUTETSIA

Espazio zabalagoak

Heldu da. Militante bat, bilduak direnei traktak banatzen: hau Euskal Herria dela eta errespetatu behar dela azalduz, dena lasai ari da pasatzen. Bat-batean, lurretik altxatzen dutela sentitzen du, eta zoko

batera eramaten dutela. Hiru gizon dira, beltzez eta zibilez jantziak. Zer gertatzen den galdetzen die. Ea atxilotua den. Zergatik? Berak ez baitu deliturik egiten. “Paperak”. “Ez dut zergatik paperik agertu, ez banaiz atxilotua”. “Izena eman!?”: “Mikel Etxebarria”. “Frantsesez hitz egin”. “Hau da nire izena”. “Ha!”. “Beraz, izena idatzi”. Horra hor izendatu behar ez den hurbileko zaintzaileen gogoeta eremua. Ikara sortu. Dupond ez den oro kanpotar gisa ikusi. Jauregian lanean ari zen paperik gabeko baratzezain edo lorezain maliarrari ez zioten paperik eman, bota zuten. Hau da politika berria.

Umiltasuna aipatzen dute. Gero eta lekukotasun gehiago ematen dute ospea dutenek —edo agintean direnek— frantses paperen eskatzera joan direlarik, frantsesak ote diren frogatzea eskatu zaielako. Askotan, Ipar Afrikan sortuak, hau Frantzia zelarik, gaur egun administrazioaren aitzinean ez dira fidagarri, susmagarri baizik, hain uzkur bihurtu den administrazioaren aurrean. Frantses nortasuna barnetik sumatzen dute, aldarrikatzen dute, eta gero eta gehiagotan zalantzan jarriak dira. Ondorioz, gaia ozenki plazaratzea erabaki dute, egunkarietan bizi izan dituzten abenturak kontatzen dituzte.

GAIZKA IROZ

Arras ongi ulertzen dugu

frantses nazionalitatearen

defenditzeko nahikeria,

paperak hain garrantzitsuak

bilakatu diren kontrol

zorrotzen aurrean, baina

guk ez dugu partekatzen

frantses identitate hori

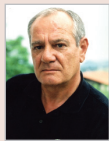

Ez da soilik frantsesak bihurtu nahi duten etorkinen arazoa, frantsesak direnak dituzte gaur egun frantses administrazioarekin arazoa, izena ala kolorea, ala biak egokiak ez dituzketelakoan. Baina, nortasunaren inguruko gogoeta horretan bilatzen ahal dute hain maite duten Frantzia ospetsu eta handiki honen sustaiak zer diren? Kolonizazio klasikotik at joaten al dira ikusteko zeren gainean sortu zuten zalantzan ematen ez duten hexagonoa? Arras ongi ulertzen dugu frantses nazionalitatearen defenditzeko nahikeria, munduan lasai bizitzeko bederen, paperak hain garrantzitsuak bilakatu diren kontrol zorrotzen aurrean, baina ez guk dugu partekatzen frantses identitate hori. Guk nortasun agiariak baditugu, euskal instituzioak, Udaltzatzak banatzen dituenak, zer diote gure nortasunaren aldeko eskakizunaren aurrean? Ezkerreko alderdiek ere ez dute horretaz proiektu irekirik.

Identitatearen problematika konplexua da, eta ikasgairik ematen ez gara hasiko. Haatik, bide ilunetara garamatzen erregearen politikaren aurrean, proiektu berriak aurkeztuko ditugu. Udazken honetan, Frantziak isilarazi nahi lituzkeen herri gutxituek sortzen dituzten olerki, antzerki eta hitz askatzailak elkartuz, hainbeste goraipatzen duten letren Frantzia horretan, baztertua izan den letra mundu liluragarriari, eta amets berriak eskaintzen dizkigun literatur isil horri, espazio zabalagoa proposatuko zaio. ■

HIRUKO TXIKIAN

Joxemari Ostolaza

Bisitatzen dut maiz. Kirolak orokorrean nauka harrapatuta, tostako arraunak bereziki. Haurtzaro garaia fresko, Kontxako estropada genuen urteroko jaia. Sanpedrotan hasten zen giroten, koadrilen, estropalarien berri izaten genuenean. Oriotarren tostetan beti genuen etxeko norbait, aitaren ilobaren bat izaten zen tartean. Arrantzaleak eta lehorrekoak. Baserrikoak eta kaletarrak. Gaztetan, jarraitu genion usadioari, sanjuandarretan ezagunak genituen. Arroxak eta horiak nituen gogokoenak, horiak etxeko. Estropadaren osteko portuko bilkura, arraunlariak bertatik bertara ikus-

ETB

teko aukera zen bazkalurre apetitosoena. Eta amnistiaren aldeko pankartek traineruen txopatan berotzen ninduten izugarri. Txalupak etxeko arraunlariz osatuak ziren garaia.

Orain klubak bai baina koadrilarik ez, ekipoak dira nonahitik ekarritako arraunlariz osatuak direnak. Aurten kaia zalez hustu omen dute. Presoen aldeko aldarrikapena debekatu digute. ETBko errealizatzaileak ez du lanik izango pankartak ezkutatzen eta txakurrek bulebarra okupatu dute. Arroxak falta ditut eta gaitzerdi horiek beren hogeita hamaikagarrena etxeratuko balute. Oro ez da berdin Kontxakoan, solidaritatea preso daukaten honetan. ■

Euskaldun peto californianoari jarriak

I

Ni naiz Euskaldun peto
californianoa
hemen berezkoa den
tribu urbanoa.
Osasun onekoa,
sasoiko, sanaa.
Soinean Gore-Texa
buruan txanoa
mendizalez jantzi ta
tabernara noa.

MADDI SOROA

II

Begira jarri eta
neurekiko diot:
“California honi
karisma zeriok”.
Inbertitu ondoren
lau miloi t’erdiok
zorretan gauden arren
neska eta biok
BMWdunari
pijo deitzen diot.

III

Nere T4-ak dauka
itxura liraina
kristal tindatuak ta
maria usaina.
Gaur sabai altxakorra,
lehen denda kanpaina
ta portabizikleta
atzean bikaina,
bizikletarik ez dut
inoiz izan baina.

IV

Ispiluan hiru-lau
zintzilikario.
Lastozko kapelari
kiratsa dario.
Nuklearren aurkako
mobidak medio
pegatina nahiz eta
behin jarri serio
ardi latxak azkenik
tokia jan dio.

V

Astea pasatuta
lantegian bertan
planak esplikatzera
ostiral gauetan.
Beti banoa edo
beti nator bueltan.
Baina noiz joaten naiz
kanpora benetan
paseoan banabil
asteburuetan?

VI

Tornulari, perito,
langabetu, maisu...
Furgonetak gaur egun
labela damaizu.
Beraz euskaldun gazte
bai, zerrori, bai, zu
oraindik Transporterrik
ez baduzu, aizu,
euskaldun izateko
zerbait falta zaizu.

Thesi
Zegama-Aizkorri
mendi
maratoiaren
ibilbidea

ARGIA

erdiko kairak

Erne! Txina badator

Sarri esan ohi da, krisi egoerek sormena iratzartzen dutela. Berdintsu gertatzen da muturreko egoeretan edo ustekabeko aldaketak jasatean ere. Egoera berria ulertu edo begiratzeko sormena izaten da ihesbide egokiena. Txina iratzartzen ari den erraldoia omen da, etengabeko aldaketak jasaten ari den eta kontraste izugarriak bizi dituen gizartea; eraldaketa horiek guztiek beren isla dute gizarteko eta kulturako esparru guztietan eta, nola ez, baita artean ere. Azalberritzen ari den lurralde horretako ikuspegi garaikideak, argazki formatuan, ikusgai daude azken hilabeteotan Gasteizko Artiumen, *Zhù Yí! (Erne!)* Txinako argazkigintza garaikidea izenburupean.

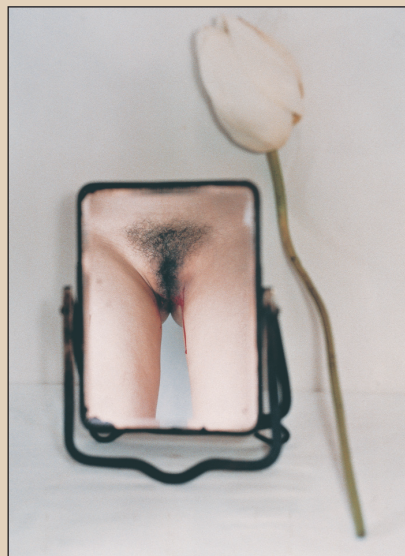
Argazkiak: Zhù Yí!

Bi mundu argazkitan

AZKEN URTEETAN oso ohiko bilakatzen ari dira Mendebaldeko ez diren lurraldeei buruzko erakusketak: artea, gastronomia, historia... Museo eta kultur zentro handietan gisa horretako erakusketak antolatzeke joera zabaltzen ari da. Urrutira joan gabe, Bilboko Guggenheim Museoa, esate baterako, Afrikako arte garaikideari eskainitako erakusketa handia antolatu zuen iaz. Horrelako erakusketek sentimendu kontrajarriak piztu ditzakete. Alde batetik globalizazioak munduko zokorik urrunenak ere eskusadura jarri dizkigun honetan, erabat ezezagun zaizkigun herri eta kulturetan sortzen dutenari buruz ikasteko aukera ematen digute; horrela, "Mendebaldeko kultura" deitzen diogun horri, hain beharrezko dituen irudi, ideia eta ikuspegi berriak eskainiz. Baina beste-tik, erakusketa hauen atzean ez da falta exotikoa eta ezberdina dena bilatu nahia; duela zenbait mende europarrek "deskubritu" zituzten lurraldeak berri "deskubritu" nahia, oraingoan artearen ikuspegitik.

Artiumeko erakusketak argazkilaritza du ardatz eta 1994 eta 2006 urteen artean Txinako 33 artista gaztek sortutako 140 lan biltzen ditu. Nahiz eta lanok dokumental erako argazkilaritzarekin lotura zuzenik ez izan, erakusketak, osotasunean, argi ematen digu lurraldearen berri, 140 lan horiek Txina garaikidearen argazki bakarra balira bezala. Lurral-

dearen ikuspegi zabala eskaintzeko asmoaren berri erakusketaren antolatetarak ere ematen du, gaikako ataletan antolatua baitago. Garbi geratzen da helburua 33 artista horien berri emateaz gain, Txinak bizi duen une konplexu honetan zenbait gairen inguruan artista horien ikuspuntua islatzea dela. Azken hamarkadetan Txinak jasan dituen eraldaketa sakonek duela gutxi arteko gizarte egitura tradizionala hankaz gora bota dute eta bertako biztanleei ez zaie mundu berri horretara egokitzea beste aukerarik geratu. Egokitzen horretan funtsezko diren ikuspuntuak lantzen ditu erakusketaren gaikako banaketa horrek: antzinako kulturarekiko lotura, nortasunaren eraikuntza, gizabanakoaren lekua testuinguru horretan, garapen ekonomikoak gizartean eta hirietan izan duen eragina eta kontsumo gizarte berriaren iritsiera.

Atzera begira aurrera egiteko

Bost gai horien atzean, baina, etengabe gai bera errepikatzen da: bi munduren arteko talka, hain zuzen ere. Ia artista guztiek, modu batean edo bestean, arazo horri heltzen diote:

nola orekatu tradizioa eta gizarte garaikidearen arteko harremana? Non daude bataren eta bestearen onurak eta kalteak? Eta zurrumbilo horretan guztian non eta nola kokatzen da gizabanakoa?

Tradizioaren eta egungo munduaren arteko borroka horri heltzeko, erakusketan dauden zenbait artistek historiaren errebisiora jo dute, hau da, atzera jo dute aurrera egin ahal izateko. Artista batzuek, Miao Xiaochunek esate baterako, atzera begiratze horretan, milaka urte dituzten eta gaur egun ere bizirik dirauten gizarte arau tradizional sakonak egungo mundura nola egokitu litezkeen galdetzen du bere argazkien bidez. Hala, serie bereko hainbat argazki daude erakusketara osoan zehar banatuta, eta guztietan hiriko paisaiaren barruan gizarte tradizionala irudikatzen duen pertsonaia baten manikia kokatu du, elkarrengandik oso urrun dauden eta elkarbizitza zaila duten bi gizarte sistemen arteko arazoa islatuz.

Beste kasu batzuetan, denboran gertuago dagoen historia da artistek berrikusten dutena, azken hamarkadetakoa gertaera sozial eta politikoak hain zuzen. Horien artean aipagarria da

Txapela
buruan
ta ibili munduan

Narrika, 18. Donostia
telf. 943428299 www.txapelaburuan.com

Hong Haoren lana: garai ezberdinetako objektu pilaketekin osatzen ditu bere argazkiak (afi-xak, liburuak, kontzertuetako sarrerak, bidaia txartelak, eta abar) eta eguneroko bizitzako elementu horiek gizartean gertatutako eraldaketan berri ematen digute modu oso zuzen eta bisualean.

Mundu berrira ohitzen

Erakusketako ataletako batek *Nortasuna* du izena. Antzinako tradizioek izugarritzko pisua duten lekuan, eta aldaketa politiko eta ekonomikoak “betiko” gizarte hura albo batera utzi duten unean, behar-beharrezko ikusten dute zenbait artistek norbanakoaren identitateari buruzko gogoeta. Artista hauetariko askok performancea erabiltzen dute arte adierazpide gisa eta erakusketan topa ditzakegun lanak ekintza horien dokumentazioa dira. Atal honetan aipagarria da emakumeen presentzia. Emakumeak ia ikusezin bilakatu izan dituen gizartean ez da erraza emakumeentzat beraien burua subjektu sortzaile gisa aurkitzea. Nortasunaren eta generoaren eraikuntzarekin loturik Chen Lingyang-en lana interesgarria da, bere gordinen. Askatasun aldarri gisa eta oraindik ere erroturik dauden tabu askori aurre egin asmoz, egutegi bat aurkeztu du hamabi argazkitan. Bakoitzean artistaren beraren sexua agertzen da odol jario, hilekoa duela, alboan lore batekin.

Ibilbideko azken atalak Txinak azken urteetan jasan dituen aldaketa politiko eta ekonomikoek eskainiak daude; aldaketa horiek ekarri dituzten ondorioek eskainiak, zehazki. Neurri gabe hazi diren hiriak, garapen ekonomiko bizkorra, kontsumismo basatia... Garai bateko gizarte egitura hankaz gora jarri duten aldaketak izan dira. Batzuek nahiko modu ironikoan begiratzen diote “garapenak” ekarri dituen ondorioek eta beste zenbaitek aldiz, ihesbide moduan naturaren irudi ia fantasiakzkoetara jotzen dute.

Hasieran aipatu bezala gisa honetako erakusketek izan ditzaketen konnotazioak alde

batera utziz, Gasteizkoa erakusketa interesgarria da eta Txinako artearen ikuspegi polita eskaintzen du. Gaikako banaketak gidari lanak egiten ditu, eta ikusleak jasotzen duen informazioa buruan atalka gordetzen laguntzen du. Nahiz eta osatuagoa, ordenatuagoa eta, seguru asko, hobea ere izan zitekeen, amaieran egungo Txinaz eta bertan egiten den arteaz zerbait ikasi izanaren sentsazioarekin joan gara etxera. ■

«Denon begi bistan jarri nahi ditut inork ikusi nahi ez dituenak»

Harrigarria badirudi ere Gorbeiaiko Parke Naturalean bildutako zaborren irudiekin osatu du *Zabormila* erakusketa Axi Olano (Beasain, 1966) kazetari eta argazkilariak. Gasteizko Alde Zaharreko Hala Bedi eta Gora tabernetan izan du erakusgai uztailean eta Donostiako Kafe Antzokiko hormetan izango da irail osoan. Ostikoz jotako mapamundia dirudien haloia du argazki izar. Pentsa, Greenpeace-k irudi eskubideak eskuratzeko eskaera ere egin dio.

LIERNI ALKORTA

Argazkia: Alex Larretxi

Aurreko erakusketan zenbakiak izan zenituen oinarri. Orain, berriz, zaborra.

Beti ipini izan dut arreta kaletik noala oharkabea pasatzen diren gauzetan. Horregatik, Gasteizko Alde Zaharretik paseatzen hasi nintzen eta ezkaratzetako zenbaki asko bakoitzak gogoak eman zion bezala egindakoak zirela ohartu nintzen, igeltsoarekin, pinturarekin, eta abar. Konturatu nintzen oso gauza arruntek batzuetan badutela beren mundutxo eta zaborrekin ere antzera gertatu zen. Pentsatu nuen pixka bat zirikatzailea ere bazela, izan ere hemen inor ez da arduratzen besteak botatako zaborraz. Horrexegatik, pixka bat zirikatzaile izateko edo, pentsatu nuen oso gai berezia zela eta ume txikiak hartu eta mendira joan nintzen,

Gorbeiara. Han bildutakoarekin dago eginda ia erakusketa osoa.

Axolagabekeria dago baina ez da bakarrik botatzen duenaren arazoa, baizik eta albotik pasa eta jasotzen ez duenarena. Kasu honetan zer pentsa emateko jartzen ditut, ez naiz sermoi zalea, "aizu, ez bota zikinkeriak naturara!". Hori aspalditik esanda dago, ez dakienak edo kasurik egiten ez duenak, axola ez diolako da.

Zergatik Gorbeiaiko Parke Naturala?

Gertutasunagatik, nire etxea hantxe ondoan

dagoelako. Ni ez naiz sekula izan mendizalea eta ziurrenik mendizalea izan banintz askoz ere lehenago jabetuko nintzatekeen arazo honetaz. Baina bai ardura ematen didala natura kakazteko grina horrek. Salaketa ere, beraz, bada pixka bat.

Baloiak, fresgakarrien ontziak, fruitu lehorren poltsak... Zein hondakin da mendi aldera doazenek gehien botatzen dutena eta zein zu gehien harritu zaituena?

Gehien aurkitzen direnak patata frijituak, artoak edota pipa poltsak dira, baita fruta sartzeko ontzi gar-denak edo ogitartekoa biltzeko zilarrezko papera bolatxo bat eginda. Gauza oso txikiak ere aurkitu izan ditut, erdoildutako amuak... Eta harritu? Gai toxikoak izan dituzten ontziek, sosa kaustikoak esaterako. Eta hori bekatu larria da.

Nahiz eta gauza txikiak izan, nik handitu egiten ditut. Hala Bedi tabernan esaterako, badago soka bat, barrutik goma duena. Ur ilun eta sakonetan egoten diren izaki arraro horietako baten tankera hartu nion eta *gomagarroa* deitu nion, gomazko olagarroa. Horrekin jolasten dut. Batzuetan animalien tankera hartzen diet eta imaginatzen dut natura hainbeste mutatu dela, zabor itxura edukiko dutela animaliek.

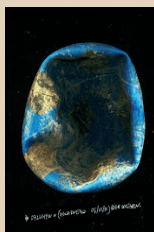
Zer da ikusleari helarazi nahi diozuna?

Denon begi bistan jarri nahi ditut inork ikusi nahi ez dituenak. Ingurumenaren aldetik mezua argia da, ez nukeela nahi horiek denak topatu ditudan tokian topatzea. Batek esan zidan, "Baina oso itxura polita ditek. Hori ez duk protesta egiteko modua". Eta esan nion politik baldin badira jar ditzatela euren gaumahaletan, ez botatzeko belarretara. Eta pixka bat horrekin jolastuz alde batetik salaketa bada baina baita irudiarekin jokatzeko burutazio bat ere.

Zure erakusketak jendearengan ohiko publizitate kanpainek baino eragin gehiago izan dezakeela ere irakurri dut nonbait...

Bai, bateren batek esan du bai. Hori batez ere adituekin hitz eginda ateratako ideia da. Esaten zuten askotan jendeari testuak-eta jarritz egiten ditugula erakusketak, "begira, ontzi horian plastikoa bota behar da...". Paternalista bezala da hori, "izan gaitezen zintzoak eta ez dezagun zikindu natura...". XXI. mendearen gaude eta uste dut mezu horrek ez duela funtzionatzen. Orduan pentsatu nuen hori zela bidea. Eta nik ere hori egiten dut, jendearen bistan jartzen ditut ahazturara kondenatuta dauden zabor puska horiek. Ematen du naturak irentsi egin

"Batzuetan animalien tankera hartzen diet eta imaginatzen dut natura hainbeste mutatu dela, zabor itxura edukiko dutela animaliek"

Irudietan, *Zabormila* erakusketan ikus daitezkeen zenbait argazki. Besteak beste, *gomagarroa* eta mapamundia.

behar dituela baina naturari asko kostatzen zaio, eta asko kostatzen zaion bitartean nik hartu eta denon bistara ekartzen ditut.

www.blogak.com/zabormila bloga ere sortu duzu. Agian, erakusketa hauetara ez datorren jendearengana iristeko helburuarekin?

Hasieran ez neukan erakusketa egiteko asmorik. Nire lehenengo ideia bloga egitea izan zen. Baina blogean aktibitatea jaisten joaten da eta pena ematen zidan *Zabormila*-ren gai hau horrela uztea, argazkiak egiten jarraituko baitut. Gainera, lehenago edo beranduago jendeari erakusteko gogoia sentitzen duzu.

Aurrera begira zein proiektu duzu?

Momentuz honekin jarraituko dut, serie hau handitzen eta ahalik eta leku gehienetara helarazten. Horrez gain, orain EiTbN bi urterako eszedentzia hartu eta ikus-entzunezkoen munduan ere banabil gidoiak idazten eta gauzak egiten, proiektuetan. Niri irudiaren mundua gustatzen zait: sorkuntza bezala irudiarena oso gustagarria dut, bideoan nahiz argazkian.

Iñaki Olano kazetaria zara baina Axi Olano argazkilari-artista ere bai. Pertsona bat eta bi aurpegi?

Ez, pertsona bat eta bi zeregin. Ofizio bat eta afizio bat. Hau afizio izan dut gehiago, gertatzen dena da jendaurrean nire afizioa erakusteko garaian iruditzen zitzaidala aproposagoa zela izena aldatzea, beste modu batera sinatzea. Pertsona berdina naiz, baina ez zitzaidan iruditzen izen berdinarekin bi gauzak ordezkatu nitzakeenik. Hori ere bada pixka bat zirikatzea.

Artea kritika sozialerako bide gisara erabiltzen da askotan. Zuk ere bide hori hautatu duzu oraingoan. Baina, lortzen al du helburu hori?

Ni geroz eta eszeptikoagoa naiz horretan. Bizi garen munduan oso gauza gogorak gertatzen dira eta arteak ez du erraza zirrara eragiteko. Eta gainera, ez luke zertan arteak deigarria izan behar, baina telebistaren munduak-eta horretara garamatza. Eta horrek darabata batzuetan artea neurria galtzera.

EiTb bezalako hedabide publiko batean lana egiteak ezartzen dituen mugak gainditzeko modu bat al da zuretzat argazkigintzarena?

Gehiago esango nuke, errutinazko bizitzatik alde egiteko modu bat. Ez bakarrik lan errutinatik: norberaren galderei erantzuteko modu bat da. ■

Argitalpenak

Diskoteka

IKER BARANDIARAN

Iluntasunetik argitasunera hamaika bide eta estilo

Ondarroako taldeak ibilbide sendoa egin du Euskadi Gazteako lehiaketan entzuleen saria jaso zuenetik. Bi disko kaleratu ditu eta azken honetan ideiak argi dituztela erakutsi dute. Dut-en tankerako post-hardcore erritmo eta giroak oso presente dauden arren, euren kantueta punk-rocka, stonerra, hard-rocka, metala edo Smashing Pumpkinsen itzala ere antzeman daitezke. Are gehiago, taldea indartuta dator, diskoa grabatu aurretik Jauko Barik taldean ari-tutako Itsaso batu zitzaielako. Hitzei dagokionez, gogorrak dira oso, pertsonen muturreko egoerak deskribatzen dituztelako, baina abestien bukaeran, diskoaren izenburuak adierazten duen bezala, argiari bide ematen diote. Bestalde, Nerea abeslariaren ahotsak protagonismo handia hartzen du, kantuak goxotu zein garrazteko erabateko gaitasuna daukalako.

Beldurra, mina, argia

[Keike](#)

OIHUKA

Iraupena: 35'21"
14,45 euro

KEIKE

«Disko honetan ahots eta instrumentuen artean oreka handiagoa dago»

Hain gaizki ikusten duzue gizateria? Hain urrun gaude argitik, itxaropenetik?

Nereak egin ditu hitz gehienak. Egoera gogorrak kontatzen ditugu, baina bukaeran positibotasuna eta argitasuna ageri dira. Disko hau positiboagoa da, eta iluntasunaren atzean argitasuna erakusten du.

Zer eman dio Jauko Barikeko Itsasok taldeari?

Itsaso sartu zen diskoko abesti erdiak eginak zeudenean. Askok inplikatu da konposatzen, ardurak hartzen... eta fundamentuak ekarri du taldera zuzenekoak prestatzeko, merchandisinga hobeto lantzeko...

Aurreko lana Elkarren estudioan grabatu zenuten. Hau, berriz, Ondarroan, Santos anaiekin. Emaitzarekin gustura?

Disko honekin gusturago geratu gara, taldearen nor-tasuna hobeto islatzen duelako. Elkarren baliabide tekniko gehiago genituen, baina gure ezagutza txikiagoa zen. Santos anaiekin, berriz, baliabide tekniko gutxiago izan arren, askoz erosoago egon gara, eta Mikel Santosek hobeto interpretatu gaitu.

Diskoan estilo mota asko batu dituzue. Denetatik entzuten duzue edo gustu oso desberdinak dituzue?

Berez disko hau rockeroagoa da. Taldekideok gustu nahiko antzekoak ditugu, baina zabalak. Lokalera riffen batzuk ekarri, bertan landu, eta Nereak ahotsak eta hitzak asmatzen ditu.

Nereak lan handia egin du ahotsarekin riff eta erritmo gogorrak goxotzen eta beste batzuetan emaitza garrazten...

Disko honetan ahots eta instrumentuen artean oreka handiagoa dago. Ahots gutxiago sartu dugu, hobeto pentsatu baitugu noiz eta zelan sartu. Keikeren leloa da "gauzak gaur egitea"?

Leloetako bat da momentua bizitzea eta musikak eskaintzen dizkigun uneak aprobetxatzea. Lokalean eta zuzenekoetan ahalik gusturen egotea.

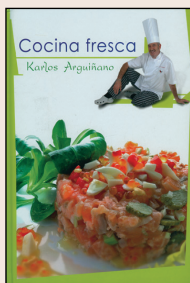
Zeintzuk dira "errudun jaioak"?

Etorkinak. Gurea ez den leku batean jaioakoei sufritu beharra dute. Zori kontu bategatik, hemen jaio edo beste leku batean, zelan aldatzen diren gauzak.

Liburutegia

PILAR IPARRAGIRRE

Cocina fresca**Karlos Arguiñano**

BAINET MEDIA

200 orrialde

22,95 euro

Arguiñanoren plater freskoak

Bero egiten duenean edonori gustagarri zaizkion era guztietako plater freskoen errezetak eskaintzen ditu Karlos Arguiñano sukaldariak Baintet Media argitaletxearen eskutik plazaratu duen *Cocina fresca* liburuan. Laura 10m-ek egindako argazki ederrez lagundurik datozen plater hauen bereizgarriak adierazkorrena eguraldiak berora jotzen duenean jateko prestatuak izatea da. Denetarik aurkituko duzue liburuan: entsaladak, berdurak eta barazkiak, arrozak, pastak, krema eta zopa hotzak, arrautzak, hegaztiak eta bestelako haragiak, mota askotako arrainak eta itsaskiak. Adibideak? Bakailao

eta piperrekin egindako pastel hotza, karabiar erara prestatutako arroza, eta udaberriko menestra ur irakinetan egindako arrautzekin. **I**

Euskal Herria**Batzuen artean**

SUA

130 orrialde

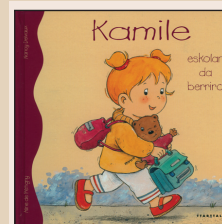
5,30 euro

Historian barrena Euskal Herriari eginiko kartografia

Mendia, kultura, natura eta bidaiak gai gisa dituen *Euskal Herria* aldizkariak bere azkeneko zenbakian, Lapurdi aldea ondo ezagutu ahal izateko hogeita bost ibilaldi proposatu ditu, hango hiri zein herritxo, itsasbatzter eta mendi gailurrei bisita egitea gomendatuz. Ederra da, duda gabe, aukera hori, baina abuztua eta iraila bitarteko zenbakiak badu eskaintza bitxiagorik ere: esaterako, historian barrena Euskal Herriari egin zaizkion mapen artean bidaiatzeko egiten digun gonbidapena. Jakin nahi al zenukete gure herri txiki hau noiz agertu zen aurreneko aldiz munduko mapan? XI. mendean izan zen, antza denez. Saint-Sever monasterioko lagun batek jarri omen zituen munduko mapan Wasconia hitza, Aturri ibaia eta Pirinioak. **I**

Neska txiki bat eskolara itzultzen

Kamile pozik dago oporren aurretik jostatzerara joan ohi zen eskolara itzuli behar duelako. Lagun asko egin zituen han eta badaki eskolara bizkar zorro berria eta hamai-kekorako txokolatezko bizkotxoak gainean dituela iristen denean, hantxe aurkituko dituela. Kamilek lehengusu txiki bat du orde, Mattin, bera baino urtebete gazteagoa, eta jakin badaki Mattinek beldur pixka bat diola eskolara joan behar horri. Izan ere, mutikoa ez da inoiz eskolara joan eta ez du hango ezer ezagutzen, Kamile bera salbu. Zer gertatuko ote zaio leku arrotz horretan? Iritsi da azkenean eskolara joateko eguna. Kamilek laster esan dio agur amari, lagunengana joateko. Mattinek berriz, ez du bere gurasoen ondotik alde egin nahi. Kamilek eskutik heldu eta andereñoarengana eraman du. **I**

Kamile eskolan da berriro**Anne de Pétigny**

TARTTALO

18 orrialde

4,70 euro

Irakurketak eta horoskopo bitxia

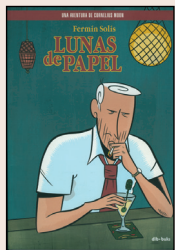
Idazle Eskolak plazaratzen duen *Luma berrien eleak* aldizkariaren azken zenbakian, idazle berrien sorlanak, iritziak, ipuinak eta poesiak irakur daitezke. Iñaki Alkainen *Gerrateko ibilerak I*, Sebastian Salaberriaren *Neronek tirako nizekin*, Alberto Ladrón Aranaren *Eguzki beltzaren sekretua*, Iñaki Isasmendiren *Nire denboraldiko ibilerak*, Angel Lertxundiren *Ihesbetea*, Jeremy Benthamen *Panoptikoa* eta Laura Mintegiren *Ecce Homo* liburuei buruzko azalpenak, Gorka Garatek Harkaitz Canori eta K. Olatek Mari Aburtori egindako elkarrizketak ere agertzen dira. Aldizkaria osatzeko Mariasun Landaren hainbat sorkuntzaren gaineko aipamenak eta Andoni Etxeberriaren horoskopoa ere badakartza. Planetek beste izen batzuk hartzen dituzte horokopo horretan: Mariren orrazia, Eibarko liburua, Adolfo, Zakila, Patata, Kaka edo Vietnam, adibidez. **I**

Luma berrien eleak**Batzuen artean**

IDAZLE ESKOLA

58 orrialde

3 euro

Lunas de papel. Una aventura de Cornelius Moon

Fermín Solís

DIB-BUKS

46 orrialde

10 euro

Bizitzaren alde ilunean dabilenaren abenturak

Fermín Solís-en komiki honen protagonista Cornelius Moon da. Konpainia aldrebesarekin eta baimenik gabe etxeetan argazki lizunak egiteagatik preso egon ondoren espetxetik atera berria da. Bideo-klub bat erosi du modu onean, eta ezer gutxi irabazten duen arren, pozik dago han bertan bizitzeko aukera daukalako. Halako batean, telefono dei bat jaso du, bere garairik onenean plazaratu zuen argazki lizunen liburuan agertzen den emakume bat aurkitzeko dirua eskainiz. Cornelius ez da emakume horretaz gogoratzen, garai hartan mozkor-mozkor ibili ohi zelako gau eta

egun, baina eskaintzen dioten dirutza oso tentagarria zaio, eta argazkikoaren atzetik hasiko da. ■

Ezustez betetako espetxean bukatu zuen otsoaren istorioa

Otso basatia kokoteraino dago ipuin guztietan beti galtzaile ateratzen delako. Oraingoan ez da hala izango, dio Ibaizabal argitaletxeak etxeko txikientzako ezuste txundigarritz beteta plazaratu duen liburu honetan. Kurrin, Murrin eta Hurrin txerrikumeak bere sabelean bukatzea nahi du otsoak, ez besterik. Kurrinekin gauzak ondo aterako zaizkio, paperezko etxea duelako. Murrinekin beste hainbeste, kartozko etxea egin duelako. Baina Hurrin oso azkarra da, eta porlanezko etxea du, hiriaren erdian gainera! ■

3 txerrikumeak

Cyril Hahn

IBAIZABAL

14 orrialde / 14,50 euro

MIKEL AIZPURU

«Baliteke inoiz zehaztasunez ez jakitea zenbat hil zituzten»

Balora ezazu egin duzuen ikerketa.

Emaizak behin-behinekoak dira eta baliteke inoiz ere zehaztasunez ez jakitea zenbat pertsona hil zituzten Hernanin. Ez guke haien senitartekoen itxaropena inolaz ere desagerrarazi nahi, ezta gure lana gutxietsi ere. Hernanin hildako eta lurperatutako pertsonen kopururik handiena identifikatzea genuen helburu. Gure eskura zeuden iturri guztiak erabili ditugulakoan gaude. 129 izen bildu ditugu, haien adina, egoera zibila, generoa, jatorri geografikoa, ogibidea eta lerrokatze politikoaren azterketa egin dugu; baita zein egoerak eraman zituen heriotzara ere. Gure ustez, Hernanin hildako gehienek ez zituzten gutxieneko berme prozesalak izan. Hau da, ez ziren epaituak izan eta beren heriotza ilegalki erabaki zen. Beraz...

Ez dago dokumentaziorik?

Gertatutakoari buruzko dokumentazio eza da Hernaniko kasuak dokumentuen ikuspuntutik eskaintzen duen ezaugarri nagusia. Ez agiritegi zibilak, ez militarrek ez eta erlijiosoek ere ez dute ehunka pertsonaren atxiloteta, espetxeratze eta ondorengo hilketen inguruko dokumentaziorik gorde.

Hernanin zortzi apaiz hil zituzten, Aitzol tartean. Elizak ere ez al dizue zuen lanean lagundu?

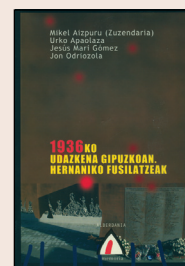
Ezin izan ditugu Eliza Katolikoaren agiri ofizialak kontsultatu, bere araudiek, salbuespenak salbuespen, informazioa sortu zenetik 75 urte igaro arte ezingo dela kontsultatu xedatzen dutelako, eta 70 urte besterik ez da igaro Gerra Zibila hasi zenetik gaur arte. Gasteizko Elizbarrutiko Artxiboak eta Iruñekoak ere atak itxirik dituzte ikertzaileentzat.

JUANAN RUIZ / A.P.

Ikerketa, Hernanin frankistek hil zituztenei buruz

2004an, Hernaniko Udalaren ekimeenez, Eusko Jaurlaritzaren Justizia Sailak eta Gipuzkoako Foru Aldundiko Giza Eskubideen Sailak hitzarmen bat sinatu zuten EHUKo Historia Garaikidearen Sailarekin. Horri zor zaio Mikel Aizpuru unibertsitateko irakasleak gidatutako ikerketa taldeak —Jesús Mari Gómezek, Urko Apaolazak eta Jon Odrizolak osatutako taldeak— burutu duen *1936ko udazkena Gipuzkoan: Hernaniko fusilatzeak* izenburuko lana. Oindi menditik jaitsiz Hernani hartu zuten Errepublikaren aurkako tropa matxinatuek 1936ko irailaren amaieratik azaroaren hasierara bitartean herri horretan desagerrarazi zituztenei aurpegia eta biografia jar-tzen ahalegindu dira ikerlariok, beren lana, besteak beste, atal hauetan banatuz: Errepresioaren memoria(k) edo historia(k); Gipuzkoa Bigarren Erre-

1936ko udazkena
Gipuzkoan:
Hernaniko
fusilatzeak

Batzuen artean

ALBERDANIA

324 orrialde / 28 euro

publikan (1931-1936); Gerra Zibila Gipuzkoan: erresistentziak eta erasoak; Gerra Zibileko errepresioa bi aldeetan: ereduak eta datu orokorrak; Frankisten fusilatzeak Gipuzkoan; Errepresio paralegala eta Hernaniko fusilatzeak; Bi egoera berezi: *Galernako* fusilatzeak eta elizgizonenak; Errepresioa Hernaniko herritarren aurka; Fusilatuen nortasuna; eta Iturriak eta bibliografia. ■

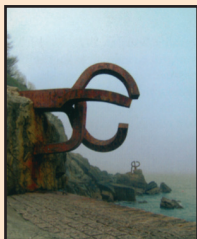
egileari galdezka

Ezpalak

JON TORNER

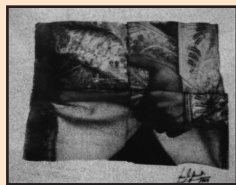
Miren Iza hondarribiarra buru duen Tulsa taldea Grammy Latinoak saria irabazteko hauta-gaia da, Artista Berrien atalean, *Sólo me has roza-do* bere estreinako diskoari esker. Azaroaren 8an banatuko dituzte Grammy sariak Las Vegasen (AEB). Tulsa taldea MTV sarietarako ere hautatu dute, Europako Soinu Berriak atalean. Sari horien irabazleak azaroaren 1ean Munichen (Alemania) egingo den galan ezagutaraziko dituzte.

Eduardo Chillida eskultoreak, Luis Peña Gantxegi arkitektoak eta Jose Maria Elosegi ingeniariak 1977an amaitu zituzten Donostiako *Haizearen Orrazia* obra eta haren ingurunea, baina ez ziren sekula ofizialki inauguratu. Hogeita hamar urte geroago, irailaren 16an, egingo da inaugurazio-omenaldi ekitaldia.

Alberto Iglesias musikagile donostiarrak Espainiako Kultura Ministerioaren Zinema Saria jasoko du, bere ibilbide osoan egindako lanagatik. Alberto Iglesiasak Julio Medem eta Pedro Almodovarren film askotako musikak egin ditu, eta Montxo Armendariz eta Imanol Uriberekin ere aritu da lanean. Saria hilaren 22an jasoko du Donostiako Zinemaldian egingo den ekitaldian.

Juan Armentia argazkilari bilbotarrak *Artea* izeneko erakusketa paratu du Iruñeko Contraluz galerian. Zerenketaren inguruko formatu txikiko irudiak bildu ditu Euskal Herriko Argazkilari Taldeen Elkarteko presidenteak. Erakusketa hilaren 30 arte izango da ikusgai.

Ortzai Antzerki Laborategiak Gasteizko alde zaharrean izango du egoitza berria, Arkeologia museoaren alboan. Ortzai 2005eko urrian sortu zen, Iker Ortiz de Zarateren zuzendaritzapean. Egun, hogeiki ikasleak jasotzen dituzte bertan antzerki eskolak.

Irailaren 14an abiatuko da Musikale nazioarteko jaialdia

Musikalek, Kaleko Musikiari Nazioarteko Topaketak, Basauri, Erandio, Leioa eta Sestao bisitatu dituzte aurretik. Hilaren 14tik 16ra bitartean 200 musikari baino gehiagok zeharkatuko dituzte hiri horietako kaleak. Euskal Herriko, Alemaniako, Italiako, Portugalgo, Indonesiako eta Burkina Fasoko musikariek parte hartuko dute, besteak beste, jaialdiaren zazpigarren edizioan. Euskal Herriko ordezkariak Mac Jeara's Band (goiko irudian) eta Trikileku dira. Goizeko emanaldiak 12:30ean hasiko dira eta arratsaldekoak 19:30ean.

Euskaltube, bideoak sareratu eta ikusteko euskarazko web gunea

EUSKALTUBE.COM proiektuak Youtube gunea du oinarri. Haritz Rodriguez web gunearen sortzailearen hitzetan, "gertuko eduki lokalean datza Euskaltuberen erakargarritasuna". Dioenez, "aurrerantzean web gune berrian ikusi ahal izango diren bideoak erabiltzailearen gertuko ingurunearekin lotutakoak izango dira. Gainera, egun antzerako plataformatan aurki daitezkeen bideo kopuru handiak maiz ahanzturara bideratzen ditu Euskaltuben presentzia indartsuagoa izango duten edukiak". Euskaltuberen sistema euskara hutsean dago, baina Euskal Herriarekin harremana duen edozein bideo sareratu daiteke, euskarazkoa ez izan arren.

Erramun Landa margolariak Berrian: «Itogarria iruditzen zait hemengo kultur egoera. Konbentzionalismoz beteta gaude, baina ez da hori okerreina. Okerrena konbentzionalismoarekin asetzen garela ikustea da. Ez dugu besterik ezagutzen. Horrekin oso gordina izan nahi dut (...) Kulturaren instituzio horren ugaltzeak, niri, kontrastean, ez dit kulturaren sakontzerik ekartzen. Artearen gaineko nire planteamendua suizida da. Arteak eta kulturak transgresioaren bidetik jo behar dutela iruditzen zait. Gainerakoa eroso gelditzea da. Eta euskal herritarrak eroso gaude. Oso eroso. Gaur egun kultura marketing operazio bat bezala saltzen da, turismoaren eta politikaren zerbitzura».

Xabier Elorriaga aktoreak Diarrio Vascon: «Euskal zinemaren hasierak izugarriak izan ziren, ilusioz beterikoak (...) Garai hartan (80ko hamarkadan) erakundeek laguntza itzela izan zen. Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailean Labaien zegoen eta euskal zinema hedatzeko gogo handia zegoen, filmen kostuaren %25eko diru-laguntzak ezarri ziren. Madrilen zeuden euskaldun asko bueltatu ziren hemen lan egiteko. Euskal zinemaren urrezko garaia izan zelakoan nago, euskal zinema berriaz hitz egiten hasi zen... Orain badirudi ikus-entzunezko industria garatzeko borondatea badagoela berriro, baina ikusiko beharko dugu».

Munduko kopa furgoneta baten truke

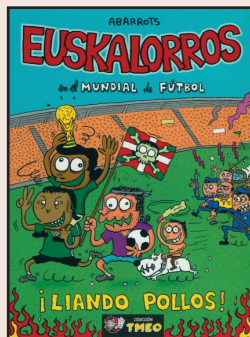
Euskalorros en el Mundial de Fútbol. ¡Liando pollos!

Abarrots / TMEO (Ezten Kultur Taldea)

68 orrialde (koloretan). 28x20 cm. *Euskalorros en el Mundial de Fútbol* komiki luzeaz gain, laburragoak diren beste istorio batzuk ere biltzen ditu. 6 euro.

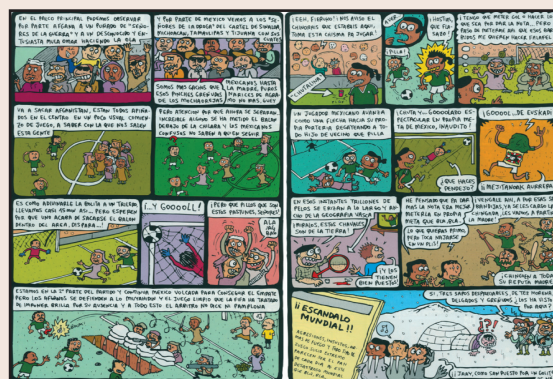
1987ko uztailaren 7a. Zenbait fanzinetan kolaboratzen zuten marrazkilariek *TMEO* komikiaren lehenengo zenbakia banatu zuten Iruñean. Kritika soziala eta umore garritza uztartzen zuten komikigileek euren istorioetan, eta hala jarraitzen dute 20 urte beranduago. Kolaboratzaileen zerrenda aldatu egin da, baina funtsean, *TMEO* aldizkariak 1987ko San Fermin egunean kaleratutako komiki horren izaera gaiztoari zintzo eusten dio. "Kaleratu". Berba horrek ederki islatzen du *TMEO*ren jarduna. Kalea du inspirazio iturri, eta kalea helburu. Bi hilean behin 5.000 ale banatzen dituzte (gehienak Euskal Herrian), batez ere taberna eta gaztetxeetan. Bosgarren urtetik aurrera Gasteizen inprimatzen hasi ziren eta hortxe jarraitzen du oraindik, Herreria kaleko egoitzan. Gaur egun Ezten Kultur Taldeak argitaratzen du.

Urte hauetan guztietan, 100. zenbakira bidean doan komikiaz gain, 30 bilduma publikatu ditu *TMEO*ek. Abarrots marrazkilaria *Euskalorros en el Mundial de Fútbol. ¡Liando pollos!* 28.ena da. Iaz argitaratu zuen, Alemaniako jokaturako Munduko Futbol Txapelketa hasi baino lehen. Argumentuak badu antzekotasunik Francisco Ibañez marrazkilaria sortutako Mortadelo eta Filemon agente sekretuen abenturekin. Hura ere sarri baliatu da kirol ekitaldi erraldoiez agente trakets biak egoera

Abarrots

JON TORNER

absurduetan jartzeko. Euskalorrosen banda osatzen duten ijitoek ordea, misio arras desberdina dute. Euren egitekoa ez da txapelketaren ordena bermatzea, hura sabotatzea baizik. "Frantzia hegoaldean" ezkututzen den komando bateko kideei zin egin diete euren aldarrikapenak mundu osoan ezagutuko dituztela, eta nahi izanez gero, urrezko kopa Euskal Herrira ekarriko dutela. Hori lortzeko eta, bide batez, buruan dituzten zenbait proiektu aurrera ateratzeko, Euskalorroak gai dira arbitroak mehatxatzeko, poliziei erasotzeko, Mexikoko eta Txinako selekzioetan infiltratzeko... autoreak dioten moduan, beti dabilta "polloak liachen".

Abarrotsen marrazkiak trazu azkarrekoak dira, guztiz definitu gabeak. Dena den, istorioari bizitasun handia ematen diote, Alvarez Rabo komikigile beteranoaren marrazkiekin gertatzen den bezala. Euskalorroek darabilten hizkerak, gainera, bizitasun hori areagotu egiten du, istorioari umore ukitu ederra emateaz gain. Futbola dibertigarria eta politikoki lotsagabea izan daitekeela argi utzi digu Abarrotsek.

Dive Tarpoon Urpekaritza

Kirol portua, A7 lokala • 48992 Getxo • Tel / Faxa: 94 4912577
e-posta: divetarpoon@euskalnet.net • web orria: www.divetarpoon.com

Denbora-pasak

ANA ZAMBRANO

Hitz gezidunak

* GAIA: EUSKAL HERRIKO MUSIKA TRESNAK

UHOLDE-UR LARRUZKO XINGOLA MEHE	ARGAZKI- KOADERNO MALDA	MALDA HANDIKO ALDAPA	ZEREZ ATZIZKIA GELDIALDI	BURDINOLA UKAMEN	BILA EMAKUMEZ- KO JANTZIA	ANIMALIEN MULTZO
		ITZULPENA ZAKUR				
* UNE HARTARAINO			SUBSTANTZIA ELASTIKOA NEWTON			
				BEZAINBAT AZPI, BEHE		
MUSIKA ESTILO	AMERIZIOA *				SOZIALISTA ABERTZALEAK BIHOTZEKO HODIA	
						KRISTAU- ERLIJOAN, MEZA EMATEN DEN MAHAI
NONDAR ATZIZKIA DAGO					NORAT ATZIZKIA HERRI BATEN ARAUDIA	
	ROENTGEN DEUS				ARLO, SAIL KUPELA	
BAKARRIK JOAN DEN URTEAN		... EGIN, GARAITU MODU ATZIZKIA	ALUMINIOA BOKAL ERREPIKA- TUTA	URANIOA KANTITATEA ADIERAZTE- KO ATZIZKIA	ENERGIA EMAKUME IZENA	500 TORTURAREN AURKAKO TALDEA
		* HELIOA				
UGAZTUN BASATIA BIKOTE			DANIMARKA- KO HERRITAR NITROGENOA			
		ZEREGINA			EUSKAL MITOLO- GIAKO JEINUA	

Sudokuak

9 arteko zenbakiak jarri 3x3ko lauki bakoitzean, koadro osoko lerroan errepikatu barik.

	6	9	1	3			7	8
3			9					5
	1	7	2	6				
9	3	5			1			
	4						2	
			8			3	5	4
				7	2	9	3	
7					9			2
2	9			1	8	5	4	

Hiraza

3					9		4	
		9		7	4	8		
4	5			6		1		
					5			2
8								7
2			8					
		2		8			3	5
		4	9	3		2		
	8		6					1

Zaila

Dedukzioa

Aurki ezazu hitz ezkutua, zenbakiak hitz bakoitzeko zenbat hizki dauzkan adierazten dutela kontuan izanik.

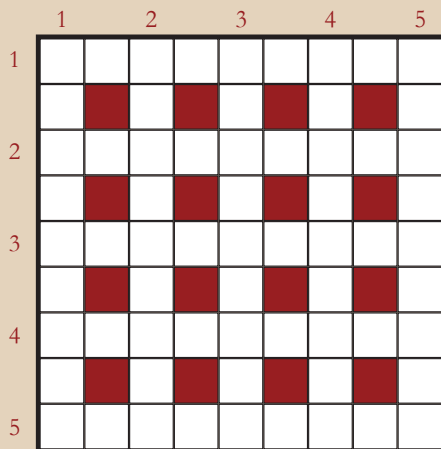
B	A	R	K	U	0
S	A	K	R	E	1
M	A	K	U	R	1
S	A	N	B	A	1
D	U	N	B	A	2
B	E	R	R	I	2

Anagramak

- Hitz bakoitza hurrengoaren anagrama da, hau da, letra bat kendu edo gehitu beharko duzu hitza lortzeko.
1. Ahaztu.
 2. Edale.
 3. Udak irauten duen denboraldi.
 4. Argibide.
 5. Daukat.
 6. Listu.
 7. Helburu, xede.
 8. Ikusten ez duena.
 9. Heldu, oratu.
 10. Sukalde.
 11. Lekuko.

Gurutzegrama

EZKER-ESKUIN

1. Kobazuloa, harpea.
2. Eratsu.
3. Iraultzeko ekintza.
4. Txalo ugari egin.
5. Irudikatuak, antzeratuak.

GOITIK BEHERA

1. Goretsi.
2. Tristarazi.
3. Zabuka, zealdoka.
4. Letraz letra esan.
5. Salatuak.

Jaiotze-tasa Errusian

- Zergatik da horren altua jaiotze-tasa Errusian?
- !?
- Abortatzeko itxaron-zerrendak 10 hilabetetakoak direlako!

Okulistarenean

Bezeroa, txikitzen doan hizki lerro baten aurrean jarri du medikuak.

– Irakurri al dezakezu lerro hau? –galdetu dio honako hau idatzita dagoen lerro bat seinalatuz: BRZEMYSKLYWSKSI

– Bai, noski! –erantzun du bezeroak pozez zora-tzen– Poloniarra naiz!

Soluzioak

DEDUKZIOA:
Mendi.

GURUTZEGRAMA:
Ezker-eskuin:
1. Hartzulua.
2. Neurrisu.
3. Iraultketa.
4. Txalokatu.
5. Irudiatuak.

Goitik Behera:
1. Handiesi.
2. Ilunarazi.
3. Zuzaldoka.
4. Letreiatu.
5. Akusatuak.

ANAGRAMAK:
ATZENDU
EDATUN
EDATE
DATU
DUT
ITU
ISU
EUTSI
SUTEGI
TESTIGU

5	6	9	1	3	4	2	7	8	3	1	8	5	2	9	7	4	6
3	2	4	9	8	7	6	1	5	6	2	9	1	7	4	8	5	3
8	1	7	2	6	5	4	9	3	4	5	7	3	6	8	1	2	9
9	3	5	4	2	1	7	8	6	9	4	6	7	1	5	3	8	2
6	4	8	7	5	3	1	2	9	8	3	5	2	4	6	9	1	7
1	7	2	8	9	6	3	5	4	2	7	1	8	9	3	5	6	4
4	8	6	5	7	2	9	3	1	1	9	2	4	8	7	6	3	5
7	5	1	3	4	9	8	6	2	5	6	4	9	3	1	2	7	8
2	9	3	6	1	8	5	4	7	7	8	3	6	5	2	4	9	1

ZIO

● ZIENTZIA
● IRAKURLE
● ORORENTZAT

Euskal Herriko Unibertsitateko Euskara Zerbitzuak duela hiru urte abian jarritako ekimena da ZIO (Zientzia Irakurle Orentzat). Bizkaiko Foru Aldundiaren babesu duen bilduma honen xedea ezagutza edonoren esku jartzea da, liburu interesgarriak, entretenigarriak eta kalitatezkoak eskainiz. Oraingoz, bost dira bilduma osatzen duten lanak. Zientziara hurbiltzeko tresna fresko eta erabilgarriak ZIOk dakartzanak.

gure artean euskaraz

Universidad del País Vasco Euskal Herriko Unibertsitatea

BFA DFB
Bizkaiko Foru Aldundia Diputación Foral de Bizkaia

Ihesi

Datorren irailaren 23an, Zegama-Aizkorri mendi maratoi ospetsuaren seigarren edizioa egingo da. Maratoian parte hartuko duten korrikalariak buru-belarri aritu dira entrenatzen hilabeteetan, egun handira sasoi betean heltzeko. Lasterketa baino hilabete batzuk lehenago ibilbidea markatu ohi dute antolatzaileek, kirolariek lasterketa eremuan bertan eroso entrenatzeko aukera izan dezaten. Ibilbidea markaturik dagoela probestuz oinez egiten dute txangoa dezentek. Modu ederra lasterkarien sentipenak nolakoak izan daitezkeen irudikatzeko. Lasterkarien nekea. Lasterkarien poza.

Euskal Herria ezagutuz

TESTUA ETA ARGAZKIAK:
GORKA AZKARATE

Zegama-Aizkorri mendi maratokia (Gipuzkoa)

Maratoi handiaren xendak barrena

Zegamako udaletxe ataria da Zegama-Aizkorri mendi maratoni sonatuaren abiapuntua eta bertan hasiko da gure txangoa ere. Herriari kilometro erdi inguruko bira labur bat ematera behartzen dituzte korrikariak lasterketa egunean, guk ordea itzuli hori saihestu eta Orlan auzora doan pistaren alboko beste bidexka batean gora abiatuko gara. Igoera gogorrean metroak bizkor irabaziko ditugu. Zegamako bira (PR-GI-70) ibilbidearekin batera egingo ditugu Otzaurterainokoak, margo ikur zuri-horiak jarraituz. Estreinako malda gogor honek argi iragarriko digu jarraian datorrena ere ez dela samurra izango. Zegamarrek hasieratik bukaerara gogorra den ibilbide ederra prestatu zuten ekimenaren hastapenetan, eta ez dute aldatu. Igoera eta jaitsiera gogorrak txandakatzten dituen ibilbide bortitza, ordeka une gutxi eta laburrak dituen.

Lasterkari gehienek abiada bizi samarrean osatu ohi dute hasierako zati hau, artean indartsu, ikusleen txalo artean, Otzaurte baino kilometro eta erdi lehenago kokatu ohi den Bidarteko anoa posturaino. Gipuzkoako birako (GR-121) margo ikur zuri-gorriekin bat egin eta bide eder batean barrena helduko gara Otzaurteko mendatera, Haitzabal harri koxkorra eskuinetik inguratu eta gero. Zegamatik Altsasura doan errepidea gurutzatu aurretik, Otzaurteko benta zaharrean mokadutxo bat egiteko aukera izango dugu. Ibilbide luzea dugu oraindik.

Aratz aldera

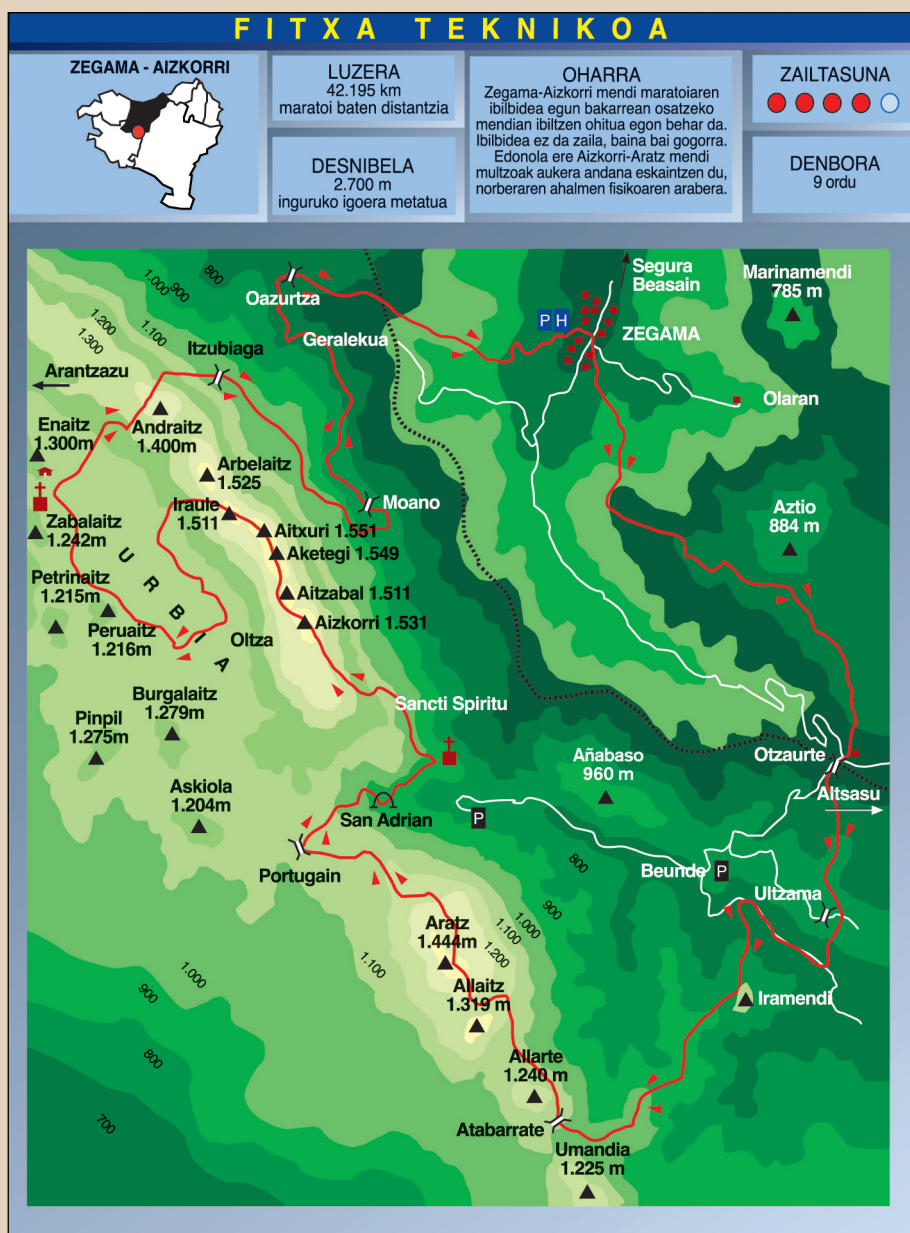
Iaz natur parke izendatu zuten Aizkorri-Aratz mendi-multzotan sartu gara, Otzaurtetik San Adrian aldera doan baso pistan metro batzuk egin orduko; baso pista utzi eta ezkererantz joko dugu, ordea, pagadian gora, orbelak estaliriko xenda nekez irudikatuz. Unamendiko muinitok hurbil, basotik irten-go gara, goi larre ederretan barrena ibiltzeko aukera izango dugularik aurrenekoz. Ultza-

mako lepoa igaro eta, behera, Altzania errekaren alboan eraikitako baso pistaren bila egingo dugu. Ordeka kilometro baten ostean ibilbideak gora egiten du eguneko lehen gailur handiaren bila: Aratz.

Umandia eta Allarte mendiak
banatzen ditu Atabarrate lepoak.
Horra iristeko bidea gorabehera-
tsua da, baina ederra. Atabarraterai-
nokoa ederra bada, zer esan ondo-
ren datorrenaz! Euskal Herriko
txoko ezkutu horietako batean
barrena ibiliko gara, pagadi parega-
bearen itzalpean, malda motz baina
gogorrak gaindituz eta hosto artean
igeri eginez, zenbait unetan. Aratz
gailurraren oinean, pagaditik irten-
go gara eta azken malda piko eta

harritsu bati egingo diogu aurre,
harik eta talaia berdingabera heldu
arte: Aratz (1.444 m).

La derrigorrezkoa den geldialdixoa egin ostean, maldan behera abiatuko gara, Aizkorriko mendi multzoa parez pare dugularik. Aratzeko zelaia zeharkatu eta pagadian murgilduko gara berriro, San Adriango pasabidera eramango gaituen galtzada ederraren bila. Estua da kobaren mendebaldeko sarrera, zabala, berriz, ekialdekoa. San Adriango aterpera doan bidea utzi eta, mendi magala zeharkatuz, Sancti Spirituko ermitara iritsiko gara, lasterketa egunean ikusle gehien pilatzen den txokoetako batera.

Oltzatik Urbiara doan bide ederra, pagadian.

Aitzabal, Aketegi, Aitxuri eta Arbelaitz, Aizkorriko gailurretik.

Lasterkaria Atabarrateko bidean. Atzean Aratz.

Aizkorriko malda gogorra

Arnasa hartzeko tarterik apenas eskaintzen duen igoera gogorrari ekingo diogu jarraian, Aizkorriko gailurrera eramango gaituen atsedetik gabeko malda. Indarrak neurtuz gorantz joko dugu erritmo lasaian. Bostehun metro irabaziko ditugu oso tarte laburrean, malda oso pikoa den seinale. Soilune batean, harkaitzean eskegita dirudien ermitatxoak hautemango dugu, gertu, igoera amaitzen ari dela iragarritz. Azken ahalegintxoak egin eta Aizkorriko gailurrera helduko gara. Erraza izango zaigu, azken metroak osatzen ari garela, lasterketa egunean

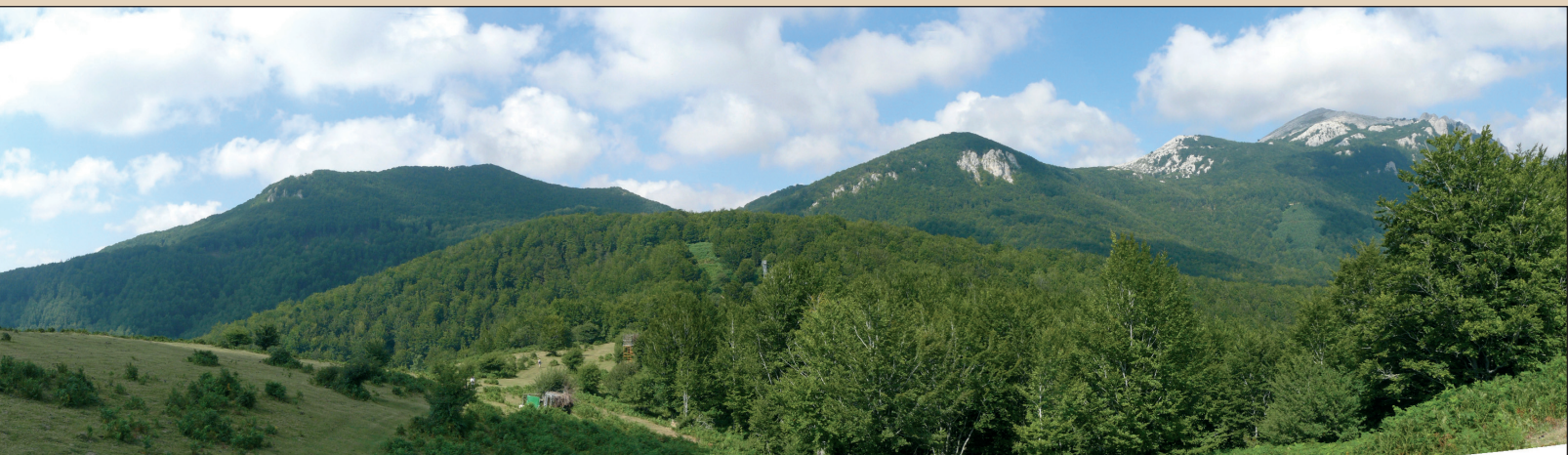
du baitu urteen joanean. Aketegi (1.549 m) eta Aitxuri (1.551 m) dira mendikateko bi tontor nagusiak, Gipuzkoako garaienak. Aitxuri igaro eta Irauleko gailurretik hurbil, maldan behera joko dugu zuzenean sakonean dagoen Arbelarko saroberra. Jaitsiera bortitzaren ostean atsedea hartu eta Oltzara bidean giharak pixka bat luzatzeko ordua heldu da.

Urbia eta Andraitzeko malda

Arbelarreko sarobea atzean utzi eta, pagadian oster, bidezidor bakarti bezain zoragarriari jarraiki Oltzako soilunera gerturatuko gara. Oltzako

Andraitzekoa ez da Aratz edo Aizkorriko igoerak bezain luzea, baina dagoeneko 30 kilometro inguru egin ditugunez, nekea ez dugu aparte izango ziurrenik. Hortzak estutu eta belarrezko maldan gora abiatuko gara Urbiako zabaldua eta Zegamako sakona bereizten dituen igarobide garrantzitsuen bila. Harri arteko azken metroak osatu eta Goierri osoa izango dugu berriz ere begien bistan, beheko bideari ekin eta oster basoan murgildu aurretik.

Zegama hurbil dugu dagoeneko, eta ibilaldiko hondarreko kilometro gehienak maldan behera dira. Itzu-

Umandia, Allarte, Imeleku eta Aratz, Atabarratera bidean.

gailurrean egon ohi den ikusle andana irudikatzea, bidexkaren ertz banatan. Gure irudimenak sorturiko ikusle hauen txalo artean, Aizkorriko gailurrera helduko gara (1.531 metro).

Paisaiak erabat txunditurik mendi-multzoko gailurrik garaientara joko dugu segidan, giro hezea dagoenetan irristakor samarra den bidexka jarraituz, hamaika mendizale igaro izanak harria zeharo leun-

txabolen albotik igaro eta zelai ederra zeharkatuko dugu Urbiara eramango gaituzten ikur zuri-gorrien bila. Zelaitik pagadira berriz Urbiako zabaldira doan bidean. Laskaolatza eta Kalparmuinoko sarobe berrituen albotik igaro eta Urbiako ostatura helduko gara, mendizaleen aterpe ezagunera. Ezinbestekoa, atsedea hartzea, eguneko azken malda gogorra, Andraitzeko igoera, zain baitugu begien aurrean.

biagako txabola albotik igaro eta Moanorantz joko dugu, eta hortik Oazurtzara. Oazurtzara helduz gero, ibilaldia amaitzen ari dela esan genezake. Jaitsiera azkar batek Zegamako herrigunera eramango gaitu, maratoi luzera duen mendi ibilaldi ezin ederrago bat osatu ostean. Guk oinez osatu dugun txangoa, korrika egiten omen dute lasterkariek. Lau ordu baino gutxiagotan egin duenik ere bada. ■

Alberto Aierbe**Zegama-Aizkorri mendi maratoiko antolakuntza batzordekoa**

Alberto Aierbe zegamarrak parte-hartze erabakiorra izan du mendi maratoiaren sorreran eta bilakaeran. Basozaina da, ogibidez, eta Aizkorri mendi-multzoa inork baino hobeto ezagutu eta askok ez bezala maite du. Lasterketaren historia labur bezain oparoko kontu eta bitxikeria mordoa dakizki eta gozagarria da berari aditzea maratoia miresten dugunontzat.

Kanpoan Zegama ezagutarazteko moduaren bila zebiltzala, beste hainbat ekimenen artean mendi maratoia antolatzeari proposatu zuten zenbait zegamarrek, Alberto Aierbe tartean zela, 2000. urtearen bueltan. Baita bete-betean asmatu ere! "Aizkorri mendi multzoaren magalean kokaturik dago Zegama, natur gune ezin ederragoan, eta hori kanpoko jendeari erakustea zen gure asmoa".

Seigarren aldiz egingo da aurten maratoi sonatua; lehen edizioa 2002ko uztaileko lehenengo igandean egin zen, Aizkorriko Lagunen Egunaekin batera, baita 2003ko bigarren edizioa ere. 2004an, maratoiak jauzi kualitatibo garrantzitsua eman zuen, mendi lasterketen Munduko Koparako puntuagarri izatera igarotzearekin batera, eta horrek data aldaketa ekarri zuen. "Maratoia dataz aldatu behar izan genuen arren, Aizkorriko Lagunen Eguna uztaileko lehenengo igandean ospatzen jarraitu dugu". 2004tik aurrera, Munduko Koparako puntuagarria izan da lasterketa, eta hala izaten jarraituko du aurrerantzean ere, itxura guztien arabera. Aurten, gainera, Munduko Kopako azken frogatik izango da Zegamakoa, frogatik erabakiorra, alegia. Lehendik ere ikaragarria bada lasterketak sorrarazi ohi duen ikusmina, zer esanik ez, beraz, aurten.

Arrazoi ezberdinak leudeke, Aierberen hitzetan, Zegamako maratoiaren bat-bateko arrakastaren atzean: "Mendi lasterketen boom-aren hasieran jaio zen frogatik, egutegian artean frogatik oso gutxi zeuden garaian; egun, osteratik, lasterketa andana dago urtean zehar eta zaila da, orain jaiotzen den lasterketa batek Zegama-Aizkorri-

ren sona lortzea". Ibilbide osoan sortzen den giroa ere nabarmendu du Aierbek: "Euskaldunok izugarri maite dugu kirol mundua, orokorrean, eta mendizaletasuna, bereziki; lasterkariak benetan animatzen ditugu, barrutik, eta hori eurek ere antzematen dute noski".

Mendi lasterketen artean ikur bilakatu da, urte gutxiren buruan, Zegama-Aizkorrikoa: "Gure lasterketa mitifikatu egin da nolabait; ahoz ahokoak edo partehartzaileek interneteko foroetan esandakoek, mundu guztia Zegaman parte hartu nahi izatera bultzatu dute. Tamalez ez dugu guztientzat lekurik. Iaz dortsalen zozketa egin

behar izan genuen eta aurten ere hala egin dugu".

Edozein kasutan Zegamako frogak ez du, noski, lasterketa egunean egon ohi den giroa eta animazio apartari esker soilik lortu mundu mailako sona; antolaketa eredu-garria izaten da, beste frogatik askotan gertatzen ez den moduan. Lasterketa ez du elkarte edo erakunde batek soilik bere kabuz antolatzen, Zegamako herri osoa —udaletxea, herriko elkarteak, herritarrak...— murgiltzen da prestaketan, bakoitzak bere alorrean maratoiaren alde lan eginaz. "Lasterketa egunean 200 lagunetik gora aritzen dira lanean eta talde txiki bakoitzak bere festatxoa egiten du dagokion kontrol gune edo anoa postuan. Ikaragarria da ekimenak herria nola irauli duen ikustea".

Zenbaezina da Alberto Aierbe eta beste hainbatek urte osoan zehar maratoiaren inguruko lanetan igaro ohi duten ordu kopurua; emango zien, baina, poz eta gozamenik ere, lasterketak: "Maratoiak zer eman didan? Egun handia igaro ondoren herriko zaharren bat inguratu eta bere ahotik 'ño, gauza earrak ein dezue herrin' edo horrelako zer edo zer entzutea da gehien betetzen nauena, nahikoa dut horrekin". Irriki dario Aierberen hitz jario atseginari. Maratoiak etorkizun oparoa du, zalantza izpirik gabe, atzean bere moduko jende prestua duen artean.

TALLERES**Mitxelena** s.coop.

Torno bertikala: Ø 4.200 x 2.000 · Fresadora: 10.000 x 3.500
Barrenatze mekanizatua

Eziago poligonoa, 21 · Hernani -Gipuzkoa-

© 943 552 512 / 552 516 · Fax: 943 552 816 · info@talleresmitxelena.com

www.talleresmitxelena.com

Makina bat kontu

JOXERRA AIZPURUA

EKOLOGIA

Asmo onak bai, baina...

LEGEZ KONTRAKO EHIZARI aurre egiteko hainbat neurri hartu izan dituzte Afrikan; elefante chiza gelditzeko adibidez boli komertzioa debekatu zuten. Neurri hori 90eko hamarkadan hartu zuten, pasa dira urte batzuk ordutik eta atzera begiratzuz gero zer esan dezakegu? Hegoafrikan 1994. urtean sartu zen indarrean boli komertzioa debekatzeko araudia eta hamar urtean Kruger Parkeko elefante populazioa bikoiztu egin da. Superpopulazio horrek beste arazo batzuk eragin ditu ordea. Nola konpondu aferra? Antisorgailuak konplexuak dira, beste leku batera eramatea garestia da, chiza selektiboa izan daiteke onena agian: elefante kopurua mugatzeaz gain ehiztariak diru-sarrera ederrak ekarriko lituzkeelako bertakoentzat.

Ez, ez da Hemingway, baina honek ere fusila hartu eta sabanan animalia basatiak tiroz jota eraistea maite du.

O s a s u n a

JABIER AGIRRE

Uda partean ondo elikatu zure seme-alabak

PASA BERRI DEN UDAN gehienok nahi baino gutxiago agertu den arren, eguzkiak —eta tenperatura altuek— gogor erasaten digute guztioi. Eraginik handiena haurrengan nabaritzen da ordea, deshidratazioa eta “bero-kolpea” esaten zaiona jasateraino. Ondorio kaltegarriak aurre hartzeko aski da fruta eta berdura ausarki sartzea gure dietan eta ordurik beroenetan eguzki-izpietatik babestea.

Haurrentzat onena talde nutritibo guztietako elikagaiak biltzen dituen dieta da, aldi berean arina eta freskagarria gertatuko zaiena. Gorputzak ez ditu neguan adina kaloria behar tenperaturari eusteko, eta horrexegatik eduki kaloriko baxuagoko osagaiak hautatu daitezke: frutak eta barazkiak batez ere. Egitekoa osagai horiek modu erakargarrian aurkeztea da, ume-jendeak gustura jan ditzan.

Gazpatxoak eta barazki-krema hotzek —tomatearenak, esaterako— karbohidratoak, bitaminak, mineralak eta likidoak ematen dizkigute. Entsaladak —arroz, pasta eta lekaleekin eginak— plater konpletoago bihurtuko dituzu arrautza edo oilaskoa bezalako proteinak eransiten badizkiezu. Paellak ere oso gomendagarriak dira plater bakar bezala arrozari —energia-iturri diren karbohidratoei— arraina, haragia, eta berdurak erantsi dakizkiogelako.

Egunik beroenetan gorputzak bizpahiru litro likido gal ditzake. Deshidratazioa saihesteko edan egin behar da: ura, zukuak, esnea eta irabiatuak. Berdura eta frutatan aberatsa den elikadurak ere laguntzen du horretan. Freskagarriak —kaloria hutsak— eta azukredun zukuak —energetikoegiak— ez dira onak.

Ordutegi jakina ezartzea ere oso garrantzitsua da. Umeek lau otordu egin behar lituzkete egunean jakineko tenoretan. Gosari egokia ezinbestekoa da —esnekia, zerealak edo ogi xigortua, fruta edo zuku bat—. Merienda ez da ahaztu behar, eta opil industrialak edo litxarriak baino hobe dute ogi-tartekoa eta zukua. Izozkiren bat ere ez da txarra tartean-tartean, ume gehienek ikaragarri maite dituzte eta kaltzio iturri garrantzitsua dira.

landareak

Baina elefanteena ez da izan Afrikan gertatu den ustekabeko bakarra, beste espezie askoren babeserako asmo onek animaliak neurririk gabe ugaltzea ekarri baitu. Eta horrek mundu guztiko aberats jendeei euren etxeko beheko suaren gainean animalien buru lehortuak zintzilikatzeko aukera berriak eskaini dizkie; beraz, ehizatzea ekonomiaren pizgarri eta animalien populazioa ziurtatzeko sistema ederra izan liteke.

Antzeko gertaerak ez dira beti kontzientzia ekologikoa indartu den neurrian gertatu. Ozeano Atlantikoko erdialdean dagoen Montaña Verde de Ascension irlan ez zegoen zuhaitzik Darwinen garaian, zientzialariak idatzita utzi zuenez. XIX. mendean Erresuma Batuko gobernauk hainbat lekutatik eramandako zuhaitzak landatzea erabaki zuen, bi, hiru, lau edo bost mende-tan baso ederrak lortzeko esperantzaz. Gaur baso tropikal trinkoak hartzen du irlaren azalera osoa. Ez ordea landatutako zuhaitzekin, beste batzuekin baizik. Antza, landatutako zuhaitzek babesa eskaini zieten beste landare tropikal batzuei eta azken hauek ugaltu dira izugarri besteak ahitzen joan diren heinean.

Ascension irla, Atlantikoaren erdi-erdian.

Adibide gisa aipatutako gertaera hauek kontzeptu ekologikoak zalantzan jarri eta iritziak birplanteatzera bultzatu ditu hainbat ikerlari. Beste era batera esanda umiltasuna berreskuratu eta naturari behatzea apaltasunez erabakitzen dutenak gero eta gehiago dira, naturak etengabe eskaintzen baitizkigu ustekabekoak.

Bukatzeko, aipatu dezagun DDT intsektizida ospetsuaren joan-etorriko historia. Joan den mendean erabat debekatu zen antiekologikoa zelakoan eta 2006ko irailean Munduko Osasun-Erakundeak, besteak beste urtero milioika pertsonaren heriotzaren erantzule diren malaria edo dengea transmititzen dituzten eltxoak akabatzeke dagoen biderik eraginkorrenetako gisa hartu zuen. ■

Adibide gisa aipatutako gertaera hauek kontzeptu ekologikoak zalantzan jarri eta iritziak birplanteatzera bultzatu ditu hainbat ikerlari. Beste era batera esanda umiltasuna berreskuratu eta naturari behatzea apaltasunez erabakitzen dutenak gero eta gehiago dira, naturak etengabe eskaintzen baitizkigu ustekabekoak.

Lisko eta lipitx

JAKOBA ERREKONDO

mandio@zerain.com

SUSANA BATEN ha-zuzenaren gara puskak emandako komeria liskartsua eta lipitzaria denik ezin uka. Polita kalapita, haatik.

Liskoa eta lipitxa, gara berari deitzeko beste bi izen dira. Urte betean jaio, hazi, erreserbak osatu, heldutasun sexualera iritsi eta bere burua bukatze bidean somatzean loreak zabaldu eta ernalduz gero fruituak eta haziak ontzeko duen grina bideratzeko ematen du gara, liskoa edo lipitxa landareak. Noiz edo noiz, non edo non, sekula santan bat etortzez gero lan ederrak jarri dituzten bideak hartuarazi genien hitz hauei, inondik ere, bide-gurutzen batean. Artoaren lipitx bizkaitarrak eta beterriko arbi giputzarenak tirabira, hika-mika eta disputa lipiztariak ez al dakarkigu lera-bidean gora? eta azaren lisko lapurtarrarena ezta-baida, errieta eta istilu liskartsuen sasiak hartzen ari den bide-zidorra ez al da? Gararen garatu, aldiz, beste bide batetik daramagu, autobidean barrena, aise, gozo... Ahobetez ahobete, lerde haritxoan gisan, dabil garapen hitza; etorkizun garararako, iharrerako bidean.

Goi gain garan, garerdi-garerdian izanagatik gara erdiko gizakiak gara. Geurean gara ez baita garaiera edo kaskezurra zein altueran duguna soilik baita talentuaren emana ere. Milaka urtetan garapak utzi eta garangorriak, garagarrik... bezalako garauak eta garaunak, fruituak eta aleak bildu izan ditugu eta garai garaietan jaso goseteak, lapurrak eta edonolako aurkariak garaitzeko; baita garaite hauek ospatu ere. Garai gara hauetan, ordea, garaikarka dabilen idi parez dirudigu! Garondo galanta baina zulatua, garondozuloa. Garapenean garunik bat ere ez!

Gor gain garan, garerdi-garerdian iza nagatik gara erdiko gizakiak gara.

Web, CD-ROM eta paper formatuetan soluzioak alor guztietan

Ikerketa

Erremintak

Soluzioak

Zerbitzuak

Adur SOFTWARE PRODUCTIONS

Adur Software Productions, S. Koop. (ASP)
 Industrialdea 1, 20160 Lasarte-Oria
 Tel: 943.37.18.49
 e-mail: adur@adur.com

Denboraren makina

NAGORE IRAZUSTABARRENA

Azken afaria

OZEANO ATLANTIKOA, 1912ko apirilaren 14a. Afalorduan *Titanice*ko bidaiari guztiak ontzia- ren jangela ikusgarrietan bildu ziren; bakoitza bere klaseari zegokion jangelan, noski. Itsasontziko egunak lasaiak ziren, aspergarriak sarritan, baina egunero lau otordu eginez denbora errazago pasatzen zen. *Titanic* ez zen soilik bere garaiko ontzirik luxuzkoena eta azkarrena, ur gaineko jatetxe erraldoia zen.

Gau hartan lehen klaseko kartak 10 plater zituen: izokina muselina saltsan, arkume erreka mentarekin eta waldorf tarta ederra, besteak beste. Kapitaina buru zuen mahaiak afari are bereziagoa izan zuen. Menua Auguste Escoffier-ek aukeratua zen, Belle Époqueko guru gastronomikoak. Ostruka arrautzak kabiarrarekin, thermidor otarraina eta sorpresadun laranja jan zituzten pibilegiatueneke.

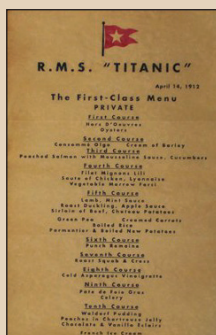
1985ean aurkitu zituzten kartak itsasontziaren arrastoen artean eta, hondoratze eza- gunaren inguruko azken filman, James Cameron zuzendariak menuetako platerak xehetasun osoz kopiatzeko eskatu zuen. Film sarituan klaseen arteko aldea nabarmendu nahi izan zuten, baina benetan alde hori ez zen hainbestekoa izan gastronomiari dago- kionez; ez lehorrean baino handiagoa behin-

tzat. Azken afari horretan hirugarren klaseko bidaiariek txahal-ragua eskabetxean jan zuten, tipulaz lagunduta. Garai hartan ontzietan ohikoena bidaiari pobree- nei otordurik ez ematea zen, hots, jakiak eurekin eraman behar zituz- ten bidaia osorako. Lehorrean baino kalitate eta kantitate handiagoan jan zuten, beraz.

Orotara, 40 sukalde zeuzkan ontziak, 100 bat sukaldari eta 2.228 pertsonentzako jaki eta edariak gor- detzeko hotz-ganbera erraldoia.

Southamptongo portutik irten baino lehen itsasontziko sotoak lepo bete zituzten: 37,5 tona okel fresko, 5,5 tona arrain fresko, 25.000 hegazti, 40.000 arrautza, 40 tona pata- ta, 36.000 laranja, 3 tona gurin, 6.750 litro esne, 875 kilo izozki, 15.000 garagardo boti- la... *Titanice*ko baxerak 57.600 pieza zituen, eta kuberterriak 44.000.

Izeberrak 23:40etan jo zuen *Titanicen* kas- koa. Ternua inguruko ur hotzetan amaitu zute- nentzat digestioa ez zen ederra izango. Eta eskerrak bizirik irten ziren 705 bidaiariak bere- hala erreskatatu zituzten, bestela “tragedia” are handiagoa izango zen. Ederki jaten ohituta nonbait, bizirik irten zirenetako batek (lehen klasekoa zen, noski) zera esan zuen: “Ez geneukan urik, ezta galleta bakar bat ere”. ■

Goian, *Titanic*-eko jangelatoko baten argazkia. Azpian, Lehen klaseko menuaren karta.

ARRASTOAK

ALEXANDRO HANDIAK naturaren laguntza izan zuen bere garaipen mili- tarrik garrantzitsuenetakoa. Inguru- menaren Geozientzien Europako Zen- troan (Aix-en Provence, Frantzia) egindako ikerketaren arabera, K.a. 332an Alexandrok oztopo ugari zuen Tiro konkistatzeko. Garai hartan Tiro uhartea zen eta 45 metroko altuera zuten harresiez inguratua zegoen. Hilabete luzez saiatu zen Alexandro tiroarrak mendean hartzen, baina alfe- rrik. Azkenean bere aginduetara zeu- den ingeniariak kilometro bateko

Tiroko setioa, Andre Castaigne-ren grabatuaren arabera.

zubia eraiki zuten itsasoan, olatu han- diak izan ohi ziren tokian gainera.

Arkeologoek ezin izan dute orain arte esplikatu nola izan zen posible horrelakorik egitea. Orain erantzuna geologiak eman du: Brontze Arotik harea eta sedimentuak biltzen joan ziren bertan eta, horrela, pasabide naturala sortu zen, ingeniariak artifi- zialki zabaldu zutena. Inbasioa arra- kastatsua izan zen eta 8.000tik gora tiroar hil zituzten. Zubiak toki horreta- ko geografia betiko aldatu zuen; Tiro istmoa da gaur egun.

Angel Amigo

Errenteria, 1952. Hamabi urterekin aldatu zen Donostiara. Iruñea –kazetari izatea xede–, Belgika –erbestea–, El Puerto de Santa María eta Segovia... –Euskadi eta askatasuna xede– ezagutu zituen ondoren. *La fuga de Segovia* filmak zinemaren mundura eta –abenturara– bideratu zuen. Zinema ekoizle da. *Veinte años y un día* liburuan zinemagintzako bizipenak kontatu ditu modu bitxian. *El año de todos los demonios* da bere azken lana. 1976an desagertutako Eduardo Moreno Bergaretxeren –*Pertur*; ETAko kidea– kasua ikuspegi berri batetik aztertu du dokumentalean.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Dani Blanco

«Dokumentalak ez du inoren irudia garbituko»

ETAko buruzagi Eduardo Moreno Bergaretxeren, *Pertur*ren, desagertzea gaizki “barneratutako” kasua izan liteke. Halaxe begitandu zaigu *Pertur ETA 71-76* liburuaren eta *El año de todos los demonios* dokumental berriaren egile Angel Amigorekin solastatu ondoren. Bere hitzetan, liburu garai hartan hainbat jenderengan *interiorizatu* zen egoeraren emaitza izan zen. ETAko kideek desagerrarazi zuten ustea, alegia. Iaz, ordea, *Pertur*ren 30. urteurrenaren karietara *Pertur* kasuak norabide berria hartu zuen: “*Pertur* italiar neofaxistek desagerrarazi zuten

tesia indartu du dokumentalak”, adierazi digu Angel Amigok.

Beraz, *Pertur ETA 71-76* liburuaren tesia aldatu dela esan daiteke.

Tesia ez da aldatu, gertakirira hurbiltzeko modua baizik. Liburuan orduko ingurua jaso nuen eta barne klabeak idatzi. Gure mundua geure inguru hurbilean bukatzen zen, hurbileko “etsaien” edo “aliatuen” ingurura iristen zen nolabait. Nire kasuan, *Pertur*rekin gertatu zena aztertzean, inguruaren ondorioak eragin zuen. Bizi genuen egoeraren barneratze edo *interiorizatz*e berezia izan zen.

Noiz hasi zen sortzen hipotesi berria?

Aldaketa edo jauzia iaz hasi zen. *Pertur* desagertu zeneko 30. urtearen zioz, ETAko 500 *polimili* ohik egin genion omenaldian. Mota, jite eta joera guztietako *polimili* ohiak bildu ginen. “*Pertur ETA 71-76* liburu berrirakurri dut, ez dago gaizki” esan zidan batek. Biharamunean liburu berrirakurri nuen. *La Gaceta del Norte*ko fotokopia bat irakurtzean aldardea aldatu zitzaidan. Orrian Angel Berazadiren hilketa zetorren. “*Si los terroristas quieren guerra la tendrán*” zioen Fragak. “*16 deportados en la isla de Yeu*”. “*Huidos de la cárcel de Sego-*

via son detenidos?”. “Sin noticias de los policías desaparecidos en Hendaya” zioten beste titularrek.

“Arraioa, polizia buru bazara, nola heldu honi?” esan nuen nirekiko. Guk Pertur nola ikusten genuen gogoratu nuen une batez: Pertur –ñabardurarik gabe esanda– ETAko ona zen, borroka armatua uztea proposatzen zuena. Besteak gaiztoak ziren. ETAn (pm) zeuden joerak oso desberdinak ziren, bi ildo zeuden. Horiak horrela: “Nork egin ziezaioken mina?” pentsatu genuen. Poliziak aldiz nola ikusten zuen? *La Gaceta* irakurri berri dudana gogoetatu ondoren, talde parapolizialek egin zezaketena barneratu dut nolabait.

Beste ondorioren batera iritsi zinen...

Bai. Garai hartan kasuari buruzko pertzepzio ugari eta desberdinak zirela, eta dokumentalean agertu dudanez, ni neu pertzepzio joko perbertso baten biktima izan nintzen. Egoera horretan gauzak ez dira “diren bezala” “ematen duten bezala” baizik.

Pertur erakundeko kideek desagerrarazi zutela barneratu zenuen beraz.

Bai. Baina ez modu logikoaren ondorioz. Bere tesien aurka zeuden *Bereziak* desagertzea poztasun izugarriarekin jaso zuten, baita ospatu ere. Tabernetan beraiekin topo egitean “eta zu hurrengo” zioten. Guk “beraiek izan direla esaten dute...” pentsatu genuen, baita Perturren desagertzea hurbileko arerio politikoengan horrela barneratu zela ere.

(...)

Areago, orduko ETA militarreko buruzagien jarrera oso garrantzizkoa izan zen hura horrela ulertzeko. ETAko (pm) VII. Biltzarreko kideei ere esan zieten, esplizituki. Dokumentalean Lourdes Auzmendiren lekukotasunean jaso da parte hori. Argala eta Txomin VII. Biltzarrean zeuden, Lourdesi elkartasuna adierazi zioten, gertatua gaitzetsiz. Perturren desagertpenaren atzean *Bereziak* zeuden uste osoa aditzera eman zioten.

Zer irudi zuen Perturrek erakundean?

Batzuentzat traidorea zen eta besteentzat borroka armatua utzi behar zela planteatzen zuen kide ausarta. Estatuaren esferatik ez zen horrela

El año de todos los demonios Donostiako Zinemaldian Jende anitza eta ezohikoa elkarrekin

El año de todos los demonios dokumentala Donostiako Zinemaldian (Zabaltegin) estreinatuko da. Egileak urtarilean sartu ziren buru-belarri lanean. Kazetariak, epaileak eta ETAko buruzagi ohiak elkarriketatuak izan dira, besteak beste: Ander Landaburu (*El País*). Pertur desagertu baino hiru egun lehenago elkarriketa zuena; *Cambio16* aldizkariak orduan. Javier Garcia (*Sogecable*), Perturren kasua ikertu zuena *El País*en 1984an. Giovanni Salvi epaile italiarra. Angel Ugarte, 1976ko Inteligentzia Zerbitzuetako (SECED) jeneral erretiratu; ETaren aurkako operazioetan buru eta *El Lobore*n nagusia. Alain Etcheto frantses komisarioa, Baionakoa. ETAko (pm) zuzendaritzako hiru kide: Joseba Ereño (Mugalde liburutegiko gerentea). Sabin Atxalandabaso, ETAko nazioarteko arduraduna eta Mark Etxegarai, 1975eko erorketetan –Perturrekin batera– poliziari ihes egin ziona. Dokumentalak Perturren bikotekide Lourdes Auzmendiren lekukotasunak eskaini ditu, halaber, Eugenio Etxebestek *Antxon* ETA politiko-militarrean zeuden joerak agertu ditu. Angel Amigoren hitzetan, jende anitza eta ezohikoa elkartu dituzte. Ideologiaren gainetik eta azpitik, publikoa entretenitzea eta orobat ikusleak dokumentala ulertzea nahi du.

ikusia, ordea. Dokumentalean orduko ETA politiko-militarraren egoera berreraiki dugu eta alde hori agertu. Urte hartako gertakarien zentzua modu askotara ulertu zitekeen orduan eta ulertu daiteke gaur egun.

Orain atera duzuen hipotesia ez dela berez atera diote hedabide batzuek. Italiar neofaxistek bahitu zutela orain agertzeak haridura sorrarazi du.

Noski. Normala da. Baliteke. Baina, esaterako, *Pertur* desagertu baino lehen “arrestatu” izan zen. *Bereziak* arrestatua. ETaren historian holakorik ez zen sekula izan. Arresto bat? Hori datu objektiboa zen eta da. Gogoratu behar dugu Pertur familiarekin kontaktuan zegoela eta bere “barne ezinegona eta kezka” helarazi

“Oraingo tesia sendoa da, ordukoa baino sendoagoa behintzat. Noski, hilotza agertzen ez den bitartean ez dago ezer frogatzerik”

zizkiola etengabe. Familiak hondoratua hauteman zuen bere eskutitzetan, Perturrek ez zuen poliziaren beldurra adierazi, *Bereziak* beldurra baizik: “*Estos bestias han creado un estado policial*” idatzi zuen. Ni ez naiz harritzen orduan pentsatu eta idatzi nuenaz, ez nire ingurukoak ez familia ere. Eta gaur egun, haietako bat baino gehiago harritu(ko) da, orain dokumentala

ikusita batek baino gehiagok pentsatuko du: “Hara, ez ginen gu izan!”. Ez ahanzi edonola ere, ETAk (pm) polizia akusatu zuela desagertpenaz, erakundeko sektore batzuek ez zutela *Bereziak* desagerrarazi zioten. Familiak egin zuen akusazioa formalki.

Familiarekin egon al zara?

Gurasoei izan naiz. Egoera berbizitzea oso gogorra da familiarentzat. Amak adore eman dit hala ere, politikoki gauzak argitzeko batez ere.

Dokumentalean poliziak edo eskuin muturrak desagerrarazi zuela irmo mantentzen duzu, beraz.

Bai. Oraingo tesia sendoa da, ordukoa baino sendoagoa behintzat. Noski, hilotza agertzen ez den bitartean ez dago ezer frogatzerik. Baina, ikerketaren ondorioz testuinguru honetan bildu ditugun datuak eta Italiako zantzuak sendoak dira. Zoritxarrez Italian ez dago ezer amaituta, kasua ez dago itxita. Azken frogak ez egoteak ez du kentzen hala ere, bertsio hau sinesgarria ez denik. Dokumentalak oraingo ikuspegiaren lekukotasun funtsatua kontatzen du.

Ikuspegia funtsatzen duen zantzuren bat aurreratu dezakezu?

Italiar poliziek Pier Luigi Concutelli neofaxista Ingram metraileta –Marieta bezala ezagutua– batekin harrapatu zuten, epaile italiar bat akabatzeke erabili zutena. Sumarioan ageri denez arma fabrikatua den lantegira (AEBetara) joan ziren eta metraileta hura eta

beste bi Madrilgo Informazio Brigada Zentralak erosiak ziren, Conesa komisarioak sinatuta dago. Neofaxista horiek garai hartan Ipar Euskal Herrian egin ziren hainbat atentatu en egiletasuna onartu zuten 1984an. 1976an izan zen ETako kide baten bahiketa bere gain hartu zuten. Sumarioa aztertuta, zaila dirudi hamar urte ondoren hori guztia asmatzea.

Sumarioan “solte zeuden datu batzuk azaleratu dira, baina ez dugu gauza handirik espero justiziarengandik” esan duzu.

Bai. Kasuaz galdetuta “guk ez dakigu ezer, paperak galdu dira” erantzun digute. Ikerketa posiblearen aurrean eszeptizismoa erabatekoa da. Badago ikertzeko bide bat baina abokatuek zaila ikusten dute. Espainiako poliziak ez du inoiz kasua ikertu. Italiako justiziak kasua ikertzea eskatu diotenean, poliziak ez du aintzat hartu. Kasua blokeatuta dago, gu kasura hurbildu besterik ez gara egin.

Dokumentalean parte hartu duzuenok nola eraman duzue lana?

Lana emozio-egoeran egin da. Dokumentalean alde politikoa eta emoziozkoa jasotzen dira. Alde emozionalak hurbileko pertsonak gainditu ditu: heriotza edota tortura imajinatzeak pertsonengan eragin du. Lan zaila da, zirraragarria, gogorra... Batzuek ez zuten garai hura berbizi nahi, jendeak ahaztu nahi du. Gainera uste bat hausten baduzu... Nik ere izugarri sentitu dut egoera berbizi- tzea, baina nire lana da.

Eugenio Etxebeste Antxonon lekukotasuna jaso duzu. Nola izan da harremana?

Hitzordu bat eskatu nion, bi hilabete- ra erantzun zidan. Kasuaren bere ber- tsioa azaldu du. Baten batek, agian, Antxon ezertaz errugabetzeko asmoa dudala pentsa dezake. Baina, nor naiz ni horretarako?

Ezagutzen zenuten elkar?

Ez.

Alde politikoari begira ondorioak atera daitezke dokumentaletik?

Baliteke. Agian, baten batek Pertur- rren desagerpena zela kausa borroka armatua errefusatu zuen, *Bereziak*

desagertzearen erru- dunak izan zirelako- an. Eta orain *Bere- zien* edota *milien* jardueraz beste ikus- pegi izan dezake orain? Edo alderan- tziz. Izan ere, Pertur- rren kasua bi aldeek erabilia izan da, geroago Yoyes-en hilketara erabili zen bezala. Pertur kasua erreferente bat izan zen, baina geroko jarduera armatuek, nire iritziz, ez dute justifikatzen edo baldintzatzen Pertur- rren desagertzea modu batera edo bestera izatea. Hau da, *Bereziak* izan ez arren, sektore bat Pertur- rren desagertzearekin gustura eta harro geratu zen.

Pertur- rren desagerpe- nak politikoki beste zerbait galarazi al zuen?

Bai, eztabaida politi- koa eragotzi zuen. Hau da, “gaiztoak eta onak” irudi bal- darra eszenaratu zuen. Izan zitekeen eztabaida argigarria galdu zen, borroka armatuaren gaia erraizetik garatu zen. Ideologikoki, beharbada, norbaiti kez- kak sorrarazi zizkion. Hau da, zer egin dugu? Ezker abertzalean *Pertur* ez da biktimen artean sartu, sektore zabal batek kasua barneratu zuen, baita beste astakeria asko ere. Hala ere, zaila da emozionala eta ideologikoa bereiztea.

Dokumentala egin duzuen artean era- gin al du ustearen aldaketak?

Ez. Niretzat eta nirekin aritu dire- nentzat ez du inolako garrantzirik *Bereziak* edo poliziak desagerrarazi izana. *Pertur* kasua modu batera edo bestera izan, *Bereziak* edota *miliek* harrezkero egin dutenak ez du euren basakeria garbitzen.

Dokumentalaren berri prentsan atera eta maniobrak aipatu dituzte batzuek, historiaren errebisioa egin nahi izatea.

“Dokumentalean agertu dudanez, ni neu pertzepzio joko perbertso baten biktima izan nintzen. Egoera horretan gauzak ez dira ‘diren bezala’, ‘ematen duten bezala’ baizik”.

Ez dakit zer maniobra motak ikusi dituzten... Pertur- rren kasua argitu gabe dago eta inplikatuago gaude- nok interes gehiago dugu berau argi- tzeko. Norbaitek pentsatzen badu inor errugabetze nahian aritu garela zeharo nahastuta dago. Ez nik edo beste inork ez dugu inoiz inor kon- denatu gertatu zenaz. Baten batek dokumentala baliatu nahiko duela? Berdin zait. Dokumentalak ez du inoren irudia garbituko horregatik.

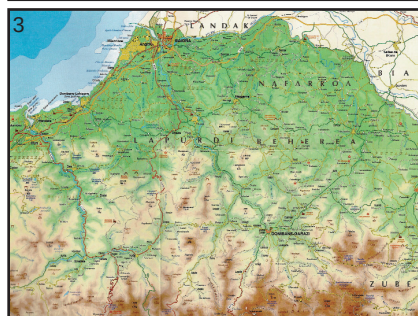
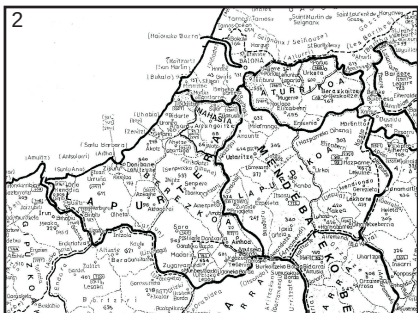
Pertur- rren iazko omenaldian 500 *polimili* ohi bildu ginen. Jendearekin hitz egiteak motibatu ninduen poli- tikoki eta profesionalki, nire lanbi- dea da. Ni naiz 500en artean zinegi- le bakarra. Hara azaldu ez banintz, “maniobra direlako horiek” ez ziren izango. Ez dago beste arrazoirik. Han egoteak eta zinegile izateak ekarri dute *El año de todos los demonios* dokumentala. ■

Aturriko euskararen kolorea, Lapurdiko misterioa

Norbaiti gure hizkera deskribatu beharko bagenio, denok genituzke gogoan zenbait elementu (hiztunaren adina, sexua, jatorria, hizketaren testuingurua, eta abar). Gugandik urrun edo aztertu gabe dauden hizkeren kasuan, ordea, hastapeneko irizpide fresko horiek galtzen omen dira, ahaztu egiten dira gudan betitik izan diren intuizioak, norbaitek lehenago ekarritakoari jarraituz, galbahetu gabe. Euskal Dialektologiaren *terra incognita* ez dira salbuespen izan.

ARGIaren gonbiteaz, plazaratzen ditugu EHUko doktorego tesi-proiektu baten aitzakiaz, 1999tik egiten dihardugun Aturriko euskararen azterketa dialektologikoaren ildo nagusiak.

KRISTINA ENCINAR

- (1) Koldo Zuazoren sailkapenak (*Euskalkiak, herriaren lekukoak*, 2003), Bardoze Aturriko eremutik kanpo jartzen du.
2. Bonaparteren mapa (*Euskalerriko Atlas Etnolinguistikoa*). Ahurtin gaindiko ziri erdalduna ikusgai, aitzineko batasun baten ondorengo ote?
3. Aturri ibaia Aturriko herriak inguratzen: Hiriburur, Mugerre, Lehuntze, Urketa, Beskoitze, Bardoze, Gixune eta Samatze.

✓ **GIZATALDE HONEN hartu-eman historikoak.** Goi Pirinioetatik Kantauri itsasorako bidean, Aturri ibaia Lapurdiko ipar-ekialdea ukitzen du, ingurune honetan hitz egiten den euskarari izena emanez –*ad hoc* bada ere, bertako euskaldunek ez dutelako beren mintzamoldearentzako izendapen esklusiborik, *Heskuaraz* hitz egiten dute—. Aturri aldeko herri gehienak porturako ahoak ibaiaren bi aldean arteko merkataritzarako ezinbesteko garraioak izan dira –garran-

tzitsua izan zen Frantzia eta Espainia lotzeko lehen zubia, Ahurtin—. Arrantza eta merkataritzako jarduerak izan dira ibai bazterretan nagusi; barnerrago, nekazaritza –Pirinioetako artzainekin ere lotura handiak izan dituzte Aturriko euskaldunek—. Lapurdiko ipar-eguzkialdeko kokapen geografiko estrategikoari esker, Aturriko herriek inguruko jardueretan ere parte hartu dute, esaterako, XVII. mendeko Lapurdiko (Uztaritze, Hazparne) larrugintzan.

✓ **Edozein gizataldetan orografiak hiltune jarritako baldintzak.** Bardoze, adibidez, urrunago den herria da, eta tradizioz hizkuntza aldetik bereizten dela ematen du. Aturriko bideetan ere ibiliak gara. Malkartsuegia izan gabe, Lapurdiko ipar-ekialdeak baditu zango eta gurpilentzako erronka bihurriak. Garai batean baldintzak okerragoak ziren, ez zen traktorerik ez *yensik*, Beskoitzeko itzain ohoratuen animaliek lurrian *tripalaaino* sartzen zituzten zangoak, euri sasoiaren.

✓ **Hiztuna vs. hizkera-eraginak.** Ipar Euskal Herriko bazter anitzetan bezala, hemen ere lau biztanle mota nagusi daude: herrian lan egiten duena, erretretan dena, herriatik kanpo lan egiten duena –herria atsedean hartzerak datorrena– eta herrian etxe berria egin duen kanpotarra (erdalduna, gehienbat). Leizarragak 1571n jadanik idatzi zuen pasarteak egiaztatzen ari gara Aturri aldean: “Batbederac daqui heuscal herrian quasi etche batetic bercera-ere minçatzeco manerán cer differentiá eta diuersitate den”. Tradizioz, Lapurdiko ipar-eguzkialdeak aldi berean hainbat hizkeren eragina biltzen duela esan da. Zehatzago esanda, Aturriko euskara ez omen da erabat izan ez Lapurdikoa ezta Nafarroa Beherekoa ere. Horregatik, hizkeren eragin hauek nolako banaketa duten interesatzen

Herritarrek esanak

✓ **Beskoitzeko Plazeu etxean guk bildua 2006an.**

L'Adour?

Baionako ura, hura ebilten duu, eztuu Adour eundano ibili... Baionako ura, guk aitu 'uguna beti Baionako ura edo Ahurtiko ura...

Aturri...

Ez, ez, guk eztuu eundano ibili...

Hori duxu, Aturri...

aaa, bee izena Aturri 'uxu?

Bai...

To, lehenbiziki aldia aitze' 'utala... Aturri... eta nunbeit Aturri euna edo zeeit nunbeit... diat ikusi... eundano ez pitakit ze' errangoo ziin hitz horrek... Aturia, Aturia, to!

✓ **Bardozeke euskara**

Euskalerriko Atlas Etnolinguistikoa.

Eta hemen, laborariak, zure adineko gizon eta emazteek, hitz egiten dute eskuaraz?

Bai, ba, ba...hemen, guk eztu(u) erraiten anai-arrebak, anai-ahizpak; bakharra, egiaz erraiteko: anai-ahizpa. Bi ahizpa, bi anea; Bardotzek, eskuaaz, partikularra du: erdia nahas...

Ez da beraz lapurtarra?

Bien arte; xuberotarrek erran oi die: 'hi, hi lapurtarra hiz?'; lapurtarrek: 'hi, xuberotarra ai(z)?', ba bein arte eo hola... Ene haurrien, biziki eta gaitzitzen tzüzün, apezak eta Exkual Herriak: Bardozeke exkuaraz eta... irri iten tzuten".

zaigu –noraino lot daiteke, esaterako, Lafitteren Nafar-lapurterekin?–, herri, auzo zein hiztunen arteko dimentsioetan.

✓ **Aturriko berezko eredurik ote?**

Ez da euskaldun kopuruaren errolarik egiten, baina egiaztatzen ari garen bezala, bertako moldeaz nolabaiteko jartotasunez hitz egiteko lagun gutxi geratzen da –gazteagoak dauden arren, gehienak 60-70 urte inguruko hiztunak dira–. Gainera, erabilpena gehienbat etxe barnera mugatzen da. Pedro de Yrizarrek 3.000 euskaldun zenbatu zituen 70eko hamarkadan, baina gure bertatikako oraingo datuen arabera, Hiriburun, Lehuntzen –Koldo Artolari zor dizkiogu Hiriburu eta Lehuntzeko azken euskaldunen hitzak– eta Ahurtin, esku bateko atzamarrekin zenbatu ahal dira, Urketan bi eskuak erabil daitezke, eta Mugerren, Beskoitzen eta Bardozen, batera agian ehunen bat hiztun aurki litezke. Nolanahi ere den, harritzekoa da nola biztanle hauek, Baionaren ondoan egon arren –Baio-

natik gero eta gertuago, orduan eta euskaldun gutxiago–, eutsi izan dioten euskarari. Adierazgarria da gu inguratu arte gaztarotik ia euskararik egin izan ez zuten lagun batzuei honelakoak entzutea: "Ez, ez, 'iguzki' ez... baduzu elhe bat... 'ekheerri', hoi da ene heskuara, ekheerri!"; "Ene heskuara duxu 'hoi duxu', pas 'da'". Azterketa dialektologiko honetan berezko Aturriko euskararik baden edo ez jakin nahi dugunez, hiztun adinduengana jotzearekin batera, 40 urte inguruko nahiz gaitzetxoenen hizkuntza joerak ere aintzat hartzen ditugu, erreferentziatzeko ikuspegia orekatua izan dadin.

✓ **Tarteko hizkera euskalki-sailkapenean.** Aturriko euskarak euskalki-sailkapenean argi printza ekar dezakeela esan ohi da. Aturriko euskararekiko interesa, aztertu gabeko hizkera izatean gainera, Lapurdiko eta Nafarroa Behereko hizkeren arteko *tarteko-hizkeratzat* hartzean datza, Amikuzetik Lapurdira zubi funtzioa eginez. Hauxe teoriarentzat ere aberasgarria da, hots, zubi-hiz-

keretan modu bizian azal omen daitezkeelako aldaketa eta banaketa linguistikoa. Hain zuzen ere, eremu txiki batean ezaugarri ezberdin asko topatzen badira, argiago ikusten omen ditugu hiztunaren jokabideak –esaterako, ondoko berbaldiarekiko harremanak–. Adibide onak ditugu Beskoitzeko xuketa alokutiboan (*nuxu* 'naiz-nauzu'), edota Bardozeke euskararen *ii* bokalean, gainontzeko Aturriko herrietara hedatu ez omen diren ezaugarriak, tartean kilometro gutxi egon arren.

Hizkuntz-ezaugarrien bilketa bertatik

Ildo nagusi hauek guztiak, bide berean ezkontzen ditugu: Aturriko hizkuntza ezaugarriak. Horretarako, gure lehen urratsa izan da Euskal Dialektologiak Aturriko euskaraz esandako guztia biltzea eta aztertzea –aparteko tokia merezi du *Euskal Herriko Hizkeren Atlasaren* uztak–. Lekukotasun hauek baloratzen deserosoak dira, batetik, haien artean hamarkada askotako aldea dagoelako, eta bestetik, datu bakoitza jaso zelako modu eta biltzaile ezberdin batekin. Duela mende/hamarkada batzuetako eta gaurko metodo dialektologikoak oso gauza bi dira. Guk uste dugu hizkera honetara hurbiltzeko beharrezkoa dela bertan egonaldiak egitea; geure datuak, hain zuzen ere, Aturri aldean 2000. urtetik egiten ditugun egonaldien bidez biltzen ari gara –pazientziadun berriemaileei bihoazkie geure eskerrik beroenak–. Eta kontuan izanda inoiz ez dela Aturriko euskara xeheki eta modu bateratuan analizatu, oso pozik gaude metodo hau aukeratu izanaz, emaitzak biziki interesgarriak izaten ari dira-eta.

Zenbat onura gehiago izan ditzake Iparraldean orokortzen ari omen den *nafar-lapurtera* ereduaren aldan den herri-hizkera honen azterketak? Beskoitzeko zen Leizarraga, Hiriburukoa Darrigol... beste ikuspuntu batetik ezaugu ahal izango al dugu euren lanetako euskara? ■

Babeslea: Tolosako Udala

Tolosako
Euskara Zerbitzua

*Egunero zure
"euskara" esanetara*

Plaza Zaharra 6A • 20400 TOLOSA

Tel.: 943 697 453

euskara@tolosakoudala.net

Bero-beroan

ONINTZA IRURETA

Ikasleak D ereduan

EUSKAL Autonomia Erkidegoan 291.319 ume matrikulatu dira 817 ikastetxetan (501 ikastetxe publiko eta 316 ikastetxe kontzertatu). Horietatik 3 eta 16 urteko haurren %56,01ek euskara hutseko D ereduan eman dute izena. %23,1 B eredu elebidu-nean hasiko dira, eta gaztelania hutseko A ereduan (euskara ikasgai izango dute) ikasleen %20,89 hasiko dira.

Hizkuntza gutxituak sarean

NAZIO BATUEN ERAKUNDEAK sustatutako foroa da Interneteko Gober-nagarritasun Foroa eta azaroaren 12tik 15era izango da Rio de Janeiron (Brasil). 2.000 lagunek parte hartuko duten foroan, besteak beste, sareko hizkuntzei buruz arituko dira, besteren artean ingelesaren nagusitasunaz hitz egingo dute. Parte hartzaileek

hizkuntza gutxituak sustatzeko moduak ere aztertuko dituzte, bereziki grafia latindarrarekin idazten ez diren hizkuntzak.

“Mihiluze” katalanez

URRIAREN 1ETIK AURRERA Katalunia-ko TV3 telebista kateak “Mihiluze” saioaren katalanezko bertsioa emango du, “Bocamoll” izenarekin. Antartida ekoiztetxeak egingo du lehiaketa eta grabazioak iraileko azken astean hasiko dituzte. ETB1etik TV3ra egokitzen den lehen saioa da.

EEPk Seaskari laguntza handiagoa

EUSKARAREN ERAKUNDE PUBLIKOAK 95.000 euroen ordean, 200.000 euroko diru-laguntza emango dio Seaskari ikasturte berriari begira. Ikastoletako arduradunek aurrerapauso garrantzitsu dela nabarmendu dute; hala ere,

80.000 euroko galera duen aurrekontua onartu behar izan du Seaskak.

Eusko Jaurlaritzaren xedapenak Hizkuntz Politikak aztertuko ditu

EUSKO JAURLARITZAK onartzen dituen dekretu eta xedapen orokor guztiak Hizkuntz Politikarako Sailburuordetzak aztertuko ditu, hizkuntz normalizazioa bermatzen duten eta euskararen inguruko legeria betetzen duten ala ez ikusteko. Sail guztiek derrigorrez bete beharko dute prozedura hori, baina Hizkuntz Politikarako Sailburuordetzak egingo dituen txostenak ez dira betearazleak izango.

Euskararen Institutua

NAFARROAKO GOBERNUAK sortu berri duen erakundearen asmoa euskara berreskuratu, sustatu eta gartztea omen da.

Iruzur fiskalak

Gipuzkoako Foru Aldundiak sozietateen gaineko zerga %32,6tik %30era eta enpresa txikientzat %24ra jaistea adostu du. Batzar Nagusien erabakiaren zain, azkenean zerga hori onartuko balitz, Gipuzkoako Foru Ogasunak 89 milioi euro gutxiago bilduko lituzke. Bizkaia eta Araban %28an dago zerga hori eta Nafarroan %32,5ean. Inoiz asebetetzen ez den Patronalak %24rainoko jaitsiera eskatzen du. Praktikan, ordea, zerga hori, hainbat dedukzio eta iruzur fiskalen ondoren, %14 eta %18 arteko batezbestekora murrizten da. Baina, zergatik ez dago batasun fiskalik Hego Euskal Herriko lau Aldundiek enpresen interesei men egiten baldin badiete? Hainbat interes politiko dago jokoan. Hori oso argi geratu da zerga

horren negoziazioetan Gipuzkoan. EAJk Araba eta Bizkaian %28ko tasa orokorra mantendu du, aldiz, Gipuzkoan EA gobernu-kideak eskatutako %30a onartu du. EAEko batasun fiskala hautsi du horrenbestez, baina ez enpresarien mesedetan izango diren etekin fiskalak, azken finean Araba eta Bizkaian lortuko dituzten oso antzekoak izango baitira. Bi alderdiek iruzur fiskalak erabiliz egin duten eragiketa estetikoa izan da; azkenean enpresarien mesedetan. Politika fiskal horiekin Hego Euskal Herrian diru-kutxa publikoek urtean 300 milioi euro gutxiago jasoko dituzte. Beti bezala, politika sozialen bizkar.

Juan Mari Arregi

BAHEA

Miquel Strubellek kornubierari (Ingalaterrako hizkuntza) buruz gipuzkoacuskara.net-en esanak: “Jenefer-ek ametsetan ere ez zuen pentsatuko, txikitik gurasoengandik –gaueskolako ikasleak, ziurrenik– ikasi zuen kornubiera bere ogibidea izango zenik. Baina, gaur, lortezina dirudien helburuarekin sortutako erakunde batean lan egiten du. Helburu hori kornubiera berreskuratzea da. Azken hitzuna orain dela mende eta erdi hil ziren eta azken idatzia 1776koa da, eta, orain, erakunde horrek eskoletan, errotaletan eta administrazioan hizkuntza bizi gisa sartzea lortu nahi du, laguntza ofizialarekin”.

Carlos Pérez Nievas, Nafarroako Gobernuako Hezkuntza kontseilariak **Berrian** esanak: “Ea alderdi nazionalistek nola tratatzen dituzten A eta G ereduak. (...). Guri, UPNri eta CDNri, inork ezin digu erran modu sektario batean aritu garela herritarrek onartzen duten eredu bat baztertzeko lanean. Eredu ez euskalduneko ikas-tolak guk legeztatu ditugu”.

Gerra doinuak datozen sei hilabeteetarako

EZ DAGO ETENIK, atentatuak eta atentatu saioak bata bestearren atzetik datoz. Berdin atxilotekekin. Berririk ez alde horretatik. Eta saio bakoitzean arnasa hartzen da han-hemenka, oraindik hildakorik ez delako jarri une zehatz honetako joko politikoan. Logroñon azken saioa, ETaren azken agiriaren biharamunean.

ETaren idatzizko jardunean ere zaharrak berri. Erasoak bere ingurune politiko osora barreiatu ditu, oraingoan bereziki PSOE eta Nafarroa Bai kritika politikoaren jo puntuan jarritz. Lerro politiko eta militarra jarria dago datozen hilabeteetarako, gutxienez martxoan Espainiako hauteskundeak arte. Gero eta gehiago, hauteskunde hauteskunde zubi motz edo luzeagoetan dago oinarrituta egungo zuzenbide estatua.

Moncloan ere pareko da, egurraren garaia; ondoren, PSOEk irabaziz gero, posible litzateke berriz ere elkarriketaren zirrikitua irekitzea. Nafarroako salbuespena kenduta, egungo egoera politikoa pentsatu baino erosoago garatzen ari da Ferrazen. Haizea bere alde du Jose Luis Rodríguez Zapaterok eta Jose Mari Aznarrek, aldiz, nahiko lan du lidergoa eta barne mailako lehiekin. Bake prozesua dela eta horren estu ibili ondoren, PPri espazioa jan dio Espainiaren ideia eta ETaren aurkako borroka ardatz politikoaren erdigunean jarritz.

BAKE PROZESUAN, parte hartutako hirugarren erpin handia ere ez da geldi egotekotan, ez behintzat eremu instituzionala gidatzen duen Juan Jose Ibarretxe. Erabakimenaren eztabaida bultzatuko duela erakusten ari da atzerrira egiten dituen bidaietan

Barne Sailak AAMren manifestazioa debekatu ondoren, Donostian istilu gogorrak izan ziren iragan igandean.

ere, eta bere inguruko askok legealdi honetan kontsultarik ere izango dela azpimarratzen dute. Hori sinesgaitzagoa da oraindik, baina hilaren bukarako Gasteizko Legebiltzarrean ekimen sendoren bat iragarriko duen ustea zabaldua dago. PSOE eta ETari bake prozesuaren porrota leporatu ondoren, bere txanda dela adieraziko du. Madrigo Kongresuan Estatutu berriaz egin zuen defentsak sinesgarritasun maila bat eman zion euskal herritar askoren artean. Baina langa han du, ez beheago.

Iragarriko duena aurrera eramateko, halaber, denbora beharko du, azken legealdi bat, alegia. Eta denak adierazten duenaren arabera, bere alderdiak behar du, ez bakarrik maila horretako liderrik ez duelako, barne mailako kontsentsu bidean pieza garrantzitsua ere badelako. Izatekotan Ibarretxek berak izan ditzake zalantzak, joan den legealdian ozen adierazi baitzuen gatazka politiko bortitza bideratu ezean, hurrengo belaunaldiak hartu beharko lukeela lekukoa.

Edozein eratan, Madrilek estu hartzen du Gasteiz, Donostian joan den Igan-dean izandako istiluek hori erakusten dute. Demokrazia eta zuzenbide estatuen ikuspegitik nekez onar liteke Amnistiaren Aldeko

Mugimenduak deitutako manifestazio hori debekatzeara. Madrilek egiten du legea, baina legeak era desberdinean jar daitezke indarrean, beste askotan egiten den moduan. Eta legearen gainetik salto ere egin daitezke batzuetan. Nola egingo da bada, bestela, Espainiako legediak debekatzen duen kontsulta ospetsua? Edo zuzenean edo zeharka haren gainetik jauzi eginez, bestela jai, betirako gainera.

EUSKARAREN Institutua sortu du Nafarroako Gobernuak Hezkuntza Sailak, CDNko Carlos Perez-Nievas sailburuaren eskutik. Zaila da irudi urrats batetik haratagoko zerbaiten sinestea, baina posible ere bada. Batetik, UPNk irudi malguagoa eskaintzeko asmoa bide du legealdi honetarako; bestetik, azken urteetan CDNk ukitu kritikoa agertu izan du Miguel Sanzen alderdiaren hizkuntz politikarekin. Zaila da aldaketa nabarmenetan sinestea, Euskararen Legea bera erreformatuta edo berau begi onenekin kudeatuta ere, UPNren urteetako Gobernuaren hizkuntz triskantzak konpontzeak bide luzea behar duelako.

Baina detaile txikiak ere interesgarriak dira. Iruñean zabaldu berri den Institutu batean, oraingo Hezkuntza sailak onartu egin du zuzendaritza taldean (bost pertsona) erdal eredu-bakar bat izatea eta ez bi, aurrekoak nahi zuen bezala. Pragmatismoa ere izan liteke, baina UPNkoek onartuko ez luketen pragmatismoa seguruena. Detaile txiki asko daude egunerokotasunean, eta horietan laster ikusiko da Perez-Nievasen jarrera nolakoa den.

Ingelesak badoaz Basoratik eta Bushen gerizpetik

Gordon Brown-ek pieza bat mugitu du Londrestik, eta Irakeko xake-taulan jokoa arras aldatu dela dirudi aste gutxitan. Irailaren lehen egunetan hasi dira erretiratzeko ingelesak beren kontrolpean zegoen Basorako hirigunetik baina mugimendua abuztuko opor garaian abiarazi dute.

GEORGE BUSH PRESIDENTE iparramerikarrak dagoeneko soziorik ez dauka Irakeko abentura bukatzeko. Nazioarteko harremanetan aspalditik eskumutilla duen eta Europar Batasunaren barruan infiltratuaren lana egin dion Erresuma Batuak Irakeko gerrari akabera bere aldetik bilatzea erabaki baitu uda honetan.

Herritar askok harriduraz jakin du, telebistako irudiengatik, ingelesek alde egin dutela Basoran, Irakeko bigarren hiririk handienean, zeukaten egoitza nagusitik. George Bush bera komunikazio mailako kontraerasoa egin beharrean aurkitu da, eta britainiarren tankeak Basorako hirigunetik ateratzen ziren egun berean Bagdadetik azaldu da, bere soldaduek “gauzak ongi eginen badituzte” batzuk etxeratzen hasiko dela iragartzeko.

Britainiarren erretreta, hala ere, abuztuan egitekoa zen eta hilabetez atzeratu dute iparramerikarren presioz. Iritzi publikoa aurrez bigundu beharra baitago holako tragoa irentsarazi baino lehen. Londresko egunkariek abuztuan zehar beren orrietan azaldu dituzte militar ingelesak eta amerikarren egonezinak. Albiste horien bilduma *World Socialist Web Site* gune trotskistan eskaini du Chris Marsdenek.

“Washingtongo eta Londresko militarrek —dio Marsdenek irailaren 1eko data daraman kronikaren hasieran—

elkarri botatzen diote errua Basoratik tropa britainiarrak ateratzea dela eta. Ofizial amerikarrek diote Britainia Handiaren ‘Saigoneko aroa’ dela. Armada britainiarrak bere haserre adierazi du hitz horiengatik eta bertako komunikabideek AEBei aurpegiratu diete Britainia Handia erabiltzea estakurutzat beraiek matxino irakiarrek menderatu ezin izan dituztela disimulatzeneko”. Giro kaxkarra senideen artean.

Eztabaida piztua zen Londresko gobernuak uda honetan Iraketik 500 militar atera eta bertan kopurua 5.000tan uztea agindu zuelako. Kopuru hau hain txikia izanik, ezin da ulertu AEBetako armada nagusiaren laguntzaile eta osagarri izatekotan ez bada. Hala ere, Gordon Brownek behin eta berriro errepikatzen zuen egokitzapen bat zela, erretiradarik ez zela izango.

Baina komunikabideetan bezala iritzi publikoan ordurako zabaldua zegoen ingelesek porrot egin zutela beren eginahalean. “Britainia Handiak —idatzi du Chris Marsdenek— Basoraz gain Hego Irak osoaren kontrola galdu du. Edozein gisaz, hau ez da katastrofe militar eta politiko handiago baten adierazgarri nabarmena baizik, amerikarrek burutu duten okupazioa horretara iritsi delako eta partikularzki amerikarrek eraso militarra gogortzeko erabakiak kale egin duelako”.

Abuztuaren 19an *The Independent* egunkariak bi jeneral britainiarren iri-

tziak bildu zituen. Hauek zioten Londresko gobernuak ezin zuela ezer hobirik espero Hego Iraken eta gehiago itxaron gabe han zeuden 5.500 soldaduak atera egin behar zirela. “Komandanteek nahi dute —zioen *The Independentek*— Basorako Jauregia irakiarrei itzultzea. Han dauden 500 soldadu britainiarrek egunero 60 mortero-tiro jasaten dituzte eta harantz janariak eramateko konboiak ‘gaueko misio suizidak’ deitzen dira”. Irail hasieran horixe egin dute ingelesek, eta lehen Hego Iraken zabaldurik zeuden tropak, 5.000 militar denetara, Basorako aireportuan daude orain bildurik.

Gordon Brownek bizia maite du

Abuztuaren 20an titulu deigarri hau ipini zuen munduko ekonomi egunkaririk garrantzizkoenetakoa den *Financial Times* britainiarrak: “How British army lost Basora” (Basora nola galdu duen armada britainiarrak). Ikusi nahi ez duenak ere ikusteko moduko oharra. Kronikaren barruan jeneral erretiratu batek argiro aitortuko zuen Basorako aireportuan 5.000 militar ingeles gertatzea sinbolikoa zela, Londreseko Washingtoneko gobernu eta Bagdadekoak sustatzen dituela erakusteko.

Armada amerikarretik laster iritsi ziren erantzunak. Alegia, oraindik Iraken garaipena posible dela eta ingeles alderantziz estatubatuarrek ez dutela errenditzeko asmorik. Jack Keane jene-

Hona militar britainiar bat eta beste bat irakiarra —bi hatzekin garaipen zeinua egiten duena— Basora inguruko errepide batean. Gisa honetako zen armada britainiarrak bere buruzak saldu nahi zuen irudia: Irakeko armadari laguntzeko lanetan, kaleko istiluei aurre egiteko ekipamendua jantzita, jarrera nahiko patxadatsuan... Saddam Hussein agintetik kendu ondoren, trantsizioaldi laburrean Iraken aginte berria azkar egonkortuko zela uste zuten orduan. Orain ofizial ingelesak kexu dira iparramerikarrek inbasioaren ondorenerako batere planik ez zutelako eta lehenengo hilabeteetan gauzak zuzendu ordez erabateko anabasa nagusitzen utzi zutelako. Egunez egunera gaiztotu da egoera Basoran eta Irakeko hegoalde osoan ere bai. Erretreta ondoren, honela mintzatu zaio Patrick Sanders lotinant-koronela *The Independent* egunkariari: “Erasotzen ziguten milizia batzuk nazionalistak dira, ez dituzte tropa atzeritarrak nahi beren lurraldean. Basorako bortizkeria %90ean atzerriko tropen kontrakoa zen, eta beharbada gu joandakoan bortizkeria hori baretu egingo da. Horregatik ziurrenik guk alde egiteko garaia zen”.

rala honela mintzatu zen: “Etsipena eta frustrazioa eragiten ditu ikusteak Basoran lehen nahiko ondo zegoela egoera eta azken aldian erabat hondatu dela. Bush presidentek berak azken saioa egin zuen Gordon Brown konbentzitzeko, Cap Davidera konbidatuta, baina alferrik aritu zen.

Britainiarren arazoa, izan ere, ez da gogorik eza, ezintasuna baizik. Datuotan datza. Erresuma Batuko armadak denetara 100.000 soldadu dauzka, gehi Territorial Army delakoaren beste 25.000. Irakeko inbasioaren unerik gorenean 35.000 militar zeuzkan Londresek bertan, baina laster hasi behar izan zuen horiek gutxitzen, derrigortuta. Gehiago murriztuko zituen baldin eta matxinoen erasoak ez balira espero baino gogorragoak izan.

Azken hilabeteotan amerikarrek

estrategia berria abiarazi dute Irakeko matxinoen kontra, *Surge* izeneko operazioa. Baina honen emaitzak kaltegarri gertatu zaizkie ingelesei, yankiek Irakeko erdi aldean egiten duten presioaren ondorioz orain sua lehen askoz lasaigo zeuden hegoaldera eta ipar aldeko Kurdistanera zabaldu delako.

Bereziki gogorra *Financial Times*en abuztuko pasarte hau: “Britainia Handiak ez zuen galdu behar Iraken hegoaldea. Rumsfeld eta Pentagonoaren inkompetentziak galdu du Irak, Bagdad konkistatu ondorengo anarkiagatik”. Ingelesen ustez, hegoaldeko probintzietan ez zen horrelako kaosik gertatu, Ali al-Sistani aiatola buru duen hierarkia xiitak egoera kontrolatu zuelako. Baina konstituzio berria zela eta Irak xiiten esku utzi zenean, alde batetik, sunitak eta yihadistak erasorik gogorre-

nean hasi ziren berriro, eta bestetik, xiiten artean barne borrokak lehertu ziren.

Britainiarren egoera konplikatan duen beste faktorea Afganistan da. Hemen ere, NATOren misioaren baitan, 7.000 soldadu dauzkate ingelesek, eta oso zail egiten zaie behar dituzten 2.000 gehiago Irak ez beste inondik eramatea. Besteren artean, Alemania, Frantzia eta Italiak uko egiten baitiote hara militar gehiago bidaltzeari. Irakeko inbasioaren kontra dauden komunikabideetako batzuek aldarrikatzen dute handik atera eta indarra Afganistanen kontzentratzea, hemen mendealdeko armadek egiten dutena legezkoa delakoan.

Komunikabide britainiarren artean, zer esanik ez idazle eta intelektualetan, asko dira tropak Iraketik berehala ateratzearen aldekoak. Baina Chris Marsdenek dioenez ez da hori gertatzen alderdi politiko nagusien artean, hauetan demokrata liberalak ez beste inor ez dago-eta erretretaren alde. Baina Londresko agintariek gero eta bakarrago ageri den George Bushen itzaletik ateratzea erabaki dute. Tony Blair joan ondoren, Gordon Brownek errazago dauka hori gainera.

Ingelesek geopolitikan beren bidea egin nahi dutela erakusteko, irailaren 4an *The Guardian*ek honako albistea plazaratu du: zenbait buruzagi sunita eta xiitak adostasuna lortu dutela Finlandiako Helsinkin antolatutako bake konferentzia isilpeko batean, oinarritzat hartuta Ipar Irlandako eta Hegoafrikako bake prozesuak. Britainiarrak beren aldetik lanean? Ulertzekoa da: Irak ingelesek asmatu zuten. ■

<http://www.argia.com/nethurbil.php>
helbidean, gai honi buruzko informazio
gehiago eta Interneteko loturak.

G A R A N T I A

**Konfiantza
delako
garrantzitsuena**

Egunez egun
zure konfiantza
geureganatzen dugu,
etengabe produktu
berriak eta
zerbitzu berriak
biltzearen bidez.

**ZINKUNEGI
OPTIKA**

Hernani, 4 - 20004 DONOSTIA
e-posta: zinkunegi@euskalnet.net
TEL.: 943 420 624

Bixente Serrano Izko

Bertzetasunean, bat

A

ndeak eta Amazonas arteko ibai bazter batzuetan, *Nantu* izenarekin ezagutzen den herri bat dago. Detaile txiki bat, halere: bertzeek jarri diete izen hori; beraiek euren buruari deitzeko “jende”, “persona”, “herri”, erranahi duen bertzelako izena dute, bitxiki bertzeoi jakinarazi nahi ez diguten izen bat (Sarrionandiak ekartzen digu adibidea *Lagun izoztua* nobelan). Amerikan ere bai, *u'wa* izeneko indioak daude, eta “pentsatzen duena” erranahi du *u'wa* erramoldeak, Eduardo Galeanok dioenez. Biblia-ko lehen gizakiaren izenak, *Adam* horrek alegia, zer eta “gizon” eta “judu” –hau da, “judu”=“gizon”– ei du esangura. Egipto-erre, faraoien garaietako haiek, *kmt* bezala ezagutzen zuten euren burua; “beltza” erran gura zuen izenak, eta “zibilizatu” kontzeptuaren sinonimo gisa ulertzen omen zuten kolore hori. *Aka* izeneko tribuak “jende” erranahiko auto-izendapena du. Adibide gehiago ekartzen ditu Xabier Zabaltzak: *khoikhoiak* (hotentoteak), *ainuak*, *inuitak* (eskimalak), *bantuak*..., bakoitzak bere hizkuntzan “jende” erran gura duena; *magyarrak* eta *mansiak*, “jende” edo “hitze egin” erranahiko izenekin auto-ezagutzen dira. Adibide horiek eta bertze ugarik oihartzuna izan dute Juan Luis Arsuagarengan, *Al otro lado de la niebla* eleberrian; bertan aurkezten digun giza komunitate “bakoitzak bere buruari Gizon, edo Herri, edo Jende” deitzen dio, “Ez-jende edo Arrotz izenekin” deitzen dielarik, ordea, bertzeei. Ezagunagoa zaigu greziar eta erromatar klasikoek “barbaro” izendapena beraiek ez bertze guztiei deitzeko, hots, haien aburuz totalka-edo hitz egiten zutenei –hitze egiten ez zekitenei– deitzeko. Euskaldunok ere “erdaldunak” ditugu erdaraz –erdi-hizkuntzaz– egiten digutenak.

Bitxiak dira kontu horiek guztiak eta mereziko luke ikerketa antropologiko

JOSU SANTESTEBAN

kulturala. Izatez, gogoeta anitz egin dira horren harira. Errazenak kutsu moralekoak ditugu: giza erkidego guztien berekoikerian oinarrituak, adibidez. Horren arabera, komunitate guztiok dugu joera hori, eksklusibotasun halako batekin geure burua soilik jendetzat hartzeko, eta bertze guztiak, arrotz gisa, ez-jendetzat jotzeko, gu ez direnen kontrako –“bertzetasunaren” kontrako– etsaigo amorratuak eramanda. Alta, moralistegia deritzot uste horri: jendeok, berez, gaiztoa izanen bagina bezala. Hori baino logikoa go zait kategoria moraletatik kanpo dagoen beldurrari leporatzea: ezezagunaren, bertzearen, “bertzetasunaren” aurreko beldurrari leporatzea printzipioz. Bai eta isolamenduari ere, Xabier Zabaltzak apuntatzen duen bezala.

Paradoxa polita ekartzen digu, gainera, bertze ikuspuntu honek, identitate eta herri-izendapena historiaren hari galduetan ezkutaturiko taldeen isolamenduarekin lotzen duena, edo/eta giza historia osoan gaur arte eragile izan dugun –eta dugun– beldurrarekin, “bertzetasunaren” aurreko beldurrarekin. Izan ere, nola ez zuten usteko talde isolatu bateko kideek beraiek bakarrik zirela jende, eta inguratzen zituen guztia –naturalezaz– ez-jende? Nola ez zuten usteko bertze horiek ere zirela naturalezako bertze mehatxu bat gehiago, ez-jende, bertze giza talde ezezagun batekin topo egitean ehizatan eta haratustel edo

sasitza bila elkarren lehian ibili behar hartan? Horra hor paradoxa: giza talde desberdinek, nork bere buruari “jende”-edo erranahi komuneko izen desberdinak egokitzean, gizakiak guztiak espezie bakarrekoak zirela aitortzen zuten bide nabar.

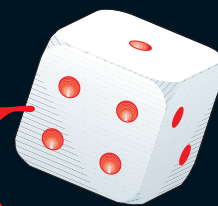
Ai ene, banengoen beldur: “bertzetasunak” batzen gaitu. Zertan, giza izaeran ala natur mehatxuan, zuk zeuk hauta, ene irakurle gogokide/ezkide hori. ■

Komunitate guztiok dugun joera da:

esklusibotasun halako batekin geure burua
soilik jendetzat hartzekoa, eta bertze guztiak,
arrotz gisa, ez-jendetzat jotzekoa,
gu ez direnen kontrako
–‘bertzetasunaren’ kontrako–
etsaigo amorratuak eramanda

ASTE HONETAKO

zozketa

Tarpoon urpekaritza

2 lagunentzat
"urpekaritza bataioa" opari

Kirol portua, A lokala - 7
Getxo, BIZKAIA

www.divetarpoon.com

1

JOLASTOKI JATETXEA

Jolastoki jatetxea

Afaria bi lagunentzat

Makalen etorbidea, 24 - Neguri
Getxo, BIZKAIA

www.jolastoky.com

2

Los pendientes de la reina

Emakume baten oroimena
Josetxo Goia-Arribé
10 CD opari

www.hotsak.com

3

URDAZUBI-URDAX

Xareta eskualdean
Sara, Zugarramurdi
eta Ainhua ondoan

LEZEAK

Bisitak gidatuak,
soinu eta argiekin

948 59 92 41
urte guztian irekia

Milaka urte dituen leze honetan, bada erreka bat,
Urtume, istorioz betea. Nahi duzu ezagutu?

Urdazubiko lezeak

5 harpidedunentzat
bina sarrera

Leorlas auzoa, z/g
Urdazubi / Urdax, NAFARROA

4

Mokogorri eta Nairobi tarra

2 produktu sorta opari

www.argia.com/denda

5

AURREKO ASTEKO IRABAZLEAK

INGURU ABENTURA

Jose Krutz Gurrutxaga Larrañaga (Bilbo)
Aitor Duñabeitia Martin (Durango)

Malentxu Arrospide Arrate (Lizartza)
Felipe Alkorta Andonegi (Donostia)

ARBELAITS JATETXEA

Jose M. Mujika Arrieta (Arrasate)

CHILLIDA - LEKU MUSEOA

Antton Mendizabal Cristobal (Oñartzun)
Nekane Ariz Eskisabel (Usurbil)

OLABERRIAKO KARTINGa

Haritz Goikoetxea Aranberri (Mendaro)
Iñaki Osoro Otadui (Eibar)
Inazio Usarralde Arantzadi (Lazkao)

LAUBURUA ETA GARTXOT

Maria Eugenia Irido Agirre (Hondarribia)
Javier Ortiz de Zarate Gonzalez (Sestao)

GERTURATU EUSKAL KULTURAREN UNIBERTSORA

Hari@ buletin elektronikoak euskal kulturaren aktualitatea gerturatzen dizu egunero. Albisteak, iritzia, adierazpenak eta, orain, beste bi sail berri: **Blog Miran** eta **Hari@ri tiraka**. Egin harpidetza dokum@argia.com helbidean eta doan jasoko duzu posta elektronikoz.